

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Tomo Veidmano,
neakivaizdinio skyriaus
IV kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas

**Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė
Analysis of the Corpus Delicti of Criminal Organisation**

Vadovas: doc. dr. E. Bieliūnas

Recenzentas: lekt. dr. Andželika Vosyliūtė

Vilnius 2011

Turinys

Įvadas.....	3
1. Nusikalstamas susivienijimas ir jo kriminalizavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje.....	6
1.1. Nusikalstamo susivienijimo samprata	7
1.2. Atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimas ir raida Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose.....	16
2. Nusikalstamo susivienijimo pagrindinė sudėtis	26
2.1. Objektas	29
2.2. Objektyvioji pusė.....	34
2.3. Subjektas.....	42
2.4. Subjektyvioji pusė	51
3. Nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamieji požymiai	56
3.1. Dalyvavimas šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje	57
3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas	61
3.3. Vadovavimas nusikalstamam susivienijimui.....	65
Išvados ir rekomendacijos	69
Literatūros ir šaltinių sąrašas	73
Santrauka	77
Summary.....	79

Ivadas

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje Lietuvoje ėmė smarkiai augti nusikalstamumas. Prie spartaus padarytų nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimo prisidėjo ir tai, kad keitėsi nusikalstamumo kokybė.¹ Pavienius nusikaltimus ir atskirus nusikaltėlius vis dažniau keitė organizuotas nusikalstamumas. Ženkliai didėjo nusikaltėlių bei jų pagrindu sudaromų nusikalstamų grupuočių organizuotumas. Šis reiškinys kėlė grėsmę ne tik pavieniams asmenims, bet ir visai visuomenei ir netgi valstybei. Valstybė privalėjo reaguoti į šį reiškinį ir imtis priemonių jį pažaboti. Bandant įveikti organizuotą nusikalstamumą, baudžiamoji teisė buvo viena iš geriausių priemonių kovojant su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu. Buvo nuspręsta organizuoto nusikalstamumo sampratą įtraukti į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK ar naujasis BK) bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą šiame reiškinyje. Kadangi socialinio reiškinio kriminalizuoti negalima, įstatymų leidėjas visų pirma turėjo nustatyti tokias konkrečias asmens konkrečios veiklos specifines formas, kurias galima būtų tapatinti su organizuotu nusikalstamumu. Todėl organizuotam nusikalstamumui apibrėžti baudžiamajame įstatyme buvo nuspręsta įtvirtinti organizuotos grupės sąvoką, o kiek vėliau šiam reiškiniiui pažymėti buvo skirta dar viena bendrininkavimo forma – nusikalstamas susivienijimas, kuris taip pat buvo ir atskiras nusikaltimas. Taigi galime konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo norma baudžiamajame įstatyme atsirado kaip kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonė.

Nusikalstamų veikų kriminalizavimas apima daugybę aspektų. Juk kriminalizavimas – tai ne tik nusikalstamos veikos sudėties aprašymas baudžiamajame įstatyme. Kriminalizavimas apima kai ką plačiau – tai ir bausmės, ir senaties, ir veikų sutapties klausimai. Nusikalstamos veikos sudėtis, kokia ji bebūtų svarbi nusikalstamam susivienijimui baudžiamojoje teisėje atskleisti, tėra vienas iš BK numatytos nusikalstamos veikos teisinių segmentų. Nusikalstamą susivienijimą galima analizuoti iš skirtingų pozicijų: nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma, baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą, nusikalstamo susivienijimo kvalifikavimo ir atribojimo nuo kitų nusikalstamų veikų problematika ir pan. Taigi norima pabrėžti tai, kad šiame darbe, siekiant atskleisti darbo temą, didžiausias dėmesys bus skiriamas būtent BK įtvirtintai nusikalstamo susivienijimo sudėčiai, daugelį kitų su nusikalstamu susivienijimu susijusių klausimų paliekant už šio darbo ribų.

¹ Nusikalstamumo kokybė tiek čia, tiek ir viso darbo eigoje reiškia didesnę pavojingumą. Autoriaus nuomone, *nusikalstamumas* ir *organizuotas nusikalstamumas* yra skirtingos sąvokos. Pastaroji sąvoka apibrėžia žymiai pavojingesnį reiškinį, kuris kokybiškai skiriasi nuo tiesiog nusikalstamumo. Kokybiškumas pasireiškia didesniu nusikalstamų grupuočių organizuotumu, profesionalumu lygiu, turimomis ryšio, transporto priemonėmis, nusikalstamos veiklos planavimu ir pan.

Tyrimo aktualumas. 1993 m. Lietuvoje veikė apie 100 organizuotų nusikalstamų grupių, 2000 m. jų skaičius sumažėjo iki 43, 2009 m., šis skaičius siekė 18, o 600 asmenų vienokiu ar kitokiu būdu buvo susiję su organizuotu nusikalstamumu.² Taigi duomenys lyg ir byloja apie tai, kad organizuoto nusikalstamumo mastai šalyje ženkliai mažėja. Vis dėlto, darbo autoriaus nuomone, tai, kad organizuoto nusikalstamumo mastai mažėja, nereiškia, kad mažėja šio reiškinių pavojingumas. Antai pastaraisiais metais regima tendencija, kad dauguma organizuoto nusikalstamumo grupių labai greitai ir lanksčiai prisitaiko prie kintančių ekonominių, socialinių bei teisinių sąlygų. Vis dažniau šios grupės savo veikloje naudojami įstatymų spragomis. Galima netgi teigti, kad organizuotas nusikalstamumas įgauna dar didesnę organizuotumą, tampa vis kokybiškesnis, taip pat ir pavojingesnis. Daugelio organizuoto nusikalstamumo grupių profesionalumo lygis itin išaugo. Šiandien jų veikla pagrįsta gerais tarpusavio ryšiais ne tik šalies viduje, bet ir užsienyje, materialiniu, techniniu ir informaciniu aprūpinimu. Mažėja smurto naudojimo atvejų. Turtas vis dažniau prievartaujamas ne sprogdinant ar panaudojant fizinę prievartą, o žymiai subtilesniais būdais. Ženkliai sumažėjo organizuotų nusikalstamų grupių tarpusavio konfrontacija. Šių grupių atstovams vis svarbesnis tampa legalizavimosi procesas. Ankstesnį nusikalstamos veikos dalyką, kurį paprastai sudarė gryniesi pinigai, vis dažniau keičia įmonių akcijos, užvaldyta teisė į ūkio subjektų valdymą, kitas turtinio, neturtinio pobūdžio teises.³ Atsižvelgiant į tai, manytina, kad kova su šiuo neigiamu socialiniu – kriminaliniu reiškiniu tęsis ir toliau. Todėl nusikalstamo susivienijimo vienas iš sudėtinių kriminalizavimo aspektų baudžiamajame įstatyme – nusikalstamo susivienijimo sudėtis – išlieka aktualus tyrinėjimo objektas.

Apie tyrimo aktualumą byloja ir kitas aspektas. Nacionalinės teismų administracijos duomenimis, per pastaruosius penkerius metus⁴ nusikalstamo susivienijimo baudžiamųjų bylų buvo nedaug. Pagal 1961 m. priimto Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – senasis BK) 227¹ ir naujojo BK 249 straipsnius už nusikalstamą susivienijimą 2005 m. I instancija buvo priimtas 1 apkaltinamasis nuosprendis, 2006 m. – 3, 2007 m. – 1, 2008 m. – 1, 2009 m. – 3, 2010 m. – 1. Taigi skaičiai iš tiesų nedideli. Turint omenyje tai, kad vargu ar galima būtų teigti, jog organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje yra pažabotas, darytina prielaida, kad galbūt BK numatyto nusikalstamo susivienijimo teisinis reglamentavimas yra

² Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos pranešimas „Organizuoto nusikalstamumo būklės apžvalga ir jo raidos prognozės bei tendencijos“. <http://www.prokuraturos.lt/LinkClick.aspx?fileticket=HqS2YcaRhp%3d&tabid=298> [Žiūrėta 2011-01-30].

³ Bazylevas I., *Organizuotas nusikalstamumas ir prekyba žmonėmis*. Vidaus reikalų ministerija, <www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Kd.doc>. [Žiūrėta 2011-01-27].

⁴ Nacionalinės teismų administracijos teigimu, iki 2005 m. teismų baudžiamųjų bylų statistika buvo vedama pagal klasifikatorių, kuriame keli ar keliolika BK straipsnių buvo vedami kaip viena kategorija ir atskirti atskirų BK straipsnių 1993 m. – 2004 m. laikotarpiu kol kas nėra galimybės.

netobulas ir tam tikrais aspektais keistinas. Nelogiška situacija, kai pripažįstama, kad problema - organizuotas nusikalstamumas – yra, tačiau kovos su šia problema išraiškos – nusikalstamo susivienijimo baudžiamųjų bylų – nelabai aptinkama. Akivaizdu, kad magistro darbas – puiki galimybė šią prielaidą patvirtinti ar paneigti. Atliekant nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę, atsiras gera proga įvertinti, ar BK numatytas optimalus nusikalstamo susivienijimo teisinis reglamentavimas, ar vis dėlto yra tam tikrų spragų, kurios turėtų būti pašalintos.

Tyrimo naujumas ir originalumas. Teisės literatūroje nusikalstamo susivienijimo ir jo problematikos nagrinėjimą paprastai galima aptikti dviem atvejais. Pirma, kai analizuojamas apskritai visas organizuotas nusikalstamumas.⁵ Antra, kai nagrinėjamos BK numatytos bendrininkavimo formos.⁶ Pirmuoju atveju paprastai nagrinėjamas nusikalstamo susivienijimo, kaip vienos iš kovos priemonių su organizuotu nusikalstamumu, kriminalizavimas apskritai, o ne tam tikri siauresni kriminalizavimo aspektai. Antruoju atveju nusikalstamas susivienijimas pristatomas kaip bendrininkavimo forma, ieškoma jo atribojimo nuo kitų bendrininkavimo formų kriterijų ir pan. Tuo tarpu nusikalstamo susivienijimo kaip nusikaltimo, numatyto BK 249 str., sudėtis bei su ja susiję probleminiai aspektai praktiškai neanalizuojami. Tai būdinga ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto ankstesniais metais kolegų rašytiems bei apgintiems baigiamiesiems darbams. Nusikalstamas susivienijimas juose taip pat paprastai buvo nagrinėjamas kaip viena iš BK 25 str. numatytų bendrininkavimo formų. Tuo tarpu kaip BK 249 str. numatytas nusikaltimas, nusikalstamas susivienijimas buvo analizuojamas vos po kartą 2008 m. ir 2009 m. Akivaizdu, kad, palyginus su kitomis kolegų nagrinėtomis temomis, šio darbo tema buvo analizuojama kur kas rečiau. Dėl to manytina, kad šiam darbui būdingas ne tiek naujumas, kiek aktualumas ir būtinumas išanalizuoti retai nagrinėjamus klausimus. Tuo tarpu kalbant apie originalumą, šiame darbe stengiamasi ne tik apibendrinti doktrinos ir teismų praktikos nuostatas nagrinėjamu klausimu, bet taip pat pateikti ir savų įžvalgų, pastebėjimų, pasiūlymų.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrinėjimo *objektas* yra nusikalstamo susivienijimo tiek pagrindinė, tiek ir kvalifikuotos sudėtis.

Tyrimo tikslas. Šiame darbe keliamas tikslas – atlikti nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę ir, atsižvelgiant į teismų praktikoje kylančias problemas, identifikuoti esamus

⁵ Plačiau žr.: PIESLIAKAS V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*. 1993. Nr.1.; DAPŠYS A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo Lietuvoje prielaidos bei perspektyvos. *Teisės problemos*, 1997/4; GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 1999. T. 13(5); Gutauskas A., „Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. T. 49 (41), 2003; BAZYLEVAS I. *Organizuotas nusikalstamumas ir prekyba žmonėmis*. Vidaus reikalų ministerija, <www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Kd.doc>. [Žiūrėta 2011-01-27].

⁶ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33); GUTAUSKAS A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45 (37).

nusikalstamo susivienijimo teisinio reglamentavimo ir teisės normų praktinio taikymo trūkumus bei pasiūlyti galimas jų tobulinimo rekomendacijas.

Tyrimo uždaviniai. Magistro darbe iškeltam tikslui pasiekti yra numatyti šie uždaviniai:

1. išanalizuoti baudžiamajame įstatyme įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sudėties teisinį reglamentavimą;
2. apžvelgti ir apibendrinti baudžiamosios teisės doktrinoje keliamus nagrinėjamo klausimo probleminius aspektus;
3. identifikuoti nusikalstamo susivienijimo sudėties teorinius ir praktinius probleminius aspektus bei pasiūlyti jų galimus sprendimo būdus.

Tyrimo šaltiniai. Šiame darbe remiamasi visais prieinamais, su nagrinėjamu klausimu susijusiais šaltiniais: Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) suformuota praktika, kitų teismų sprendimais, taip pat moksliniais straipsniais apie organizuotą nusikalstamumą (Gutauskas A., Piesliakas V., Dapšys A.), specialiąja literatūra apie baudžiamosios teisės teoriją (Abramavičius A., Pavilionis V.), Baudžiamojo kodekso komentaro bendrąja ir specialiąja dalimis (Prapiestis J.).

Tyrimo struktūra. Šį darbą sudaro įvadas, iš trijų skyrių sudaryta dėstomoji dalis ir išvados. Pirmoje darbo dalyje pristatoma nusikalstamo susivienijimo samprata, išvardijami ir trumpai analizuojami jam būdingi požymiai, nagrinėjamas atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimas ir raida Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose. Antroje darbo dalyje visų pirma pristatoma nusikalstamos veikos sudėties sąvoka, įvardijami ir trumpai pristatomi nusikalstamos veikos sudėties elementai. Tuomet pereinama prie nusikalstamo susivienijimo pagrindinės sudėties elementų analizės: analizuojamas nusikalstamo susivienijimo objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Galiausiai trečiojoje darbo dalyje pristatomi ir analizuojami nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamieji požymiai.

1. Nusikalstamas susivienijimas ir jo kriminalizavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojoje teisėje

Norint atlikti išsamią ir objektyvią nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę, reikia pradėti nuo išaiškinimo, kas gi tas nusikalstamas susivienijimas yra ir dėl kokių priežasčių įstatymų leidėjas BK numatė baudžiamąją atsakomybę už jį. Šiam tikslui įgyvendinti ir yra skirta pirmoji šio darbo dalis. Antai joje visų pirma aptarsime nusikalstamo susivienijimo sampratą, išvardysime ir trumpai paanalizuosime jam būdingus būtinuosius ir papildomus požymius. Toliau pereisime prie atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimo ir jos raidos: aptarsime, kada ir dėl kokių priežasčių nusikalstamo susivienijimo samprata buvo įtraukta į BK,

apžvelgsime, kaip, laikui bėgant, siekdamas rasti optimalų teisinį reglamentavimą, įstatymų leidėjas šią sampratą koregavo, kokius papildymus ir pakeitimus darė.

1.1. Nusikalstamo susivienijimo samprata

Sąvoka *nusikalstamas susivienijimas* turi tam tikrą specifiką. Iš esmės ši sąvoka atlieka dvejopą vaidmenį. Viena vertus, nusikalstamas susivienijimas yra atskira bendrininkavimo forma: BK 25 str. 1 d. nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra viena iš bendrininkavimo formų, o šio straipsnio 4 d. pateikiamas nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas kartu išvardijant būtinuosius nusikalstamo susivienijimo požymius. Antra vertus, tai vienintelė bendrininkavimo forma, kuri BK Specialiosios dalies 249 str. numatyta kaip savarankiškas nusikaltimas. Manytina, kad norint atlikti nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo, numatyto BK 249 str., sudėties analizę, visų pirma naudinga būtų paanalizuoti BK 25 str. nuostatas ir tokiu būdu susipažinti su nusikalstamu susivienijimu, kaip viena iš bendrininkavimo formų. Tai leistų identifikuoti nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą, nustatyti jo požymius bei suvokti šios bendrininkavimo formos sąsajas su BK 249 str. numatytu nusikaltimu.

Taigi nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos apibrėžimas pateiktas BK 25 str. 4 d., kurioje teigiama, kad *nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė*. Iš šio apibrėžimo matome, kad BK numato tris būtinuosius nusikalstamo susivienijimo požymius:

- 1) trijų ar daugiau asmenų buvimas;
- 2) tikslas daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus;
- 3) nusikalstamo susivienijimo narių pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.

Trijų ar daugiau asmenų požymis reiškia, kad bent trys tokie asmenys pagal baudžiamąjį įstatymą turi būti tinkami BK 249 str. numatyto nusikaltimo subjektai (amžiaus, pakaltinamumo kriterijai). Analizuojant teismų praktiką šiuo aspektu, svarbu turėti omenyje tai, kad „teismų sprendimuose kiekybinis aspektas – trijų ar daugiau asmenų buvimas nusikalstamame susivienijime – paprastai nėra atskirai motyvuojamas ir nurodomas tiksliai taip, kaip tai formuluojama BK 25 straipsnio 4 dalyje. Nusikalstamo susivienijimo dalyvių skaičius, atitinkantis kiekybės požymio reikalavimus, paprastai būna akivaizdus iš faktų aprašymo“.⁷

⁷ Lietuvos apeliacinio teismo baudžiamoji byla Nr. 1A-394/2006.

Antai „Kauno apygardos teismo 2004 m. sausio 22 d. nuosprendyje šis požymis išreikštas nusikalstamo susivienijimo dalyvių išvardijimu. Konstatuota, kad nusikalstamame susivienijime dalyvavo K. K., J. M., V. V., J. L., Č. S. ir M. S., taigi iš viso šeši asmenys“.⁸

Kitas svarbus aspektas, susijęs su trijų ar daugiau asmenų požymiu yra tas, kad BK 24 str. 4 d. nuostata nereikalauja, kad nusikalstamam susivienijimui būtų pavykę padaryti bent vieną ar kelis sunkius arba labai sunkius nusikaltimus. LAT 2006 m. vasario 28 d. nutartyje Nr. 2K-25/2006 konstatuota, jog svarbu tik tai, kad trys ar daugiau asmenų suburiami bendrai nusikalstamai veiklai tokiems nusikaltimams daryti: „nuteistojo V. Š. gynėjos skunde tvirtina, kad teismai nurodė, jog susivienijime dalyvavo trys nariai, t. y. V. Š., V. B. ir G. R., tačiau G. R. nėra padaręs jokio sunkaus nusikaltimo nė su vienu iš nuteistųjų, todėl trūksta būtino nusikalstamo susivienijimo požymio – trijų narių skaičiaus. Šis argumentas prieštarauja bylos medžiagai. Byloje nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas egzistavo apie aštuonerius metus, kad per tą laikotarpį jo sudėtis keitėsi, kad per tuos aštuonerius metus tam tikrą laiką susivienijimo veikloje dalyvavo vienuolika asmenų. Dauguma iš jų nuteisti ir už sunkių nusikaltimų padarymą. Todėl kasatorių teiginys, kad aptariamai normai pritaikyti pritrūko įstatymo reikalaujamo nusikalstamo susivienijimo narių skaičiaus, yra nepagrįstas“.⁹

Tikslas daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus. BK 25 str. 4 d. nurodoma, kad asmenys sudaro nusikalstamą susivienijimą turėdami konkretų tikslą – daryti vieną arba kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Kaip žinia, visos nusikalstamos veikos yra skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Nusikaltimo sąvoka apibrėžta BK 11 str., kuriame teigiama, kad nusikaltimas yra pavojinga ir BK uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė. Nusikaltimai yra tyčiniai ir neatsargūs. Tyčiniai nusikaltimai skirstomi į nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius. Pagrindiniai kriterijai, kuriais remiantis vyksta šis skirstymas yra BK numatytos bausmės rūšis (laisvės atėmimas) ir jos dydis. Tokiu būdu sprendžiant klausimą, kuriai nusikaltimų grupei priskiriama viena ar kita veika, reikia išsiaiškinti, kokio dydžio laisvės atėmimo bausmė numatyta BK straipsnio, reglamentuojančio atsakomybę už šio nusikaltimo padarymą, sankcijoje.¹⁰ BK 11 str. nustatyta, kad sunkiu nusikaltimu pripažįstamas tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. Tuo tarpu labai sunkiu nusikaltimu pripažįstamas tyčinis nusikaltimas, už kurį BK numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo. Pastebėtina, kad pastarajai nusikaltimų grupei yra priskiriami ir tokie nusikaltimai, už kurių padarymą kartu su laisvės

⁸ Kauno apygardos teismo 2004 m. sausio 22 d. nuosprendis.

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-25/2006.

¹⁰ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 95.

atėmimo bausme alternatyviai sankcijoje yra numatyta ir laisvės atėmimo bausmė iki gyvos galvos.¹¹

Dar vienas svarbus aspektas, susijęs su nagrinėjamu klausimu yra tas, kad pažodžiui aiškinant BK 25 str. 4 d. gali susidaryti klaidingas įstatymo interpretavimas. Antai iš įstatymo formuluotės lyg ir išplaukia nuostata, kad bendrininkų veiksmai nebus vertinami kaip dalyvavimas nusikalstamame susivienijime tuo atveju, jeigu jie darys nesunkius ir apysunkius nusikaltimus ar net baudžiamuosius nusižengimus. Tačiau toks įstatymo raidės suvokimas nėra teisingas. Tiek baudžiamosios teisės teorijos atstovai, tiek ir teismų praktika siūlo šią įstatymo normą aiškinti plačiau. Kalbant apie baudžiamosios teisės doktriną, jos atstovai laikosi nuomonės, kad: „dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje rodo, kad jis buvo kurtas būtent šiems [*sunkiems ir labai sunkiems* – T.V.] nusikaltimams padaryti. Kita vertus, tai visiškai nereiškia, kad esant šiai nusikalstamo elgesio formai negali būti padaryta ir kitų nusikaltimų, „pakeliui“ arba specialiai tam pasiruošus“.¹² Teismų praktika laikosi tapačios nuostatos. Tai reiškia, kad nėra būtina, jog kiekvienas iš nusikalstamo susivienijimo padarytų nusikaltimų būtų tik sunkus ar labai sunkus. Tikslu daryti tokius nusikaltimus nepaneigia lengvesnių nusikaltimų padarymas. Tokiu būdu kaip sutaptis su nusikalstamu susivienijimu kvalifikuojami ir labai sunkūs ar sunkūs, ir mažiau sunkūs nusikaltimai ar net baudžiamieji nusižengimai.¹³ Tokią teismų poziciją pagrindžia LAT 2004 m. birželio 8 d. nutartis, kurioje teigiama, kad „2000 m. sausio mėnesio viduryje Kelmėje V. A. įkūrė nusikalstamą susivienijimą sunkiems nusikaltimams daryti, dalyvavo jo veikloje ir jam vadovavo. [...] 2000 m. sausio mėnesį V. A. suorganizavus nusikalstamo susivienijimo narius – R. L., Š. M., M. S. ir N. B. padaryti vagystę įsibraunant į negyvenamąją patalpą, t. y. parengus nusikaltimo planą, numačius nusikaltimo vietą, laiką, parinkus vykdytojus – R. L., Š. M., M. S. ir N. B., nurodžius M. S. nusikaltimui padaryti surasti automobilį ir su N. B., Š. M. ir R. L. iš Tytuvėnų sporto salės pavogti svarsčius, juos nuvežti ir paslėpti pas A. O., gyvenantį Kelmės rajone, Tytuvėnuose, R. L., Š. M., M. S. ir N. B. 2000 m. sausio 14 d. apie 23 val. įsibrovė į SĮ „Tytuvėnų vietinis ūkis“ sporto salę ir pagrobė A. N. priklausantį 380 Lt vertės turtą. 2000 m. sausio 16 d., apie 15–17 val., V. A. suorganizavus nusikalstamo susivienijimo narius – N. B., G. F. ir M. S. padaryti plėšimą įsibraunant į G. L. gyvenamąją patalpą, [...] tą pačią dieną, apie 17–18 val., M. S., G. F. ir N. B. iš V. A. namų atvažiavo prie G. L. namų, esančių Šiauliuose, M. S. liko laukti automobilyje, o G. F. ir N. B. įsibrovė į G. L. butą, apsvaigino ją klofelinu, atimdami galimybę priešintis, ir

¹¹ Ten pat, p. 96.

¹² PAVILONIS V. (sud.). *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 147.

¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

užvaldė 700 Lt vertės turtą. Pagrobtus daiktus N. B., G. F. ir M. S. parvežė V. A. į Kelmę”.¹⁴ Iš pateiktos nutarties aiškiai matyti, kad trys nutarties ištraukoje aprašytos veikos buvo kvalifikuotos pagal senojo BK 227¹ str. 1 d., naujojo BK 178 str. 2 d. bei 180 str. 2 d. Tokiu būdu kartu su nusikalstamu susivienijimu kaltininkams buvo inkriminuoti apysunkis ir sunkus nusikaltimai.

Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad nors nusikalstamas susivienijimas ir sukuriama siekiant daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus, tačiau jis gali būti reikalingas ir vienam, bet sudėtingam, sunkiam ar labai sunkiam nusikaltimui padaryti. LAT 2007 m. spalio 16 d. nutartyje pažymėjo, kad „svetimo turto įgijimas, kai apgaule užvaldomos didelės vertės valstybės biudžeto lėšos, skirtos gražinti PVM, yra sudėtingas nusikaltimas. Šiam nusikaltimui padaryti būtina veiką planuoti, pasiskirstyti užduotis, rinkti vertingą informaciją, ieškoti kontaktų”.¹⁵ Taigi šiuo atveju tam, kad bendrininkų grupė būtų pripažinta nusikalstamu susivienijimu, pakako nustatyti, kad susivienijimas darė ne sistemingą nusikalstamą veiklą, o susivienijo padaryti vieną, bet sunkų nusikaltimą.

Apibendrinami galime konstatuoti, kad bendrininkų grupę nusikalstamu susivienijimu pripažinti pakanka vien tikslo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, o tokio susivienijimo narių padarytos konkrečios nusikalstamos veikos, kurios gali būti įvairaus sunkumo, kvalifikuojamos savarankiškai.

Nusikalstamo susivienijimo narių pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas. Spręsti apie tai, ar buvo nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai stiprūs ir pastovūs, galima vertinant tokius aspektus, kaip kad nusikalstamų veikų darymo laiko trukmė, grupės narių stabilumas ir pan.: „teisingi ir įrodymais pagrįsti teismų argumentai, jog nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšių stiprumą ir pastovumą rodo tai, kad jie nusikaltimus darė ilgą laiką, grupės narių sudėtis buvo stabili. Tai rodo suburtos nusikalstamos grupės aukšto lygio organizacinę formą. Byloje nustatyta, jog susivienijimo nariai disponavo didelėmis lėšomis, gautomis iš nusikalstamos veiklos. Nuteistųjų suburto nusikalstamo susivienijimo organizacinį lygį parodo ir jos narių bendra piniginė kasa, į kurią buvo mokami įnašai nuo pajamų, gautų iš nusikalstamos veiklos. Šios lėšos buvo skirtos [...] parūpinti nusikaltimų darymo priemonės, papirkti policijos pareigūnus, kitiems būtiniems reikalams nusikalstamos grupės funkcionavimui. Be to, šios lėšos taip pat buvo numatytos advokatų pagalbai apmokėti bei kitoms išlaidoms, jei nusikalstamo susivienijimo narys būtų sulaikytas teisėsaugos institucijų“.¹⁶

¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 8 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-303/2004.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-471/2007.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą ir kitas aplinkybes: „sprendžiant yra ar ne nusikalstamo susivienijimo požymis – pastovūs tarpusavio ryšiai ir vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas – teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys į susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan. Atsižvelgiant į konkrečios bylos ypatybes, šiam požymiui konstatuoti gali būti reikšmingos ir kitos aplinkybės.“¹⁷

Paprastai nusikalstamo susivienijimo nariai paklūsta bendriems susivienijimo tikslams, atsisako savo nepriklausomumo, palaiko ilgalaikius ir labai glaudžius konspiracinius ryšius. Visi šie požymiai teismų praktikoje suprantami kaip šių asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinami sudaryto susivienijimo tikslai – daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus: „susivienijimo narių tarpusavio ryšių stiprumą ir pastovumą rodo tai, jog nusikalstamo susivienijimo nariai žinojo, kad nusikalstamo susivienijimo narys išvyksta, nusikaltimus kartu darė ilgą laiką – nuo 1994 m. pradžios iki 1995 m. pabaigos. J. K., kaip susivienijimo vadovas, palaikė drausmę, sudarydamas baimės atmosferą, nurodydamas, kad iš susivienijimo negalima pasitraukti, negalima pereiti į kitas nusikalstamas gruputes. Taigi teismai tinkamai nustatė, kad nuteistųjų bendrininkavimo forma yra nusikalstamas susivienijimas“.¹⁸ Pastovių tarpusavio ryšių požymis nereiškia, kad visi nusikalstamo susivienijimo nariai turi dalyvauti kiekviename nusikaltime. Praktikoje neretai pasitaikydavo atvejų, kuomet atskirus nusikaltimus darė skirtingos asmenų grupės, priklausančios tam pačiam nusikalstamam susivienijimui. Ypač tai pasakytina apie tuos nusikalstamus susivienijimus, kurių veikloje dalyvavo didelis skaičius asmenų.

Pateikti teismų praktikos pavyzdžiai ir baudžiamosios teisės šaltiniai greta išvardytų būtinųjų nusikalstamo susivienijimo požymių, leidžia išskirti ir neformaliuosius požymius. Taigi prie pastarųjų paprastai priskiriami šie požymiai:

- 1) pelno siekimas;
- 2) vadovavimas grupei bei jos veiklos planavimas;
- 3) disponavimas bendromis lėšomis;
- 4) drausmės ir subordinacijos buvimas;
- 5) vidinė tvarka, palaikoma autoritetu, bauginimu, fizinės ir psichinės prievartos naudojimu;

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-154/2009.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 3 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-668/2003.

- 6) ginkluotumas;
- 7) ryšio ir kitų techninių priemonių panaudojimas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamosios teisės doktrinos atstovai gana skeptiškai vertina BK įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sampratą. Didžiausias doktrinos atstovų priekaištas yra tas, kad, apibūdinant nusikalstamą susivienijimą, BK pateikiamų šios bendrininkavimo formos požymių nepakanka. A. Gutausko teigimu, „pastebima akivaizdi nereikalinga požymių ekonomija, kai siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, bet maksimaliai palengvinti šio nusikaltimo įrodinėjimą“.¹⁹ Autorius siūlo prisiminti senąjį BK, kuriame, anot jo, taip pat nebuvo detalai nurodyti nusikalstamo susivienijimo požymiai. Dėl šios priežasties teismai masiškai išteisindavo asmenis, kaltintus dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje. Tokią padėtį skatino būtent ta aplinkybė, kad BK buvo įtvirtinta pernelyg siaura nusikalstamo susivienijimo samprata. A. Gutauskui antrina K. Jovaišas, kuris taip pat siūlo išsamesnį nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą, kuris „įtvirtintų esminius ir būtinus požymius to reiškinių, kurį jis apibrėžia. Remiantis šiais požymiais, būtų galima atskirti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. Papildomų požymių įtraukimas į nusikalstamo susivienijimo sudėtį, be abejo, apsunkins jo įrodinėjimą, tačiau praktinėje veikloje bus orientuojamasi į minėtus požymius“.²⁰ Tuo tarpu O. Fedosiukas nurodo, jog „skatinimas atsižvelgti bent į keletą papildomų nusikalstamo susivienijimo požymių apsaugo nuo pavojaus, kad nusikalstamu susivienijimu bus pripažinta grupė, nieko bendra neturinti su organizuotu nusikalstamumu“.²¹

Manytina, kad tokie baudžiamosios teisės atstovų priekaištai įstatymų leidėjui yra gana logiški ir pagrįsti. Galima įsivaizduoti hipotetinę situaciją, kuri parodytų, kad BK įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo požymiai iš tiesų yra diskutotini:

Šeima. Vyras, žmona ir du sūnūs. Vyras dirba autobuso vairuotoju, važinėja tarptautiniais maršrutais Vilnius – Maskva, Vilnius – Ryga, Vilnius – Talinas ir pan. Žmona dirba toje pačioje įmonėje kaip ir vyras autobuso parko dispečere. Abu sūnūs studijuoja universitete. Nei vienas šeimos narys niekada neturėjo reikalų su policijos pareigūnais, nebuvo patekęs į jų akiratį. Darbo reikalais dažnai būdamas Rusijos sostinėje, Maskvoje, vyras nusprendžia „užsidirbti“ papildomų lėšų prie gana kuklios, jo manymu, algos ir pradeda į Lietuvą vežioti Rusijoje pagamintas cigaretes. Iš pradžių nedideliais kiekiais, po keliosdešimt blokų, vėliau, laikui bėgant, šis skaičius nuolat didėja ir pasiekia, tarkime, 500 blokų (tokiu būdu kontrabandos vertė akivaizdžiai viršija 250 MGL). Žmona, dirbdama autobuso parko dispečere, pasirūpina, kad jos vyro variuojamas autobusas, grįžęs iš Maskvos, būtų pastatomas nuošalesnėje parko vietoje, kur yra mažiau pašalinių asmenų, teritorijos stebėjimas yra apsunkintas ir pan. Trumpai tariant, žmona sudaro sąlygas vyrui netrukdomam iškrauti pargabentą kontrabandą. Akivaizdu, kad 500 blokų vienas vyras iš autobuso parko neišgabens, reikalinga pagalba. Todėl po kiekvieno tėvo

¹⁹ GUTAUSKAS A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45 (37), p. 31-38.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

reiso į Maskvą į autobuso parką cigarečių pasiimti šeimos automobiliu atvyksta sutuoktinių vaikai. Atgabena cigaretes į numatytą vietą, tarkime, šeimai priklausančią garažą, visi šeimos nariai prisideda prie kontrabandinių cigarečių prekybos: žmona jas platina savo draugams, kolegoms ir pažįstamiems, vyras – cigarečių perpardavinėtojams, o vaikai – kurso draugams bei bičiuliams.

Taigi šioje hipotetinėje situacijoje mes turime visus tris nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius. Yra trys asmenys, kurie turi ir įgyvendina tikslą daryti sunkų nusikaltimą (vyro atveju – kontrabanda, žmonos ir vaikų atveju – neteisėtas disponavimas akcizais apmokestinamomis prekėmis) bei yra neabejotinai pasidalinę užduotimis (vyras atgabena cigaretes, žmona užtikrina nekliudomą jų išėmimą iš autobuso, o vaikai išgabena jas iš autobuso parko) ir juos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai (kitaip šeimos atveju vargu ar galėtų būti). Ar logiška būtų, jei teismas tokią šeimą pripažintų nusikalstamu susivienijimu? Formaliai visi trys nusikalstamo susivienijimo požymiai lyg ir yra. Todėl teismas, pripažinęs šeimos narius nusikalstamo susivienijimo dalyviais, formaliai pasielgtų teisėtai. Tačiau manytina, kad toks nuosprendis nebūtų teisingas. Vis dėlto nusikalstamas susivienijimas, minėjome, yra viena kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonių. Vargu ar ši šeima yra organizuoto nusikalstamumo atstovė. Todėl manytina, kad BK įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo požymiai nėra optimalūs ir galbūt yra tobulintini. Ypač tai pasakytina apie trijų asmenų požymį. Bendrininkų ir organizuotos grupės atveju įstatymų leidėjas kalba apie du dalyvius, tuo tarpu pridėjus vieną asmenį jau galime kalbėti apie hipotetinį nusikalstamą susivienijimą. Vis dėlto susivienijimas – tai kažkas stambesnio, didesnio. Trys asmenys, bent jau darbo autoriaus nuomone, ženkliai per mažas skaičius. Kai kalbama apie susivienijimą, pirma kylanti asociacija – dešimtis, net keliasdešimtis narių turinčios nusikalstamos grupuotės. Todėl manytina, kad BK įtvirtintas bendrininkų skaičius turėtų būti didesnis. Antrasis požymis – tikslas daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus taip pat kelia tam tikrą abejonių. BK 249 str. numatytas nusikalstamas susivienijimas jau pats savaime yra labai sunkus nusikaltimas. Tad nelabai logiška situacija, kuomet asmenys susivienija, šis jų susivienijimas, esant būtiniams požymiams, jau laikomas labai sunkiu nusikaltimu, o jie susivienija padaryti, tarkime, sunkų nusikaltimą. Manytina, kad šioje vietoje aptinkama gana reikšminga disproporcija. Nelabai aišku, dėl kokių priežasčių prieš sunkaus nusikaltimo padarymą asmenys nusprendžia padaryti labai sunkų nusikaltimą, t.y. dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje. Galiausiai dėl trečiojo požymio – vaidmenų pasiskirstymo ir pastovių tarpusavio ryšių – taip pat kyla tam tikrų neaiškumų. Iš hipotetinės situacijos matėme, kad pastovūs tarpusavio ryšiai gali atsirasti ne dėl nusikalstamų sumanymų, o tiesiog dėl giminystės ryšių. Todėl diskutuotina, ar nereikėtų tobulinti ir šio požymio. Tačiau dėl ribotos darbo apimties ir dėl to, kad nusikalstamas susivienijimas kaip bendrininkavimo forma nėra tiesioginis šio darbo objektas, paliksime šio klausimo nagrinėjimą kitiems autoriams.

Antra vertus, šiuo atveju galima suprasti ir įstatymų leidėjo poziciją. Neįmanoma viename teisės akte aprėpti visų realiame gyvenime galinčių pasitaikyti aplinkybių. Vargu, ar įstatymų leidėjas galėtų BK numatyti visus galimus ir hipotetinius nusikalstamo susivienijimo požymius. Juk tai ir yra normali įstatymų leidėjo praktika, kuomet į BK įtraukiami privalomi ir būtinieji tam tikros nusikalstamos veikos požymiai, o papildomi požymiai, laikui bėgant, išryškėja teismų praktikoje. Kita vertus, vienas argumentų, pagrįstančių šiuos baudžiamosios teisės teorijos atstovų priekaištus, galėtų būti nusikalstamo susivienijimo atribojimo nuo organizuotos grupės problema.

Nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo problema. Teismų praktikoje sunkumų kyla tuomet, kai kvalifikuojant padarytas nusikalstamas veikas reikia įvertinti, ar jas padarė nusikalstamas susivienijimas, ar organizuota grupė, ar bendrininkų grupė. Labiausiai šio atribojimo problema būdinga tuomet, kai nusikalstamą susivienijimą prireikia atriboti nuo organizuotos grupės.²² Pabrėžtina, kad nuo teisingo šių bendrininkavimo formų atribojimo priklauso, ar kaltinamieji nuteisiami pagal BK 249 str. už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, ar, priešingai, pagal šį straipsnį jie yra išteisinami, o kiti jų nusikaltimai kvalifikuojami pagal kitus baudžiamojo įstatymo straipsnius arba pripažįstami padaryti esant sunkinančioms aplinkybėms.

Baudžiamosios teisės teorijoje šių bendrininkavimo formų požymių panašumas bandomas paaiškinti tam tikromis objektyviomis priežastimis. A. Gutausko nuomone, „organizuota grupė, anksčiau būdama aukščiausio organizuotumo lygio bendrininkavimo forma, pagrįstai buvo siejama su organizuoto nusikalstamumo reiškiniu. Tačiau vėliau atsirado dar viena bendrininkavimo forma – nusikalstamas susivienijimas. Būtent nusikalstamas susivienijimas baudžiamojoje teisėje pradėjo žymėti organizuoto nusikalstamumo reiškinių“.²³ Būtent dėl šios priežasties dauguma požymių, priskiriamų organizuotai grupei, dabar yra būdingi ir nusikalstamam susivienijimui. Dar daugiau, A. Gutausko nuomone, šiandien galime kalbėti apie tai, kad „susiklostė tokia padėtis, kai atriboti organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo tapo neįmanoma“.²⁴ Teismų praktika su tokia nuomone nesutinka. Pripažįstama, kad šioje vietoje yra problemų, kad teismai ne visada išsamiai ir tinkamai pasisako šiuo klausimu, tačiau bandoma ieškoti problemos sprendimų ir pateikti aiškius nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo kriterijus: „palyginus BK 25 straipsnio 3 d. ir 4 d. nuostatas, matyti, kad

²² Taip yra todėl, kad tiek nusikalstamas susivienijimas, tiek ir organizuota grupė turi nemažai panašumų. BK 25 str. 3 d. nustatyta, kad organizuota grupė yra tada, kai bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje du ar daugiau asmenų susitaria daryti kelis nusikaltimus arba vieną sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir kiekvienas grupės narys, darydamas nusikaltimą, atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį.

²³ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33), p. 60-71.

²⁴ Ten pat.

organizuotai grupei pakanka bent dviejų asmenų, be to, ji neatsiejama nuo realaus nusikaltimų darymo. Susitarimas įgyvendinamas „bet kurioje nusikalstamos veikos stadijoje“, kiekvienas grupės narys pats daro nusikaltimą, atlikdamas tam tikrą užduotį ar vaidmenį. Daromi nusikaltimai nebūtinai privalo būti sunkūs ar labai sunkūs. Čia išvardyti požymiai nėra būdingi nusikalstamam susivienijimui, kurio egzistavimui reikia didesnio asmenų skaičiaus, nėra būtinas atitinkamų nusikaltimų realus padarymas, o jeigu tokie nusikaltimai daromi, nėra būtina, kad kiekvienas narys dalyvautų juose ir pan.“²⁵ Nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimui yra svarbi ir LAT 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis, kurioje teigiama, kad: „nusikalstamas susivienijimas, kaip bendrininkavimo forma, turi panašumų su organizuotos grupės veikla, tačiau nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai skiriasi nuo organizuotos grupės narių pastovumu, sutelktumu bei aukštesniu nusikalstamos veiklos organizaciniu lygiu“.²⁶ Vilniaus m. apygardos teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1-290/1996 taip pat įvardijo nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo kriterijus: „nusikalstamo susivienijimo požymius eliminuoja šios aplinkybės: grupuotės tikslas buvo įvežti tam tikrą kiekį spirito ir jį realizuoti pasipelnymo tikslais. Analizuojant byloje surinktus įrodymus matyti, kad spiritas buvo vežamas vieną mėnesį, o tai neleidžia teigti, kad grupuotė užsiminėjo ilgalaikę nusikalstama veikla. Nenustatyta, kad ši grupuotė susibūrė paveikta vieno grupuotės nario autoriteto arba bauginant. [...] Tai rodo, kad nusikalstamas susivienijimas nebuvo kuriamas ir jam nebuvo vadovaujama. [...] santykiai tarp grupuotės narių nebuvo grindžiami pavaldumo principu, smurtu arba grasinimais. [...] nusikalstamo susivienijimo vienas iš požymių yra tas, kad nusikaltimai tampa verslu, t. y. nusikalstama veikla užsiimama kaip pragyvenimo šaltiniu. Tuo tarpu beveik visi grupuotės nariai turėjo savo firmas, vertėsi įvairia komercine bei ūkine veikla. [...] įvertinus šių aplinkybių visumą, galima daryti išvadą, jog teismas visiškai pagrįstai traktavo šios grupuotės veiksmus kaip padarytus organizuotos grupės“.²⁷

Bandant apibendrinti nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo kriterijus, galime dar kartą akcentuoti svarbiausius šių bendrininkavimo formų skirtumus. Taigi prie pagrindinių požymių, skiriančių nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės priskirtini: pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių ryšiai, sutelktumas, aukštesnis nusikalstamos veiklos organizacinis lygis bei vaidmenų pasiskirstymas. Atribojant nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės taip pat atkreiptinas dėmesys į šiuos aspektus:

- **Organizuotai grupei**

- 1) pakanka *bent dviejų asmenų*;

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

²⁷ Vilniaus m. apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-290/1996.

- 2) ji neatsiejama nuo *realaus nusikaltimų darymo*;
- 3) susitarimas įgyvendinamas *bet kurioje* nusikalstamos veikos *stadijoje, kiekvienas grupės narys* pats daro nusikaltimą, atlikdamas tam tikrą *užduotį ar vaidmenį*;
- 4) daromi nusikaltimai nebūtinai privalo būti *sunkūs ar labai sunkūs*.

- **Nusikalstamo susivienijimo egzistavimui**

- 1) reikia *didesnio asmenų skaičiaus*;
- 2) *nėra būtinas* atitinkamų *nusikaltimų realus padarymas*;
- 3) *nėra būtina, kad kiekvienas narys dalyvautų šių nusikaltimų padaryme*.

Tuo tarpu jau cituotas A. Gutauskas tebesilaiko savo pozicijos ir laikosi nuomonės, kad „galiojančiame BK organizuotą grupę ir nusikalstamą susivienijimą skiria tik formalūs kriterijai (jeigu juos iš viso galima vadinti atskyrimo kriterijais), t. y. narių skaičius ir tikslai. Todėl tam tikrais atvejais jie gali būti būdingi tiek vienai, tiek ir kitai bendrininkavimo formai. Juk organizuotą grupę taip pat gali sudaryti trys, keturi arba daugiau asmenų, o jų tikslas gali būti daryti sunkius nusikaltimus“.²⁸ Galbūt tokia A. Gutausko pozicija yra pernelyg radikali, tačiau akivaizdu, kad mėginant atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės, neretai teismams kyla rimtų sunkumų. Todėl, esant tokiai situacijai, belieka vadovautis LAT rekomendacija sprendžiant tokį klausimą vertinti požymių visumą. Tik nustatčius visus formaliuosius ir neformaliuosius vienos ar kitos bendrininkavimo formos požymius ir teisingai įvertinus šių požymių visumą įmanomas teisingas šios problemos sprendimas.

1.2. Atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimas ir raida Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose

Įtvirtinimas. Praeito amžiaus devintajame dešimtmetyje Lietuvoje ėmė smarkiai didėti nusikalstamumas.²⁹ Šis reiškinys didėjo ne tik kiekybiškai, jam būdinga buvo ir tai, kad keitėsi nusikalstamumo kokybė. Pavienius nusikaltimus ir atskirus nusikaltėlius vis dažniau keitė organizuotas nusikalstamumas.³⁰ Ženkliai didėjo nusikaltėlių bei jų pagrindu sudaromų

²⁸ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33), p. 60-71.

²⁹ 1988 m. – 1998 m. ženkliai padidėjo kiekybiniai nusikalstamumo statistikos rodikliai: užregistruotų nusikaltimų skaičius padidėjo daugiau kaip tris kartus: nuo 21 337 iki 78 149 nusikaltimų, o nusikalstamumo lygio koeficientas 10 000 gyventojų – nuo 58,2 iki 210,9. Plačiau žr.: DAPŠYS A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje. Kriminologinis prognostinis aspektas. <www.nplc.lt/lit/tyr/panev200011/pan_g5.doc>. [Žiūrėta 2011-04-05].

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. patvirtintoje Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje organizuotas nusikalstamumas apibrėžiamas kaip „sudėtinga sistema įvairių ryšių bei santykių tarp

nusikalstamų grupuočių organizuotumas. Ypač pavojinga buvo tai, kad organizuotas nusikalstamumas labai sparčiai plėtėsi.³¹ Šis reiškinys kėlė grėsmę ne tik pavieniems asmenims, bet ir visai visuomenei ir netgi valstybei.

Kalbant apie priežastis, nulėmusias organizuoto nusikalstamumo atsiradimą ir spartų jo plitimą, tai tiek teisės literatūroje, tiek ir vykdomosios valdžios parengtose programose sutariama, kad organizuoto nusikalstamumo ištakos sietinos su šešėline ekonomine veikla. Antai A. Dapšys teigia, kad „organizuotas nusikalstamumas – tai kokybiškai naujo lygio socialinis fenomenas, kurio pagrindinės ištakos – nelegali šešėlinė ekonominė veikla arba verslas, darantis didžiulę žalą valstybei ir visuomenei“.³² Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintoje Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje laikomasi panašaus požiūrio ir nurodoma, kad „organizuotas nusikalstamumas – tai naujas socialinis fenomenas, kurio ištakos – šešėlinė (nelegali) ekonominė veikla. Praeito amžiaus devintojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje pradėjo kurtis rinkos ekonomikos santykiai. Pradėjus kurtis šiems santykiams, imta kaupti pradinį kapitalą, dėl to savavališkai pasisavinta dalis valstybės turto, kuris neteisėtai perėjo į privatų sektorių. Pradėjo burtis ir organizuotos nusikalstamos gaujos, reketuojančios verslininkus savo kontroliuojamoje teritorijoje, reikalaujančios atiduoti skolas, tarpusavyje kariaujančios dėl įtakos sričių“.³³ Šiai pozicijai pritaria A. Gutauskas, pasak kurio, per trumpą laiką sukaupe daug lėšų, suformavę vidinę struktūrą, įgiję didelės įtakos ne tik kriminaliniame pasaulyje, bet ir šalies valdymo ir net teisėsaugos institucijose, organizuoto nusikalstamumo atstovai įgavo šių struktūrų veikimui daugelyje valstybių būdingų bruožų, užimdami nelegalias rinkas, tenkindami bei kurdami draudžiamų prekių ir paslaugų paklausą.³⁴

Organizuoto nusikalstamumo pavojingumas yra neabejotinas. Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje nurodoma, kad „organizuotas nusikalstamumas daro

nusikalstamų grupių, jų narių, vykdančių nusikalstamą veiklą (dažniausiai kaip verslą) ir siekiančių užtikrinti šios veiklos saugumą pareigūnų papirkimu bei korupcija“. A. Gutausko teigimu, organizuotas nusikalstamumas – tai tas pats kriminalinis pasaulis, tik įgavęs daug organizuotesnes formas. Organizuotas nusikalstamumas – tai įvairių lygių nusikalstamos grupuotės su jau parengtais kadrais, patikrintais nelegalios apyvartos kanalais bei išstobulinta korupcijos sistema. Tai reiškinys, apimantis beveik visų rūšių nusikaltimus. Plačiau žr.: GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. T. 49 (41), 2003.

³¹ 1993 m. Lietuvoje veikė per 100 organizuotų nusikalstamų grupių. Labiausiai jos buvo išplitusios didžiuosiuose Lietuvos miestuose bei Biržų, Kėdainių, Kupiškio, Panevėžio, Šiaulių ir kituose rajonuose. Prie didžiausią įtaką turėjusių tokių grupių paprastai priskiriamos šios: „Vilniaus brigada“, Kauno „Daktarai“, „Žaliakalnio“, Klaipėdos „Gaidjurgio“, Šiaulių „Princų“, Panevėžio „Kavioro“, Alytaus „Baublių“ ir kt. Dauguma jų atsirado iš paprastų kriminalinių grupuočių, veikusių interesų arba gyvenamosios vietos pagrindu. Plačiau žr.: GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 1999. T. 13(5).

³² DAPŠYS A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo Lietuvoje prielaidos bei perspektyvos. *Teisės problemos*, 1997/4, p. 61.

³³ Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 62.

³⁴ GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. T. 49(41), 2003.

griaunamąjį poveikį daugeliui valstybės gyvenimo sričių ir vertybių, diskredituoja visuomenės politinę ir teisinę sistemas, mažina pasitikėjimą valdžia, stabdo verslo plėtrą, o nekontroliuojamas gali sukelti visuotinės kriminalizacijos grėsmę“.³⁵ Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programoje šio reiškinio pavojingumas kiek konkretinamas ir siejamas su korupcija: „organizuotas nusikalstamumas beveik visada susijęs su korupcija, todėl kelia tam tikrą pavojų šalies valdymo sistemai, politiniam saugumui. Organizuotų nusikalstamų grupuočių ir korumpuotų valdininkų simbiozė gali reikštis priimant teisės aktus, palankius kriminalinėms struktūroms, „globojant“ naftos, alkoholio, tabako, ginklų, narkotikų kontrabandą, prostitucijos verslą, prekybą vogtais automobiliais, nevykdant organizuotų nusikalstamų grupuočių lyderių baudžiamojo persekiojimo arba vykdant jį netinkamai ir panašiai.“³⁶ Kai kurių autorių teigimu, organizuotas nusikalstamumas kelia grėsmę net šalies nacionaliniam saugumui: „organizuotas nusikalstamumas – viena iš esminių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui. Organizuoto nusikalstamumo tikslas – didžiausio pelno esant minimaliam rizikos laipsniui siekimas, todėl nusikalstamos struktūros skverbiasi į tas visuomeninio gyvenimo sritis, iš kurių galima gauti didžiausią pelną“.³⁷ Taip pat teigiama, kad šis reiškinys gali būti pavojingas visai valstybei ir demokratijos raidai: “[...] pavojingiausia yra tai, kad susipynusi teisėta ir neteisėta organizuoto nusikalstamumo veikla kelia didelį pavojų visai valstybei bei demokratijos raidai“.³⁸

Taigi apibendrinus galima teigti, kad organizuotas nusikalstamumas neabejotinai yra pavojingas. Jo pavojingumas pasireiškia ne tik grėsmėmis konkrečiam asmeniui, bet ir visos šalies socialinei, ekonominei, teisinei raidai. Dėl šios priežasties akivaizdu, kad valstybė privalėjo reaguoti į šį reiškinį ir imtis priemonių jam pažaboti. Bandant įveikti organizuotą nusikalstamumą, būtent baudžiamoji teisė ir buvo viena geriausių priemonių kovojant su šiuo neigiamu socialiniu reiškiniu. Buvo nuspręsta organizuoto nusikalstamumo sampratą įtraukti į BK bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą šiame reiškinyje. Tačiau visa tai padaryti nebuvo taip jau lengva. Niekas nesiginčija su tuo, kad organizuoto nusikalstamumo sampratą buvo būtina įtraukti į BK ir nustatyti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą šiame reiškinyje. Tačiau kaip tai padaryti? A. Gutauskas šiuo atveju teisingai akcentuoja tai, jog „organizuotas nusikalstamumas, kaip sudėtingas socialinis reiškinys, negali būti konkretaus asmens veiklos charakteristika (t. y. pagrindas jo baudžiamajai atsakomybei). To negalima

³⁵ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383.

³⁶ Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 62.

³⁷ BAZYLEVAS I. *Organizuotas nusikalstamumas ir prekyba žmonėmis*. Vidaus reikalų ministerija, <www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Kd.doc>. [Žiūrėta 2011-01-27].

³⁸ GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 1999. T. 13(5), p. 22.

padaryti jau vien dėl to, jog kriminalizuoti socialinio reiškimo negalima. Kriminalizuoti galima tik konkrečią konkretaus asmens veiklą. Todėl būtina nustatyti tokias asmens veiklos specifines formas, kurios atitiktų organizuotą nusikalstamumą³⁹. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas visų pirma ir turėjo nustatyti tokias konkretaus asmens konkretios veiklos specifines formas, kurias galima būtų tapatinti su organizuotu nusikalstamumu.

Šiuo klausimu būta įvairių nuomonių. Vieni baudžiamosios teisės teorijos atstovai labiau buvo linkę organizuotą nusikalstamumą apibrėžti bendrininkavimo požymiais. Kitiems labiau priimtinesnis buvo organizuoto nusikalstamumo, kaip vienos iš bendrininkavimo formų, požymių įvardijimas. Tretieji organizuotą nusikalstamumą įvardijo tiesiog kaip neigiamą socialinį daugialypį reiškinį, priklausantį nuo daugelio faktorių ir aplinkybių. Galiausiai organizuotam nusikalstamumui apibrėžti baudžiamajame įstatyme buvo nuspręsta itvirtinti organizuotos grupės sąvoką. Prie šios sąvokos formulavimo nemažai prisidėjo V. Piesliako suformuluota organizuotos grupės samprata, kuri, profesoriaus manymu, atitinka visą organizuoto nusikalstamumo reiškinį: „tai trijų ar daugiau asmenų susivienijimas, sukurtas užsiimti bendra nusikalstama veika, [...] siekiant neteisėtos turtinės naudos, ekonominio viešpatavimo ar daryti įtaką politiniams – teisiniams sprendimams, ir turintis vadovus, kurie organizuoja, koordinuoja grupės veiklą, taip pat daro įtaką asmenims, kurie remia, saugo, globoja ar kitokiais būdais turi įtakos grupės veiklai“⁴⁰. Tačiau vėliau šiam reiškiniui pažymėti buvo skirta dar viena bendrininkavimo forma – nusikalstamas susivienijimas. Pasak A. Gutausko, „nusikalstamo susivienijimo norma BK atsirado kaip kovos būtent su organizuotu nusikalstamumu priemonė. Tuo tarpu organizuotos grupės sąvoka baudžiamojoje teisėje žinoma nuo tų laikų, kai oficialiai buvo neigiama, jog organizuotas nusikalstamumas egzistuoja“⁴¹.

Pastebėtina, kad organizuoto nusikalstamumo sampratos kriminalizavimas bei baudžiamosios atsakomybės nustatymas už dalyvavimą šiame reiškinyje buvo ir yra būdingas ne tik Lietuvai. Organizuotas nusikalstamumas – tai tarptautinio pobūdžio reiškinys. Todėl natūralu, kad pastaraisiais dešimtmečiais buvo priimta daug dokumentų ir teisės aktų, skirtų kovai su šiuo reiškiniu.⁴² Be kita ko, šiuose dokumentuose galima aptikti ir nusikalstamo susivienijimo normas, kaip vienos iš kovos su organizuotu nusikalstamumu įtraukimo į baudžiamąjį įstatymą,

³⁹ Ten pat, p. 27.

⁴⁰ PIESLIAKAS V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*. 1993. Nr.1, p. 40.

⁴¹ GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33), p. 60-71.

⁴² Žr.: ES Tarybos 1997 m. balandžio 28 d. priimtas Kovos su organizuotu nusikalstamumu veiksmų planas; JTO 2000 m. gruodžio 13 d. priimta konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (Palermo Konvencija), Lietuvos Respublikos ratifikuota nuo 2002 m. kovo 19 d. įstatymu Nr. IX-794; JTO 2000 m. priimta Vienos deklaracija dėl nusikalstamumo ir teisingumo; Europos Sąjungos Tarybos 2007 m. gegužės 25 d. paskelbtos išvados, kuriomis nustatomi ES kovos su organizuotu nusikalstamumu prioritetai (dokumentai Nr. 9929/07 ir 7547/3/07); Europos Sąjungos Tarybos 2008 m. spalio 24 d. pagrindų sprendimas 2008/841/TVR dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu.

pagrindus tarptautinėje teisėje. Antai 2000 m. Palerme pasirašyta Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą įpareigoja Konvencijos šalis kriminalizuoti dalyvavimą organizuotoje nusikalstamoje grupėje. Organizuota nusikalstama grupė šioje konvencijoje apibrėžta kaip „organizuota trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu, kurios veiklos tikslas – padaryti vieną ar daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos“.⁴³

Raida. Šiame darbe nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė atliekama remiantis galiojančiame BK nustatytu teisiniu reguliavimu. Tai natūralu, nes šio darbo tyrimo objektas yra dabartinė, o ne kažkada anksčiau galiojusi nusikalstamo susivienijimo sudėtis. Vis dėlto manytina, kad naudinga būtų aptarti ir iki šiol galiojusį teisinį reglamentavimą bei apžvelgti, kaip vyko atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimas ir raida Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose. Ši būtinybė kyla dėl kelių priežasčių. Pirma, nusikalstamų susivienijimų baudžiamosiose bylose teismams neretai tenka gilintis į fakto ir teisės klausimus laiko aspektu, nes nusikalstami susivienijimai paprastai egzistuoja ilgą laiko tarpą. Antai iki šiol nagrinėjamos kelios baudžiamosios bylos dėl prieš keliolika metų egzistavusių nusikalstamų susivienijimų padarytų nusikaltimų. Antra, tik apžvelgę senesnes nusikalstamo susivienijimo straipsnių redakcijas, galėsime tinkamai suvokti dabartinį teisinį reglamentavimą.

Senasis BK nenumatė atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą. Atlikus šio baudžiamosios teisės šaltinio analizę paaiškėjo, kad labiausiai į nusikaltimą, numatytą šiuo metu galiojančio BK 249 str., buvo panašus senojo BK 75 str. numatytas banditizmo nusikaltimas. Panašumas glūdi tame, kad senojo BK 75 str. numatė baudžiamąją atsakomybę už ginkluotų gaujų organizavimą bei dalyvavimą jų veikloje.⁴⁴ Atlikdami nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę matysime, kad naujojo BK 249 str. numatyto nusikaltimo objektyviajai pusei taip pat būdingi tiek nusikalstamos grupuotės organizavimas, tiek dalyvavimas jos veikloje, tiek ir ginkluotumo požymis. Natūralu, kad tarp senojo BK 75 str. ir naujojo BK 249 str. numatytų nusikaltimų yra ir reikšmingų skirtumų. Kitaip ir būti negali, nes akivaizdu, kad senojo BK 75 str. numatyta banditizmo sudėtis nebuvo ir nėra naujojo BK 249 str. numatyto nusikalstamo susivienijimo pirmtakas. Nusikalstamas susivienijimas, kaip naujojo BK 249 str. numatyto nusikaltimo pirmtakas senajame BK atsirado žymiai vėliau. Tai įvyko 1993 m. sausio 28 d.,

⁴³ Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Žin, 2002 m. Nr. 51.

⁴⁴ Pilna banditizmo, įtvirtinto senojo BK 75 str., sudėtis buvo išdėstyta taip: ginkluotų gaujų organizavimas, turint tikslą užpulti valstybines, visuomenines įstaigas ar įmones arba atskirus asmenis, taip pat dalyvavimas tokiose gaujose ir jų daromuose užpuolimuose – baudžiami laisvės atėmimu nuo trejų iki penkiolikos metų su turto konfiskavimu ir su nutrėmimu nuo dvejų iki penkerių metų ar be nutrėmimo arba mirties bausme su turto konfiskavimu.

kuomet įstatymu Nr. I-57⁴⁵ į senąjį BK buvo įtrauktas 227¹ straipsnis, pavadintas „Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas ar dalyvavimas joje“. Straipsnis įsigaliojo 1993 m. vasario 21 d., o jo sudėtis buvo suredaguota taip:

Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas daryti nusikaltimus: kontrabandą (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimą, laikymą arba paleidimą apyvarton (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimą (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimą (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinį nužudymą ar tyčinį nužudymą sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimą (131¹ straipsnis), kyšininkavimą (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimą (227² straipsnis), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232¹ straipsnis), narkotinių priemonių grobimą (232² straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ straipsnis), orlaivio nuvaramą (249² straipsnis), automoto transporto priemonių nuvaramą (250 straipsnis), jeigu jį padarė turintys savo vadeivą trys ar daugiau iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai asmenų, arba dalyvavimas tokiaame susivienijime (gaujoje) ar jo daromuose nusikaltimuose –

baudžiamas laisvės atėmimu nuo penkerių iki dvylikos metų ir bauda nuo penkių šimtų tūkstančių iki dešimties milijonų talonų arba be jos.

Visai netrukus, 1994 m. liepos 19 d. įstatymu Nr. I-551⁴⁶ (įsigaliojo 1995 m. sausio 1 d.) įstatymų leidėjas nusprendė priimti naujesnę senojo BK 227¹ str. redakciją, kuri numatė kelis straipsnio pakeitimus. Pirma, buvo nuspręsta pakeisti straipsnio pavadinimą: „Nusikalstamo susivienijimo (gaujos) organizavimas, vadovavimas ar dalyvavimas joje“ buvo pakeistas į „Nusikalstamo susivienijimo organizavimas, vadovavimas ar dalyvavimas jame“. Tokiu būdu įstatymų leidėjas nusprendė atsisakyti *gaujos* termino naudojimo straipsnio pavadinime. Antra, šiek tiek buvo pakeista ir straipsnio sudėtis: iš nusikalstamo susivienijimo daromų nusikaltimų buvo panaikintas *Operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimas* (senojo BK 87 str.), taip pat atsisakyta *gaujos* termino naudojimo, o *vadeiva* pakeistas vadovu. Po minėtų pakeitimų naujoji straipsnio redakcija buvo išdėstyta taip:

Nusikalstamo susivienijimo organizavimas, vadovavimas daryti nusikaltimus: kontrabandą (312 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimą, laikymą ar paleidimą apyvarton (327 straipsnis), tyčinį nužudymą (104 ir 105 straipsniai), įkaitų paėmimą (131¹ straipsnis), asmens terorizavimą (227² straipsnis), neteisėtą narkotinių priemonių gaminimą, įgijimą, laikymą, gabenimą, siuntimą arba realizavimą (232¹ straipsnis), narkotinių priemonių grobimą (232² straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimą (234⁴ straipsnis), orlaivio nuvaramą (249² straipsnis), nusikaltimus nuosavybei (271–274 straipsniai), kyšininkavimą (282–284 straipsniai), jeigu padarė trys ar daugiau iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai

⁴⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1993, Nr. 5-90.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1994, Nr. 60-1182.

asmenu, turinčių vadovą ar vadovus, taip pat dalyvavimas tokio susivienijimo daromuose nusikaltimuose - baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų.

Senajo BK 227¹ str. optimaliesnio pavadinimo paieškos ir tobulinimas sąlygojo tai, kad nepraėjus metams po paskutinės straipsnio redakcijos, 1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu Nr. I-1141⁴⁷ įstatymų leidėjas priėmė naują straipsnio redakciją, kuria nuo 1995 m. gruodžio 22 d. nagrinėjamam straipsniui suteikė naują pavadinimą - „Nusikalstamas susivienijimas“. Kitas svarbus aspektas buvo tas, kad naują redakciją įstatymų leidėjas atsisakė iki tol vadinamų nusikalstamų veikų, kurias nusikalstamas susivienijimas turėjo padaryti, kad jam būtų inkriminuotas BK 227¹ str. Nuo šiol įstatymų leidėjas nustatė tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį nusikalstamo susivienijimo dalyviai atsakė vien tik už tai, kad susitarė ir susivienijo bendrai nusikalstamai veiklai – sunkiems nusikaltimams daryti. Taip pat straipsnis buvo papildytas antrąja dalimi, kuri numatė kvalifikuojamąjį nusikalstamo susivienijimo požymį – nusikalstamo susivienijimo ginkluotumą šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis. Po šių pakeitimų naujoji straipsnio redakcija atrodė taip:

Susivienijimo iš trijų ar daugiau asmenų, iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai - daryti sunkius nusikaltimus, kūrimas, taip pat dalyvavimas jo veikloje -

baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų.

Tie patys veiksmai, kai nusikalstamas susivienijimas ginkluotas šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis, -

baudžiami laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų.

Baigęs senajo BK 227¹ str. pavadinimo tobulinimo darbus ir, matyt, radęs optimaliausią variantą, įstatymų leidėjas ir toliau ėmėsi straipsnio dispozicijos pokyčių. Antai 1997 m. gegužės 20 d. įstatymu Nr. VIII-217⁴⁸, įsigaliojusiu 1997 m. gegužės 28 d., senajo BK 227¹ str. 1 d. dispozicija buvo pakeista panaikinant joje išankstinį nusikalstamo susivienijimo dalyvių susitarimo požymį, taip pat straipsnis buvo papildytas 3 d. Joje buvo numatytos sąlygos, kurioms esant asmuo galėjo būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 227¹ str. Po šių pakeitimų ir papildymų naujoji redakcija atrodė taip:

Susivienijimo iš trijų ar daugiau asmenų bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus – kūrimas, taip pat dalyvavimas jo veikloje –

⁴⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1995, Nr. 104-2325.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas. Žin., 1997, Nr. 45-1104.

baudžiamas laisvės atėmimu nuo ketverių iki dešimties metų.

Tie patys veiksmai, kai nusikalstamas susivienijimas ginkluotas šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis, –

baudžiami laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų.

Atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo, kuris dalyvavo nusikalstamo susivienijimo, numatyto šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse, daromuose nusikaltimuose arba priklausė tokiam susivienijimui, tačiau prisipažinęs teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kurios pagrindu buvo užkirstas kelias nusikalstamo susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Ši dalis netaikoma asmeniui, dalyvavusiam darant tyčinį nužudymą.

Dar kartą senojo BK 227¹ str. redakcija buvo pakeista 1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983⁴⁹, kuris įsigaliojo 1998 m. gruodžio 31 d. Šį kartą įstatymų leidėjas nusprendė pakeisti įstatymo 2 d. sankciją ir įtvirtinti griežtesnę maksimalią bausmės ribą numatant, kad už ginkluoto nusikalstamo susivienijimo kūrimą ar dalyvavimą jo veikloje baudžiamoji atsakomybė gali siekti net laisvės atėmimą iki gyvos galvos:

Tie patys veiksmai, kai nusikalstamas susivienijimas ginkluotas šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis, –

baudžiami laisvės atėmimu nuo aštuonerių iki penkiolikos metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

2003 m. sausio 9 d. įstatymu Nr. IX-1290⁵⁰, įsigaliojusiu 2003 m. sausio 29 d., įstatymų leidėjas nusprendė pripažinti senojo BK 227¹ str. 3 d. netekusią galios. Tokiu būdu iš iki šiol galiojusios straipsnio redakcijos buvo pašalinta nuostata apie tai, kad asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės jei jis dalyvavo nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose arba priklausė tokiam susivienijimui, tačiau prisipažinęs teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kurios pagrindu buvo užkirstas kelias nusikalstamo susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn numatant, kad ši nuostata netaikoma asmeniui, dalyvavusiam darant tyčinį nužudymą. Ši nuostata su tam tikrais pakeitimais iš senojo BK 227¹ buvo perkelta į senojo BK 51² str., numačiusį atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės asmenims, aktyviai padėjusiems išaiškinti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytus nusikaltimus. Tokiu būdu šis senojo BK 227¹ str. pakeitimas buvo paskutinis nagrinėjamo nusikaltimo sudėties redakcijos kitimas senajame BK.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas. Žin., 1998, Nr. 115-3238.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1) straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41(1), 45, 227(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51(2) straipsniu įstatymas. Žin., 2003, Nr. 10-340.

Naujasis atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimas buvo numatytas 2000 m. priimtame BK.

Tiesa, naujojo BK 249 str. pavadinimu „Nusikalstamas susivienijimas“, priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968⁵¹ nebuvo įsigaliojęs, todėl negalėjo ir negali būti taikomas. Įsigaliojant naujam BK, nuo 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo ir šio baudžiamojo įstatymo 249 str. redakcija, priimta 2003 m. balandžio 10 d. įstatymu Nr. IX-1495.⁵² Nuo šiol atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą buvo reglamentuota taip:

1. Tas, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų.

2. Tas, kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvylikos metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

3. Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus arba jiems vadovavo,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki penkiolikos metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

Taigi lygindami paskutinę senojo BK 227¹ str. redakciją su naujajame BK numatyta nusikalstamo susivienijimo sudėtimi, galime aptikti gana ženklių skirtumų. *Pirma*, nusikalstamo susivienijimo sudėtyje atsisakyta nusikalstamo susivienijimo, kaip bendrininkavimo formos, požymių, perkeliant juos į BK Bendrosios dalies 25 str., 1 d. nustatant, kad nusikalstamas susivienijimas yra viena iš bendrininkavimo formų, o 4 d. pateikiant nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą bei kartu nurodant, kad nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė. *Antra*, atskirtas dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje (pagrindinė nusikaltimo sudėtis) ir nusikalstamo susivienijimo organizavimas ar vadovavimas (kvalifikuota nusikaltimo sudėtis), kartu atsisakant nusikalstamo susivienijimo *kūrimo* sąvokos, pakeičiant ją *organizavimu* ir (ar) *vadovavimu*. *Trečia*, pakoreguotas ginkluotumo kvalifikuojamasis požymis. Greta šaunamojo ginklo ir sprogstamųjų medžiagų įstatymų leidėjas nurodo ir sprogmenis. *Ketvirta*, pakeistos straipsnio sankcijos, ženkliai sugriežtinančios baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Žin., 2000, Nr. 89-2741.

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39-1 ir 306-1 straipsniais įstatymas. Žin., 2003, Nr. 38-1733.

ir (ar) vadovavimą bei švelninančios atsakomybę už dalyvavimą ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Kalbant apie paskesnius pakitimus, tai kita BK 249 str. redakcija buvo priimta 2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706⁵³, kuris įsigaliojo 2003 m. liepos 25 d. Šiuo atveju įstatymų leidėjas nusprendė sugriežtinti atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jo veikloje. Tokiu būdu buvo sugriežtintos bausmės visose trijose straipsnio dalyse: pirmoje dalyje laisvės atėmimas nuo trijų iki dešimties metų pakeistas laisvės atėmimu nuo trijų iki penkiolikos metų; antroje dalyje laisvės atėmimas nuo šešerių iki dvylikos metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos pakeistas laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos; trečioje dalyje laisvės atėmimas nuo dešimties iki penkiolikos metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos pakeistas laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

Galiausiai 2005 m. birželio 23 d. įstatymu Nr. X-272⁵⁴, įsigaliojusiu 2005 m. birželio 30 d., BK 249 str. buvo papildytas 4 dalimi, kuri nustatė ir juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jo veikloje:

1. Tas, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki penkiolikos metų.

2. Tas, kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo šešerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

3. Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus arba jiems vadovavo,

baudžiamas laisvės atėmimu nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos.

4. Už šiame straipsnyje numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Tai buvo paskutinis naujojo BK 249 str. pakitimas, o tiksliau papildymas. Taigi galime konstatuoti, kad įstatymų leidėjas, matyt, rado optimaliausią šio nusikaltimo kriminalizavimo aprašymo būdą baudžiamajame įstatyme. Tai, kad nagrinėjamo straipsnio aktuali redakcija jau beveik šešerius metus išlieka nepakitusi, byloja apie tai, kad šiam straipsniui tampa būdingas tam

⁵³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Žin., 2003, Nr. 74-3423.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas. Žin., 2005, Nr. 81-2945.

tikras stabilumas. Manytina, kad tai yra teigiamas dalykas. Iki šiol praktikoje BK 249 str. taikymas nėra dažnas dalykas. Tad šio straipsnio patirtis nėra plačiai išplėtotą visais baudžiamajai justicijai svarbiais aspektais. Dėl šios priežasties teismai, nagrinėdami nusikalstamo susivienijimo baudžiamąsias bylas, dažnai susiduria su šio straipsnio taikymo problemomis. Situaciją dar labiau komplikuoja ir tai, kad BK 249 str. taikymo ypatybę lemia tai, kad baudžiamosiose bylose teismai privalo juridiskai įvertinti ir tolimesnės praeities, kartais net keliolikos metų senumo faktus. Esant tokiai situacijai, akivaizdu, kad nuolatiniai BK 249 str. koregavimai dar labiau komplikuoję teismų padėtį. Tai, be jokios abejonės, nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi reaguoti į pasikeitusias aplinkybes ir netobulinti baudžiamojo įstatymo vien dėl to, kad naujas teisinis reglamentavimas galėtų komplikuoti teismų darbą. Šioje vietoje tik norima atkreipti dėmesį į tai, kad teisinio reglamentavimo, ypač to, kurio taikymas praktikoje kelia tam tikrų sunkumų, stabilumas yra teigiamas dalykas.

Apibendrinami galime konstatuoti, kad nuo 1993 m., kuomet BK buvo įtvirtinta atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą, iki šiol įstatymų leidėjas atliko didelį darbą. Nusikalstamo susivienijimo teisinis reglamentavimas daug kartų buvo keičiamas, tobulinamas ir pildomas. Optimalaus varianto paieška lėmė tai, kad dabartinis atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą teisinis reglamentavimas iš esmės skiriasi nuo to, koks jis buvo 1993 m.

2. Nusikalstamo susivienijimo pagrindinė sudėtis

Siekiant įgyvendinti šio darbo pagrindinį tikslą, t.y. atlikti nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę, pirmoje šio darbo dalyje pristatėme nusikalstamo susivienijimo sampratą, išvardijome ir trumpai paanalizavome jam būdingus būtinuosius ir papildomus požymius, taip pat pristatėme atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimą ir raidą mūsų šalies baudžiamuosiuose kodeksuose. Manytina, kad tai buvo naudinga daryti, nes vargu ar įmanoma atlikti nusikalstamo susivienijimo sudėties analizę, neišsiaiškinus, kas yra nusikalstamas susivienijimas ir kodėl jis buvo kriminalizuotas. Išsiaiškinus šias aplinkybes, galime pereiti prie antros darbo dalies, skirtos nusikalstamo susivienijimo, kaip atskiro ir savarankiško nusikaltimo, numatyto BK 249 str., pagrindinės sudėties analizei.

Taigi antroje darbo dalyje visų pirma aptarsime nusikalstamos veikos sudėties sąvoką, tuomet įvardysime ir trumpai pristatysime nusikalstamos veikos sudėties elementus, toliau pateiksime šiam darbui aktualiausias nusikalstamos veikos sudėties klasifikacijas. Visų šių klausimų aptarimas yra būtinas, nes tai – BK 249 str. numatyto nusikaltimo sudėties analizės pagrindas. Aptarę šiuos klausimus, pereisime prie nusikalstamo susivienijimo sudėties elementų analizės. Kaip ir įprasta, analizę pradėsime nuo objekto, aptardami tiek teorinius, tiek ir praktinius šio elemento aspektus; tuomet pereisime prie objektyviosios pusės; toliau atliksime

fizinio ir juridinio asmens, kaip nusikalstamo susivienijimo subjekto, analizę; galiausiai imsime nusikalstamo susivienijimo subjektyviosios pusės analizės, aptardami tiek pagrindinį, tiek ir papildomus šio elemento požymius.

Nusikalstamos veikos sudėties sąvoka. Lietuvos Respublikos (toliau – LR) baudžiamieji įstatymai nepateikia nusikalstamos veikos sudėties apibrėžimo. Tačiau, kaip ir įprasta tokiais atvejais, į pagalbą galima pasitelkti teisės doktriną. Ji pateikia daug ir gana skirtingų nuomonių apie šią sąvoką, jos paskirtį ir kitus aspektus šia tematika. Siūloma išskirti dvi pagrindines vyraujančias nuomones šia tema. Vieni autoriai nusikalstamos veikos sudėties sąvoką sieja tik su BK numatytais požymiais. Tuo tarpu, kitų autorių nuomone, nusikalstamos veikos sudėtis – tai ne tik įstatyminis nusikalstamos veikos modelis ir nusikalstamos veikos požymių aprašymas įstatyme, bet ir pačią nusikalstamą veiką apibūdinančių požymių visuma.⁵⁵ Tarp šių skirtingų pozicijų turime kai ką bendro. Tiek vieni, tiek ir kiti autoriai sutaria, kad nusikalstamos veikos sudėtį sudaro tam tikri požymiai. Iš baudžiamosios teisės bendrosios dalies paskaitų prisimename, kad nusikalstamos veikos sudėtį sudaro objektyvių ir subjektyvių požymių visuma. Taigi galime konstatuoti, kad *nusikalstamos veikos sudėtis – tai baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, lemianti vienos ar kitos pavojingos veikos pripažinimą nusikalstama*. Objektyvūs požymiai apibūdina išorinius nusikalstamos veikos požymius, kurie yra susiję su pačia veika bei šios veikos sukeliamomis pasekmėmis. Tuo tarpu subjektyvūs požymiai liečia nusikalstamos veikos vidinę pusę. Tai požymiai, kurie apibūdina darantį nusikalstamą veiką asmenį, jo elgesio tikslus, motyvus. Taigi, konstruodamas konkrečias nusikalstamų veikų sudėtis, įstatymų leidėjas baudžiamajame įstatyme aprašo visus aukščiau paminėtus požymius.⁵⁶

Nusikalstamos veikos sudėties elementai. Nusikalstamos veikos sudėtis sudaryta iš atitinkamų struktūrinių vienetų, kuriuos būtina išsiaiškinti nagrinėjant pačią nusikalstamos veikos sudėtį. Baudžiamosios teisės teorijoje išskiriami tokie nusikalstamos veikos sudėties elementai: *objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė*. Kiekvienas iš šių elementų apima tiek išorinę, tiek ir vidinę nusikalstamos veikos padarymo pusę. Pabrėžtina tai, kad kai bent vieno iš šių elementų nėra, veika negali būti pripažįstama nusikalstama. Trumpai aptarkime kiekvieną šių elementų.

Nusikalstamos veikos *objektas* – tai, į ką nukreipta nusikalstama veika, kam ja padaroma žala ar sukeliama žalos grėsmė. Objektą apibūdina tie baudžiamąjo įstatymo saugomi gėriai, į kuriuos kėsiniama nusikalstama veika. Nusikalstamos veikos *objektyvioji pusė* – tai išorinė nusikalstamos veikos pusė. Šį nusikalstamos veikos sudėties elementą apibūdina tokie požymiai: veika,

⁵⁵ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 145.

⁵⁶ Ten pat, p. 146.

pasekmės, juridškai reikšmingas priežastinis ryšys tarp veikos ir pasekmių; taip pat nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir pan. Nusikalstamos veikos *subjektas* – tai fizinis, pakaltinamas, sulaukęs baudžiamajame įstatyme numatyto amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, asmuo, taip pat ir juridinis asmuo, padaręs nusikalstamą veiką. Nusikalstamos veikos *subjektyvioji pusė* – tai veikos vidinė pusė, parodanti kaltininko psichinį santykį su jo daroma veika. Subjektyviąją pusę apibūdinantys požymiai yra kaltė, tikslas, motyvas.⁵⁷

Nusikalstamos veikos sudėties klasifikacijos. Baudžiamosios teisės teorijoje galima aptikti ne vieną nusikalstamų veikų sudėčių klasifikaciją. Nusikalstamų veikų sudėtys klasifikuojamos pagal įvairius kriterijus: sudėties požymių aprašymo būdą, sudėties konstrukcijų ypatybes, pavojingumo laipsnį ir pan. Tačiau šio darbo kontekste svarbiausios ir aktualiausios yra tos sudėčių klasifikacijos, kurios remiasi pavojingumo laipsnio ir sudėties konstrukcijos ypatybių kriterijais.

Įstatymų leidėjas, konstruodamas nusikalstamų veikų sudėtis, atsižvelgia į tai, kad vienos rūšies nusikalstamos veikos gali skirtis savo pavojingumo laipsniu. Tam įtakos turi tiek objektyvūs, tiek ir subjektyvūs požymiai. Taigi įstatymų leidėjas BK uždrausdamas vienos rūšies nusikalstamas veikas neretai konstruoja kelias sudėtis, kurios skiriasi pavojingumo laipsniu. Remiantis šiuo kriterijumi, nusikalstamų veikų sudėtys klasifikuojamas į pagrindines, kvalifikuotas ir privilegijuotas. *Pagrindinė sudėtis* – tai tokia sudėtis, kurioje nėra nei didinančių, nei mažinančių atitinkamos rūšies nusikalstamos veikos pavojingumą požymių. *Kvalifikuota sudėtis* – tai tokia sudėtis, kuri be bendrų atitinkamos rūšies nusikalstamos veikos požymių, turi ir tokių požymių, kurie didina šios rūšies nusikalstamos veikos pavojingumą. *Privilegijuota sudėtis* – tai tokia sudėtis, kuri be bendrų atitinkamos rūšies nusikalstamos veikos požymių, turi ir tokių požymių, kurie mažina šios rūšies nusikalstamos veikos pavojingumą.⁵⁸

Atsižvelgiant į tai, ar įstatymų leidėjas tarp konkrečių nusikalstamos veikos sudėties požymių numato nusikalstamas pasekmes, ar ne, visos nusikalstamų veikų sudėtys skirstomos į materialiąsias ir formaliąsias. *Materialiosioms nusikalstamų veikų sudėtimis* būdinga tai, kad jos apima ne tik pačią nusikalstamą veiką, bet ir jos sukeltas nusikalstamas pasekmes. Šių sudėčių konstrukcija lemia tai, kad norint patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn reikia įrodinėti tris nusikalstamos veikos padarymo momentus: pačią veiką; dėl veikos padarymo atsiradusias nusikalstamas pasekmes; juridškai reikšmingą priežastinį ryšį tarp nusikalstamos veikos ir atsiradusių padarinių. Taigi šiuo atveju nusikalstamos veikos baigtumo momentas siejamas su tam tikrų pasekmių atsiradimu, pavyzdžiui, mirtimi, kūno sužalojimu ir pan. Tuo tarpu

⁵⁷ Ten pat, p. 150.

⁵⁸ Ten pat, p. 154.

formaliosios nusikalstamų veikų sudėtys pasižymi tuo, kad įstatymų leidėjas, konstruodamas konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį, apsiriboja vien tik nusikalstamos veikos aprašymu. Šiuo atveju nusikalstamos pasekmės paliekamos už nusikalstamos veikos sudėties ribų, o nusikalstamos veikos baigtumui pakanka tik pačios veikos atlikimo. Kilusios pasekmės gali būti reikšmingos tik bausmės individualizavimui.

Taigi aptarus nusikalstamos veikos sudėties sąvoką, išskyrus šios sąvokos struktūrinius vienetus – elementus bei pateikus aktualiausias šiam darbui nusikalstamos veikos sudėties klasifikacijas, galime pereiti prie atskirų BK 249 str. numatyto nusikaltimo pagrindinės sudėties elementų analizės.

2.1. Objektas

Minėjome, kad nusikalstamos veikos objektas yra tai, į ką nukreipta nusikalstama veika, kam ja padaroma žala ar sukeliama žalos grėsmė. Baudžiamosios teisės teorijoje nėra vieningos nuomonės dėl to, kaip įvardyti tą kėsinimosi objektą, kuriam nusikalstama veika padaroma ar sukeliama žalos grėsmė. Vieni autoriai nusikalstamos veikos objektu siūlo laikyti „interesus“, kiti – „teisinius gėrius“, tretį – „visuomeninius santykius kartu su teisės normomis“.⁵⁹ Dėl ribotos darbo apimties nenagrinėsime atskirų autorių pozicijų ir jų argumentacijų. Apsiribosime baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlio autoriais, kurie siūlo nusikalstamos veikos objektu laikyti „teisinius gėrius, į kuriuos kėsinamasi nusikaltimu ir kurie yra saugomi baudžiamojo įstatymo“.⁶⁰ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju kalbama ne apie bet kokius, o būtent apie teisinius gėrius. Visi visuomenės gėriai negali būti saugomi teisės normų. Tam, kad gėris būtų saugomas, jis turi turėti visuomeninę reikšmę. Todėl tik turintys visuomeninę reikšmę ir saugomi teisės normomis gėriai gali būti įvardyti teisiniais gėriais.

Nusikalstamos veikos objektas yra būdingas kiekvienai BK numatytai nusikalstamai veikai: „veika negali būti pripažįstama nusikaltimu, jei ji nėra nukreipta prieš baudžiamojo įstatymo saugomą objektą, tai yra prieš vienus ar kitus teisinius gėrius. Kiekvienu nusikaltimu yra kėsinamasi į atitinkamus teisinius gėrius“.⁶¹ Taigi galime konstatuoti, kad tuo atveju, jei nepavyksta nustatyti nusikalstamos veikos objekto, jei tam tikras asmuo kėsina ne į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius, negalėsime jam inkriminuoti atitinkamo BK Specialiosios dalies straipsnio.

Teisinis gėris gali priklausyti arba konkrečiam asmeniui, arba visai visuomenei. Pavyzdžiui, kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, sveikatą, nuosavybę. Šiuo atveju šie teisiniai

⁵⁹ Ten pat, p. 158.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ Ten pat, p. 161.

gėriaai priklauso kiekvienam asmeniui. Greta to, teisinis gėris gali bŭti saugomas ir dėl to, kad jis yra svarbus visai visuomenei. Pavyzdžiui, visuomenės saugumas. Akivaizdu, kad šis gėris yra svarbus ne tik kiekvienam atskiram visuomenės nariui, bet ir visai visuomenei kaip visumai.

Baudžiamosios teisės teorijoje nusikalstamos veikos objektai skirstomi į *bendrajį, rŭšinį ir tiesioginį*. *Bendrasis objektas* – tai visų teisinių gėrių, kurie yra saugomi baudžiamųjų įstatymų, visuma. Bendras objektas yra tapatus visoms nusikalstamoms veikoms. Taip yra dėl to, kad bet kuria baudžiamajame įstatyme numatyta veika kėsinamasi į teisinius gėrius. Pagrindinė bendrojo objekto paskirtis – atskirti nusikalstamas veikas nuo nenusikalstamų. *Rŭšinis objektas* – tai vienu ar keliu ar tapačių teisinių gėrių dalis, saugoma baudžiamojų įstatymų. Rŭšinis objektas yra baudžiamosios teisės Specialiosios dalies normų sisteminimo pagrindas. Remiantis rŭšiniu objektu visos nusikalstamų veikų sudėtyje BK Specialiojoje dalyje yra suskirstytos į atitinkamus skirsnius: „pagal rŭšinį objektą visi nusikaltimai gali bŭti suskirstyti į nusikaltimus asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui, nusikaltimus valdymo tvarkai, nusikaltimus visuomenės saugumui ir pan. Paprastai apie rŭšinį vienos ar kitos nusikaltimų grupės objektą dažniausiai galime spręsti iš pačio BK Specialiosios dalies skirsnio pavadinimo.“⁶² Pavyzdžiui, BK Specialiosios dalies XXXV skyriaus pavadinimas „Nusikaltimai visuomenės saugumui“ nurodo, kad jame yra nusikaltimų, kuriais kėsinamasi į visuomenės saugumą, sudėtyje. Galiausiai *tiesioginis objektas* – tai toks teisinis gėris, į kurį kėsinamasi konkrečia nusikalstama veika. Tiesioginis objektas yra būtinas kiekvienos konkrečios nusikalstamos veikos sudėties elementas. Kiekviena nusikalstama veika visada yra kėsinamasi į tam tikrą teisinį gėrį.⁶³

Taigi aptarę teorinius nusikalstamos veikos objekto aspektus, galime pereiti prie praktinių šio nusikaltimo sudėties elemento aspektų – prie BK 249 str. numatyto nusikaltimo objekto. Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, kad baudžiamojų įstatymų saugomi teisiniai gėriaai gali turėti dvejopą pobūdį: realų arba idealų. Realų pobūdį turi tokie teisiniai gėriaai, kaip kad gyvybė, sveikata, nuosavybė. Tuo tarpu idealų pobūdį – garbė, orumas, religiniai jausmai, visuomenės saugumas ir pan. Pastebėtina, kad ypač sudėtinga nustatyti konkrečios nusikalstamos veikos objektą, kai tokia veika kėsinamasi į teisinius gėrius, turinčius idealų pobūdį.⁶⁴

Nusikalstamo susivienijimo sudėties yra įtvirtinta BK Specialiosios dalies XXXV skyriuje pavadinimu „Nusikaltimai visuomenės saugumui“. Jau vien tik iš šios aplinkybės galime konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo objektas yra *visuomenės saugumas*. Kalbant apie visuomenės saugumą kaip apie įstatymų saugomą vertybę, atkreiptinas dėmesys į tai, kad iš esmės kiekviena nusikalstama veika daugiau ar mažiau, tiesiogiai arba netiesiogiai kėsinasi į visuomenės saugumą. Akivaizdu, kad tos nusikalstamos veikos, kurios nekelia pavojaus

⁶² Ten pat, p. 163.

⁶³ Ten pat, p. 165.

⁶⁴ Ten pat, p. 160.

visuomenei ar jos saugumui, apskritai nėra kriminalizuojamos. Būtent dėl šios priežasties BK XXXV skyriuje „Nusikaltimai visuomenės saugumui“ įvardytą visuomenės saugumą reikėtų atskirti nuo kėsینimosi į visuomenės interesus apskritai.⁶⁵ Taigi galima konstatuoti, kad BK XXXV skyrius – tai įstatymų leidėjo pastangos, siekiant užtikrinti būtent kiekvieno atskiro individo asmens saugumą bei visos visuomenės bendrą saugumą, o ne visuomenės interesus apskritai. Šiame skyriuje kriminalizuotų nusikaltimų visuomenės saugumui sistemą sudaro penki BK straipsniai:

- 1) nusikalstamas susivienijimas (BK 249 str.);
- 2) teroro aktas (BK 250 str.);
- 3) terorizmo kurstymas (BK 250¹ str.);
- 4) orlaivio, laivo ar stacionarios platformos kontinentiniame šelfe užgrobimas (BK 251 str.);
- 5) žmogaus pagrobimas įkaitu (BK 252 str.).

Akivaizdu, kad visuomenės saugumas – tai toks įstatymo saugomas teisinis gėris, kuris turi idealų pobūdį. Dėl šios priežasties, kaip jau buvo minėta, gali kilti tam tikrų problemų, norint atskleisti nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo objekto turinį. Taip yra todėl, kad visuomenės saugumas, kaip teisinis gėris, yra neapčiuopiamas, nematerialus gėris. Gyvybė, sveikata – taip pat nematerialūs gėriai, kurių negalima nei apčiuopti, nei įvertinti tam tikra pinigine išraiška. Tačiau šie gėriai turi realų pobūdį, todėl jų nustatymas yra žymiai lengvesnis. BK aiškiai pasakyta, kas yra gyvybės atėmimas, kas yra sveikatos sutrikdymas ir pan. Tuo tarpu kai kalbama apie tokius teisinius gėrius, kaip garbė, orumas, religiniai jausmai ar visuomenės saugumas, situacija yra sudėtingesnė. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjas vargu ar galėtų baudžiamajame įstatyme tiksliai aprašyti, koks yra šių teisinių gėrių turinys. To priežastis labai paprasta – kiekvienas asmuo savaip supranta, kas yra garbė, orumas. Tai subjektyvus kiekvieno asmens požiūris. Lygiai taip pat yra ir su visuomenės saugumu. Kiekvienas asmuo, ko gero, sutinka, kad visuomenės saugumas yra teisinis gėris ir kad įstatymų leidėjas pagrįstai ir logiškai pasielgė, kuomet užtikrino šio teisinio gėrio apsaugą. Tačiau, vėlgi, ko gero, nevertėtų net ginčytis, kad kiekvienas asmuo savaip supranta visuomenės saugumą. Dar daugiau, akivaizdu, kad visuomenės saugumo turinys yra toks platus, kad įstatymo leidėjas net negalėjo pateikti šio teisinio gėrio sudedamųjų dalių baigtinio sarašo. Tačiau nepaisant visų aukščiau aptartų galimų sunkumų, kurie gali kilti, siekiant atskleisti nusikalstamo susivienijimo objekto turinį, vis dėlto pabandysime įgyvendinti užsibrėžtą tikslą.

Asmens ir visuomenės saugumo užtikrinimas yra rimtas iššūkis kiekvienai pasaulio valstybei. Sėkmingai neišsprendus saugumo užtikrinimo problemos, kyla grėsmė ne tik

⁶⁵ PAVILONIS V. (sud.). *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 133.

atskiriems valstybės institutams, bet ir visai valstybei. Todėl nenuostabu, kad vienas pagrindinių šiuolaikinės valstybės uždavinių yra užtikrinti tiek atskirų savo piliečių asmens saugumą, tiek ir visos visuomenės, kaip atskirų jos narių visumos, saugumą. Tačiau norint pateikti visuomenės saugumo, kaip teisinio gėrio, turinį, kyla tam tikrų sunkumų. Ypač situacija komplikuojasi tuomet, kai bandoma rasti visuomenės saugumo apibrėžimų mūsų šalies teisės aktuose. Problema slypi tame, kad ši sąvoka, nors ir aptinkama tam tikruose teisės aktuose, tačiau juose visiškai nepaaiškinamas šios sąvokos turinys. Antai Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymo 5 str. nurodoma, kad vienas pagrindinių policijos uždavinių yra viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas.⁶⁶ Tačiau visiškai nutylima apie tai, kas yra tas visuomenės saugumas. Kaip kitas pavyzdys paminėtina Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, kurioje teigiama, kad „asmens ir visuomenės saugumas yra būtina pagrindinio valstybės politikos tikslo – konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo – įgyvendinimo sąlyga. Siekdama užtikrinti kiekvieno individo, o kartu ir visuomenės saugumą, valstybė vykdo nusikaltimų prevenciją ir kontrolę“.⁶⁷ Tačiau kaip ir pirmuoju atveju šioje programoje įstatymų leidėjas taip pat nepateikia visuomenės saugumo apibrėžimo. Galiausiai tas pats pasakytina ir apie Nacionalinę saugumo strategiją,⁶⁸ kurioje taip pat pabrėžiama visuomenės saugumo užtikrinimo svarba, tačiau pamirštama apibrėžti visuomenės saugumo sąvoką. Esant tokiai situacijai, į pagalbą reikėtų pasitelkti teisės doktriną.

Joje galima aptikti *viešosios tvarkos, viešojo saugumo, visuomenės saugumo* sąvokų. Visos šios sąvokos yra tam tikra prasme reliatyvios, nes jų turinys priklauso nuo įvairiausių aplinkybių. Kiekvienas mokslininkas, rimčiau analizuodamas visuomenės saugumo problematiką, gali pateikti savą šio reiškinio apibrėžimą. Dar daugiau, akivaizdu, kad jei kalbėtume ne apie rimtus mokslinius darbus šia tema, o tiesiog apie bet kurios visuomenės narį, atskirai paimtą individą, kiekvienas jų taip pat galėtų savaip apibrėžti visuomenės saugumą. Grįžtant prie baudžiamosios teisės teorijos atstovų, R. Kalesnyko manymu, kalbant apie viešąjį saugumą⁶⁹, pradėti reikėtų nuo sąvokos *asmens saugumas*, kuris yra glaudžiai susijęs su viešuoju saugumu ir įgyvendinamomis priemonėmis jam užtikrinti. Antai, pasak autoriaus, „terminą *asmens saugumas* galima apibrėžti kaip piliečio apsaugos (gynybos) nuo nusikaltimų arba kitokių neteisėtų kėsinių į jo gyvybę, sveikatą, teises ir laisves, garbę ir orumą, asmens ir būsto

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas. Žin., 2000, Nr. 90-2777.

⁶⁷ Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. IX-907 Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo. Žin., 2002, Nr. 56-2233.

⁶⁹ Pastaba. Nors autorius naudoja sąvoką *viešasis saugumas*, o ne *visuomenės saugumas*, vis dėlto iš cituoto straipsnio akivaizdžiai matosi, kad šių sąvokų turinys yra iš esmės tapatus.

neliečiamumą būdą“.⁷⁰ Autoriaus nuomone, „asmens ir viešojo saugumo abipusis ryšys pasireiškia ne tik tuo, kad nuo atskiro asmens saugumo priklauso viešasis saugumas, bet ir tuo, kad viešasis saugumas reiškia saugojimąsi nuo pavojaus vienu metu daugumos šalies, konkretaus miesto, gyvenamosios vietovės žmonių nustatytoje teritorijoje. Vadinasi, asmens saugumas yra tarsi sudėtinė viešojo saugumo dalis, nes nuo to, kaip užtikrinamas viešasis saugumas, priklauso ir kiekvieno individo saugumo jausmas“.⁷¹

Pereinant nuo asmens individualaus saugumo prie visos visuomenės saugumo, galime pastebėti, jog *visuomenės saugumas*, kaip kėsšinimosi objektas, suvokiamas dvejopai:

- 1) tai bendras žmonių poreikis gyventi saugioje visuomeninėje aplinkoje, kurioje užtikrinama apsauga nuo pavojų žmonių gyvybei, sveikatai ir turtui;
- 2) grėsmė visuomenės saugumui dažniausiai siejama su pavojumi ne konkrečiam individui, bet didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei.⁷²

Manytina, kad visuomeninė saugi aplinka, kurioje turi poreikį gyventi kiekvienas visuomenės narys, turėtų būti suprantama dvejopai. Pirma, tai bendra kriminogeninė situacija valstybėje. Akivaizdu, kad visuomeninė aplinka nebus laikoma saugi, jei kriminogeninė situacija bus pernelyg pavojinga, jei jos mastai peržengs tam tikrą kritinę ribą. Šiuo atveju galime kalbėti apie valstybės institucijų kovą su organizuotu nusikalstamumu, apie prevencinių priemonių taikymą siekiant sumažinti nusikalstamų veikų skaičių ir pan. Antras aspektas – tai pačios visuomenės suvokimas, kad gyventi tam tikroje aplinkoje yra saugu. Kalbama apie tai, kad šiuo atveju visuomenėje nėra baimės atmosferos, būdingos praeito amžiaus devintam dešimtmečiui, kuomet šalyje siautėjo nusikaltėlių grupuotės. Saugioje visuomeninėje aplinkoje visuomenės nariai jaučiasi saugiai, nebijo išeiti iš namų tamsiu paros metu, leisti vieną vaiką į mokyklą ir pan.

Tuo tarpu grėsmė visuomenės saugumui kaip pavojus ne konkrečiam asmeniui, o didelei, neapibrėžtai žmonių grupei reiškia tai, kad šiuo atveju kalbama apie tam tikros gyvenamosios vietos, atskiro miesto, savivaldybės ar net visos tam tikroje valstybėje gyvenančios visuomenės saugumą. Šiuo atveju pavojus yra toks grėsmingas, kad gali padaryti žalą ne vienam žmogui, o didelei žmonių grupei. Vienas iš tokių pavojų yra organizuotas nusikalstamumas, kuris apima didesnio organizuoto laipsnio nusikalstamų grupuočių veiklą.

Galiausiai norėtųsi atkreipti dėmesį į dar vieną gana įdomų aspektą, kai kalbama apie nusikalstamo susivienijimo objektą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apibendrinta teismų praktika

⁷⁰ KALESNYKAS R. Policijos funkcijos įgyvendinimo efektyvumas: viešųjų ir privačių interesų derinimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 2000, T. 24 (16).

⁷¹ Ten pat.

⁷² PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 224.

rodo⁷³, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai yra nuteisiami ne vien pagal BK 249 str., bet ir už kitas jų padarytus įvairaus sunkumo nusikalstamas veikas. Ši aplinkybė leidžia daryti išvadą, kad nusikalstamas susivienijimas savo veikloje greta visuomenės saugumo pažeidžia ir kitus BK saugomus objektus. Aišku, teoriškai gali būti situacijų, kuomet asmenys bus patraukti baudžiamajon atsakomybėn vien tik pagal BK 249 str. Tačiau iki šiol tokių atvejų dar nebuvo. Tai, kad kartu su visuomenės saugumu yra pažeidžiami ir kiti BK saugomi teisiniai gėriai, nereiškia, kad pastarieji yra nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo papildomi ar fakultatyvūs objektai. Tiesiog norima atkreipti dėmesį į tai, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai paprastai neapsiriboja kėsinimusi į vieną objektą. Pažymėtina ir tai, kad BK nenurodo, koks turi būti sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, esančio nusikalstamo susivienijimo tikslu, objektas: „nusikalstamo susivienijimo, kaip atskiro nusikaltimo, įtraukimas į BK nusikaltimų visuomenės saugumui skyrių nereiškia, kad pavojaus visuomenės saugumui nekelia nusikalstamas susivienijimas, sukurtas daryti nusikaltimus nuosavybei“.⁷⁴

Reziumuojant galima apibendrinti, kad nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo objektu laikomas visuomenės saugumas – idealų pobūdį turintis įstatymo saugomas teisinis gėris, suprantomas kaip bendras žmonių poreikis gyventi saugioje visuomeninėje aplinkoje, o pavojai šiam objektui siejami ne su atskiru asmeniu, o su didele ar neapibrėžta asmenų grupe.

2.2. Objektyvioji pusė

Šioje darbo dalyje jau buvo minėta, kad objektyvioji nusikalstamos veikos pusė – tai išorinė šios veikos pusė. Norint pateikti formalizuotą šio nusikalstamos veikos sudėties elemento apibrėžimą, baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, kad „objektyvioji nusikaltimo pusė – tai išorinė pavojingo kėsinimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamajo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė. [...] Baudžiamajame įstatyme konstruojant konkrečias nusikaltimų sudėtis reikia atsižvelgti į atitinkamos nusikaltimo rūšies [...] esminius, būdingiausius objektyviosios pusės požymius. Būtent šie baudžiamajame įstatyme numatyti požymiai, apibūdinantys išorinę kėsinimosi pasireiškimo pusę, ir sudaro nusikaltimo sudėties objektyviąją pusę“.⁷⁵ Iš šio apibrėžimo galime matyti, kad objektyviąją nusikaltimo sudėtį sudaro tam tikri objektyviosios pusės požymiai. Prie tokių požymių priskiriami:

- 1) pavojinga, nusikalstama *veika*, kuri gali pasireikšti tiek veikimu, tiek ir neveikimu;
- 2) *pavojingi padariniai*;
- 3) juridiskai reikšmingas *priežastinis ryšys* tarp veikos ir atsiradusių pavojingų padarinių;

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-471/2007.

⁷⁵ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 170.

4) nusikaltimo padarymo *laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės* ir pan.

Iš pateiktų visų konkrečių nusikalstamų veikų sudėčių objektyviosios pusės požymių būtinasis požymis yra tik veika. Visi kiti aukščiau išskirti požymiai gali ir nebūti numatyti konkrečiose sudėtyse. Vieta, laikas, būdas, padariniai yra būdingi kiekvienai nusikalstamai veikai, tačiau konstruodamas konkretus nusikaltimų sudėtis įstatymo leidėjas į vienas iš jų įtraukia aukščiau paminėtas aplinkybes, o į kitas – neįtraukia.⁷⁶ Pažymėtina ir tai, kad „apibūdinamas įstatyme objektyviają nusikaltimo sudėties pusę įstatymo leidėjas vienais atvejais nusikalstamą veiką susieja su pasekmėmis, kitais – reglamentuoja atsakomybę tik už pačią veiką. Remiantis šiuo kriterijumi, tai yra objektyviosios nusikaltimo sudėties pusės konstrukcijos ypatybėmis, visos nusikaltimų sudėtys skirstomos į materialiąsias ir formaliąsias“.⁷⁷ BK 249 str. ypatumas yra tai, kad jame nustatyta baudžiamoji atsakomybė ne už konkrečius nusikalstamo susivienijimo padarytus nusikaltimus, bet už paties nusikalstamo susivienijimo organizavimą ar vadovavimą bei dalyvavimą jame. Galime konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėtis yra **formalioji**, t.y. nereikalaujanti kokių nors padarinių – t. y. siekiamų, planuojamų nusikalstamų veikų realaus padarymo, todėl atsakomybei už baigtą nusikaltimą, numatytą šiame straipsnyje, pakanka vien nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo jam arba dalyvavimo jo veikloje.⁷⁸ Taigi BK 249 str. numatytas nusikaltimas laikomas baigtu vos tik atlikus dalį veiksmų, kuriuos galima pripažinti nusikalstamo susivienijimo organizavimu, vadovavimu ar dalyvavimu jo veikloje. Kadangi nusikalstamo susivienijimo sudėtis yra formalioji, šio darbo kontekste svarbiausias ir aktualiausias objektyviosios pusės požymis yra pavojinga, nusikalstama *veika*. Kiti aukščiau išvardyti požymiai paliekami už mūsų analizuojamo nusikaltimo sudėties ribų. Tad toliau ir pereikime prie šios objektyviosios pusės požymio aptarimo.

Nusikalstama veika. Baudžiamosios teisės teorijoje nusikalstama veika paprastai apibūdinama kaip *priešingas teisei, pavojingas elgesys išoriniame pasaulyje*. *Priešingumas teisei* reiškia, kad veika yra kriminalizuota ir uždrausta galiojančio baudžiamojo įstatymo. Veikos *pavojingumas* suprantomas tokiu būdu, kad nusikalstama veika visais atvejais yra pavojinga. Šis pavojingumas pasireiškia tuo, kad veika daroma žala baudžiamojo įstatymo saugomiems teisiniamis gėriams arba bent jau keliama grėsmė žalai atsirasti. Galiausiai *išoriniame pasaulyje* veika gali pasireikšti dviem formomis, t.y. veikimu arba neveikimu. Absoliuti dauguma nusikalstamų veikų yra padaroma veikimu, todėl galima konstatuoti, kad veikimas yra pagrindinė nusikaltimo padarymo forma. Veikimas gali pasireikšti labai įvairiai, jis apima

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Ten pat, p. 171.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

daugybę veiksų, kuriais kėsiniasi į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Tuo tarpu neveikimas yra pasyvus žmogaus elgesys, kuris sukelia ar gali sukelti išoriniame pasaulyje tam tikras nusikalstamas pasekmes.⁷⁹ Aptarus teorinius objektyviosios pusės, kaip vienos sudėtinių nusikalstamos veikos sudėties elementų aspektus, galime pereiti prie nusikalstamo susivienijimo objektyviosios pusės analizės.

Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje. BK 249 str. 1 d. aprašyta pagrindinė nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėtis, pasireiškianti *dalyvavimu* nusikalstamo susivienijimo veikloje. Prieš pradėdami analizuoti dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje teisinius ir praktinius aspektus, visų pirma apžvelkime teisės doktriną ir teismų praktiką bei pabandykime išsiaiškinti, kaip apskritai suprantomas dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje. Taigi, A. Gutausko teigimu, praktikoje kilo ir, ko gero, ir ateityje kils problemų aiškinant termino dalyvavimas prasmę. Pasak šio autoriaus, nelabai aišku, kokiais veiksmais gali pasireikšti dalyvavimas ir kokios turėtų būti nustatytos ir įrodinėtinos aplinkybės, kurios identifikuotų asmenį kaip nusikalstamo susivienijimo narį. Autoriaus manymu, dalyvavimas nusikalstamame susivienijime galėtų būti traktuojamas kaip buvimas nusikalstamo susivienijimo nariu arba nusikalstamų veikų darymas kartu su juo.⁸⁰ BK specialiosios dalies komentaro autoriai dalyvavimą supranta kaip nuolatinį bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimą. Autorių teigimu, „dalyvavimas gali pasireikšti tiek konkrečių nusikaltimų darymu arba rengimu, tiek ir kitokia veikla grupės naudai, kuri leidžia identifikuoti asmenį kaip nusikalstamo susivienijimo narį, pavyzdžiui, susivienijimo apsauga, jo dalyviams teikiamas prieglobstis, rūpinimasis ginklais, transportu, turtu, lėšomis, informuotumu ir kt. [...] Todėl dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje gali būti kaltinamas ir toks susivienijimo narys, kuris nėra padaręs atskiro nusikaltimo, arba kai šis faktas neįrodytas“.⁸¹ Komentaro autoriai taip pat išskiria du požymius, kurie paprastai yra būdingi dalyvavimui nusikalstamo susivienijimo veikloje: pastovumą ir funkcionalumą. *Pastovumas* reiškia tai, kad asmuo prie nusikalstamo susivienijimo veiklos prisijungia ne vienam kartui, o atlieka ar įsipareigoja atlikti tam tikras funkcijas, užduotis nuolat arba ilgesnį laiką: „vienkartinis prisijungimas prie susivienijimo daromo nusikaltimo arba kitokio veiksmo atlikimas susivienijimo naudai nelaikytinas dalyvavimu jo veikloje. Tokio asmens veika nekvalifikuotina pagal BK 249 str., tačiau jam gali būti inkriminuojamas kitas BK specialiosios dalies straipsnis“.⁸² Savo ruožtu dalyvavimo *funkcionalumas* reiškia tai, kad „kaltininkas veikia ar

⁷⁹ Ten pat, p. 172-174.

⁸⁰ GUTAUSKAS A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45 (37), p. 31-38.

⁸¹ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 224.

⁸² Ten pat, p. 227.

įsipareigoja veikti susivienijimo interesais ne stichiškai, o turėdamas tam tikrą vaidmenį (vadovaujantį ar vykdomąjį) arba užduotį. Kaltininkas gali turėti tiek nuolatinis, tiek ir besikeičiančius, t.y. priklausančius nuo konkrečių aplinkybių ir poreikių, vaidmenis ir užduotis susivienijime“.⁸³

Kalbant apie teismų praktiką, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje teigiama, kad „dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje suprantamas plačiai, kaip bet koks sąmoningas nuolatinis nusiteikimas veikti, o dažniausiai ir konkretus veikimas ar neveikimas to susivienijimo labui. Tai reiškia, kad dalyvavimu pripažįstamas ne tik nusikalstamo susivienijimo siekių įgyvendinimas darant nusikalstamas veikas, bet ir tokio susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, jiems sistemingai teikiamas prieglobstis, nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymas, bendros kasos laikymas, susivienijimui vertingos informacijos rinkimas ir pan“.⁸⁴ Lietuvos apeliacinis teismas 2005 m. vasario 4 d. nutartyje konstatavo, kad „dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje – tai asmens sutikimas prisijungti ir prisijungimas prie tokios susivienijimo veiklos, aktyvus dalyvavimas planuojant, rengiant ar aprūpinant konkrečių nusikaltimų darymą. Tai gali pasireikšti ir vykdant kitų susivienijimo narių valią ir nurodymus. Susivienijimo dalyviai identifikuoja save kaip nusikalstamos struktūros narius, suvokia, kad yra arba bus daromi sunkūs nusikaltimai, taip pat yra pasirengę vykdyti jiems paskirtus vaidmenis. Dalyvavimas susivienijimo veikloje, be abejo, yra ir dalyvavimas padarant konkrečias nusikalstamas veikas [...] Dalyvavimas gali reikštis nebūtinai vykdant nusikaltimus, bet ir kitais būdais (pvz., bendros kasos, į kurią dedami iš nusikalstamos veiklos gauti pinigai, tvarkymas, rūpinimasis narių reikmėmis ir pan.), svarbu nustatyti asmens įtraukimą į tokio susivienijimo veiklą“.⁸⁵ Galiausiai LAT 2008 m. liepos 1 d. nutartyje kaltininkų dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje buvo grindžiamas tokiais veiksmais: „dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo susirinkimuose, sutikimo daryti atskirus nusikaltimus gavimas iš vadovų, paklusimas vadovų sprendimams dėl vaidmens darant bendrus nusikaltimus, pinigų į „bendrą kasą“ įnešimas ir tikėjimasis, kad, esant reikalui, iš šių lėšų bus suteikta pagalba, savęs identifikavimas su naryste nusikalstamame junginyje „U“, taip pat tiesioginis dalyvavimas bendrai daromuose nusikaltimuose“.⁸⁶

Taigi apibendrinę aukščiau pateiktą teisės doktrinos ir teismų praktikos siūlomą dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje sampratą, galime konstatuoti kelis esminius

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nutartis Nr. 1A-36/2005.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-177/2008.

dalykus. Pirma, tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje laikoma, kad dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, tai:

- 1) bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimas;
- 2) konkrečių nusikalstamų veikų darymas arba rengimas;
- 3) kitokia veikla grupės naudai (susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, jiems teikiamas prieglobstis; nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymas, bendros kasos laikymas; grupei svarbios informacijos rinkimas ir pan).

Antra, dalyvavimui nusikalstamo susivienijimo veikloje būdingi du esminiai požymiai: pastovumas ir funkcionalumas. Taigi, norint asmeniui inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje ir patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str. 1 d., būtina nustatyti bent vieną iš aukščiau pateiktų dalyvavimo formų ir abu dalyvavimo požymius. Norint labiau įsigilinti į dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje sampratą ir labiau akcentuoti išskirtas dalyvavimo formas bei jo požymius, naudinga būtų apžvelgti teismų praktiką. Joje galima aptikti tiek aukščiau pateiktų dalyvavimo formų, tiek ir išskirtų dalyvavimo požymių pavyzdžių.

Bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimas gali pasireikšti įvairiausiais veiksmais. Paprastai tai priklauso nuo to, kokio pobūdžio nusikalstama veikla yra vykdoma. Pavyzdžiui, jeigu nusikalstamas susivienijimas yra sukurtas automobilių vagystėms vykdyti, tuomet paprastai atliekami tokie veiksmai, kaip kad: garažų nuoma pagrobtiems automobiliams slėpti; kitų automobilių pirkimas pagrobtiems automobiliams nutempti iš vagystės vietos; įrankių, skirtų įsilaužti į vagiamus automobiliai įgijimas ir pan.: „nusikalstamo susivienijimo dalyviai pasiskirstė vaidmenis. Siekdami paslėpti pagrobtus automobiliai, L. Ž. išsinuomojo J. P. priklausantį garažą Vilniaus r., Pasienių k., ir tuo pačiu tikslu pradėjo naudotis savo motinai J. K. priklausančiu garažu Nr. 6 metalinių garažų masyve Nr. 8, esančiame Vilniuje *duomenys neskelbtini*; A. M. išsinuomojo Č. P. priklausantį garažą Vilniaus r., Avižienių sen., Varnalaukių k., ir A. B. vardu įgijo automobilį BMW (*duomenys neskelbtini*), skirtą pagrobtiems automobiliams nutempti iš vagystės vietos; atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo išsinuomojo N. S. priklausantį garažą Vilniuje, *duomenys neskelbtini*. Nusikalstamo susivienijimo dalyviai įgijo įrankius, skirtus įsilaužti į vagiamus automobiliai: visrakčius, žnyplės spynoms perkirpti, prietaisą, skirtą užvesti pagrobtus automobiliai, tris mobiliojo ryšio telefonus, skirtus naudotis tik vagysčių darymo metu; surado asmenis, kurie gali atjungti pagrobtų automobilių signalizacijas, sutaisyti vagysčių metu padarytus automobilių sugadinimus, perkoduoti pagrobtų automobilių prietaisų skydelius ir

kompiuterius, suklastoti pagrobtų automobilių kėbulo identifikacinius numerius, taip pat asmenis, kurie gali pagaminti netikrus transporto priemonių registracijos liudijimus, bei asmenis, galinčius įgyti ir realizuoti nusikalstamu būdu įgytus pagrobtus automobilius ir taip padėti nusikalstamo susivienijimo dalyviams daryti nusikaltimus“.⁸⁷ Nusikalstamo susivienijimo daromoms automobilių vagystėms be aukščiau įvardytų veiksmų būdinga ir tai, kad paprastai į pagalbą yra pasitelkiami kiti asmenys, kurie slepia nusikaltimų pėdokus, pašalina vagysčių metu padarytus sugadinimus ir pan.: „bendriems nusikalstamiems ketinimams įgyvendinti nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvavę nuteistieji įgijo ir naudojo įrankius bei priemones. Siekiant paslėpti nusikaltimų pėdokus ir pašalinti vagysčių metu padarytus sugadinimus bei kliūtis, realizuojant pavogtus automobilius, buvo pasitelkti kiti asmenys, gebantys tai padaryti, tai yra, D. S. pasiūlymu, įtrauktas į nusikalstamo susivienijimo veiklą V. Š., kuris pakeisdamas (pervirindamas) tokių automobilių identifikacinius numerius, sumontuodavo, pakeisdavo signalizacijų sistemas. Realizavus pagrobtus automobilius, buvo gaunamos lėšos, kurių dalis buvo paskirstoma nusikalstamo susivienijimo nariams ar kitiems bendrininkams pagal jų indėlį į nusikalstamą veiklą“.⁸⁸

Konkrečių nusikalstamų veikų darymas arba rengimas – viena dažniausiai pasitaikančių dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje formų. Ši nuostata logiškai išplaukia iš jau minėtos šiame darbe teismų praktikos, kuri rodo, jog nusikalstamo susivienijimo dalyviai yra nuteisiami ne vien pagal BK 249 str., bet ir už kitas jų padarytas įvairaus sunkumo nusikalstamas veikas: „pažymėtina, kad tiek nuteistojo K. K., tiek ir nuteistojo J. M. dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra glaudžiai susijęs su šių nuteistųjų tiesiogiai padarytomis kitomis nusikalstamomis veikomis – kontrabanda, nuteistojo K. K. piktnaudžiavimu, suklastoto dokumento panaudojimu. Šios aplinkybės tik patvirtina, kad nuteistieji K. K. ir J. M. suvokė priklausymą nusikalstamam susivienijimui, dalyvavimą šio nusikalstamo susivienijimo veikloje, pasireiškiantį tiesiogiai realizuojant kontrabandos nusikaltimo objektyviuosius požymius, vykdant kitų nusikalstamo susivienijimo dalyvių paskirtas funkcijas. Nuteistųjų K. K. ir J. M. nusikalstama veika teisingai kvalifikuota pagal BK 249 straipsnio 1 dalį“.⁸⁹

Kitokia veikla grupės naudai taip pat gali pasireikšti įvairiaisiais veiksmais. Svarbu tik tai, kad asmuo veiktų nusikalstamo susivienijimo naudai ir suvoktų, kad savo veiksmais jis padeda, yra naudingas nusikalstamam susivienijimui. Pavyzdžiui, nebūtina, kad asmuo darytų konkrečius nusikaltimus, pakanka vien jau to, kad jis nusikalstamame susivienijime atlieka nusikalstamu būdu gautų lėšų priėmėjo, saugotojo ir paskirstytojo vaidmenį: „nuteistojo J. M. dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje grindžiamas tiek išsamiais ir nuosekliais liudytojo J. L.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-154/2009.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 17 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-198/2005.

parodymais apie tai, kad šis nuteistasis mirusio kaltinamojo M. S. įkurtame nusikalstamame susivienijime atliko nusikalstamu būdu gautų lėšų priėmėjo, saugotojo ir paskirstytojo vaidmenį“.⁹⁰

Pastovumas. Minėta, kad dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje pastovumas suprantomas kaip asmens nuolatinis arba ilgalaikis prisijungimas prie nusikalstamo susivienijimo veiklos. Tai gali būti „bet koks sąmoningas nuolatinis užsiangažavimas, o dažniausiai ir konkretus veikimas ar neveikimas to susivienijimo labui“.⁹¹ Šis požymis taip pat gali pasireikšti labai įvairiai. Pavyzdžiui, „nusikalstamo susivienijimo dalyviai nusikalstamą veiklą vykdė sistemingai, ilgą laiką, buvo sukūrę visą priemonių tinklą ir įtraukę keletą asmenų į nusikalstamą veiklą, kurie nors ir nepriklausė nusikalstamam susivienijimui, tačiau atliko tam tikras užduotis, palengvinančias automobilių pagrobimą bei jų paruošimą realizuoti“.⁹² Pastebėtina, kad atsitiktinis asmens prisijungimas prie nusikalstamo susivienijimo daromos konkrečios veikos, taip pat atskiras jo veiksmas susivienijimo naudai paprastai nėra pakankamas pagrindas inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Funkcionalumas. Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje funkcionalumas be aukščiau išvardytų aspektų (veikimas nusikalstamo susivienijimo naudai atliekant konkrečią užduotį ar vaidmenį) gali pasireikšti ir tuo, kad „susivienijimo nariu gali būti pripažintas teisėsaugos ar kitos institucijos pareigūnas, kuris už tam tikrą atlyginimą arba kitais motyvais teikia susivienijimui konfidencialią informaciją ar kitaip padeda jos nusikalstamai veiklai, taip pat „savi“ advokatai, gydytojai, buhalteriai, informatikos ir kiti specialistai, kurie dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje panaudodami savo profesines žinias.“⁹³ Gerą iliustraciją to, koku būdu tam tikros institucijos pareigūnas gali būti pripažintas nusikalstamo susivienijimo dalyviu pateikia LAT savo 2005 m. gegužės 17 d. nutartyje: „teismai nuteistojo K. K. dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje pirmiausia grindė ne liudytojo J. L. parodymais, o byloje esančiais rašytiniais duomenimis apie tai, kad būtent K. K., savo parašu ir asmeniniu antspaudu patvirtindamas Lenkijos muitinės dokumentus apie į Lietuvą įvežtus spirito, degtinės ir cigarečių krovinius ir nepateikdamas nustatyta tvarka šios informacijos Lietuvos muitinei, 21 kartą nuslėpė kontrabandinių prekių įvežimą į Lietuvos Respubliką“.⁹⁴ Šioje vietoje vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad vien tik darbo ar civilinių santykių su nusikalstamo susivienijimo nariais palaikymas nepripažintinas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje. Tarkime, buvimas samdomu darbuotoju arba advokatu, nors ir žinant apie priešingą teisei nusikalstamo

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-471/2007.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

⁹³ PRAPIESTIS P. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 17 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-198/2005.

susivienijimo veiklą, bet nebūnant susivienijimo nariu, nelaikomas dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo veikloje.⁹⁵ Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje funkcionalumo požymio konstatavimui nėra būtina, kad susivienijimas turėtų hierarchinę struktūrą, lyderį ar vadovą. Pakanka vien to, kad susivienijimo dalyviai būtų pasiskirstę vaidmenimis ir (ar) užduotimis: „nusikalstamo susivienijimo organizacinę struktūrą parodo susivienijimo narių pasiskirstymas vaidmenimis ir užduotimis. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai pripažino, kad tarp šio susivienijimo narių nebuvo hierarchinės pavaldumo santykių struktūros, tačiau jo dalyviai buvo pasiskirstę užduotimis ir funkcijomis. D. S. tvarkė grupės kasą, L. Ž. ir D. S. vagystės metu išdauždavo automobilio langą bei padarydavo raktą, A. M. ir M. B. pavogtą automobilį nutempdavo į garažą. M. B. taip pat rūpindavosi pagrobtų automobilių kėbulo numerių, identifikacinių lentelių sutvarkymu, suklastotų dokumentų gavimu”.⁹⁶ Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje funkcionalumas byloja ir apie aukštą grupės organizuotumo laipsnį. O tai, be jokios abejonės, reiškia ir didesnę tokio susivienijimo pavojingumą: „tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad grobiant automobilius šios grupės nariai buvo pasiskirstę vaidmenimis, grobiant automobilį kiekvienas jų turėjo konkrečią funkciją, kurios kiekvienam nariui buvo pastovios ir kurias vykdavo iš esmės kiekvieno automobilio grobimo metu, net transportuojant pagrobtą automobilį. Kiekvieno nario veiksmai buvo iš anksto suderinti ir pastovūs. [...] Šios teismų nustatytos aplinkybės rodo apie susibūrusių asmenų organizuotumo laipsnį, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymą, tarpusavio ryšių pastovumą“.⁹⁷

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vien tik formalus tapimas nusikalstamo susivienijimo nariu, tarkime, kitų susivienijimo narių informavimas apie savo sutikimą arba įsipareigojimą nuolat realiai veikti nusikalstamais grupės interesais, tačiau nespėjus atlikti konkrečių užduočių, kvalifikuotinas tik kaip rengimasis dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje.⁹⁸ Todėl šioje vietoje reikalaujamas ypatingas teismų, nagrinėjančių nusikalstamo susivienijimo baudžiamąsias bylas, kruopštumas ir atidumas. Akivaizdu, kad praktikoje gali būti nelengva nustatyti ir įrodyti aukščiau minėtą formalumą tampant nusikalstamo susivienijimo dalyviu. Todėl šis klausimas sprendinamas atsižvelgiant į visas byloje surinktas aplinkybes.

Baigdami, galime apibendrinti, kad tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje suprantomas kaip bet kokių funkcijų,

⁹⁵ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-154/2009.

⁹⁸ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 227.

užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimas, ar (ir) konkrečių nusikalstamų veikų darymas arba rengimas, ar (ir) kitokia veikla grupės naudai.

2.3. Subjektas

Baudžiamosios teisės teorijoje nusikalstamos veikos subjektas suprantamas kaip sulaukęs BK nustatyto amžiaus ir pakaltinamas fizinis asmuo, taip pat ir juridinis asmuo. Taigi iš šio apibrėžimo galime konstatuoti, kad nusikalstamą veiką gali padaryti tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo.⁹⁹ Manytina, kad kiek detalesnis abiejų šių subjektų aptarimas būtų naudingas siekiant išanalizuoti BK 249 str. numatyto nusikaltimo subjektą bei išryškinti tam tikrus probleminius aspektus. Kad pasiektume šį tikslą, visų pirma aptarkime fizinį asmenį, kaip nusikalstamos veikos subjektą, ir išskirkime jam būdingus požymius, o vėliau pereikime prie juridinio asmens.

Fizinis asmuo kaip nusikalstamos veikos subjektas. Kalbant apie fizinio asmens baudžiamąją atsakomybę, jai taikyti reikalinga, kad fizinis asmuo atitiktų du kriterijus: amžiaus ir pakaltinamumo. Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, kad nusikalstamos veikos subjekto *amžius* – tai konkreti amžiaus riba, kurios sulaukus pripažįstama, kad asmuo jau gali suvokti savo veiksmų pavojingumą, o kartu ir būti atsakingas už juos.¹⁰⁰ BK 13 str. 1 d. yra nustatytos dvi amžiaus ribos, nuo kurių gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Pirmoji arba bendroji riba yra šešiolika metų. Tokio amžiaus sulaukęs asmuo gali atsakyti už visus nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, kurie yra numatyti BK.¹⁰¹ Savo ruožtu BK 13 str. 2 d. yra pateiktas baigtinis nusikalstamų veikų, už kurias pagal BK gali atsakyti asmuo, kuriam iki nusikalstamos veikos padarymo suėjo keturiolika metų, sąrašas. Daugelis šiame sąrašė nurodytų veikų yra sunkūs arba labai sunkūs nusikaltimai žmogaus gyvybei, sveikatai, seksualinio apsisprendimo laisvei ir pan. Galiausiai 13 str. 3 d. įtvirtinta nuostata, kad tuo atveju, jei asmuo padarė nusikalstamą veiką, tačiau jis negali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn dėl to, kad nėra sulaukęs keturiolikos metų, jam LR įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.

Kalbant apie antrąjį kriterijų, t.y. pakaltinamumą, paradoksalu, tačiau BK nepateikia šio kriterijaus sampratos. Įstatymas pasako tik tai, kas nėra pakaltinamumas. Tokiu būdu galime

⁹⁹ Tiesa, juridinis asmuo atsako tik už tuos nusikaltimus, už kurių padarymą BK specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė.

¹⁰⁰ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 186.

¹⁰¹ Išimtį sudaro tik tos nusikalstamos veikos, kurių sudėtytys sukonstruotos taip, kad nusikalstamos veikos subjektui atsakomybę sąlygoja pilnametystė (pavyzdžiui, BK 159 str., numatantis atsakomybę už vaiko įtraukimą į nusikalstamą veiką; BK 161 str., draudžiantis vaiką įtraukti girtauti ir pan.) bei tie atvejai, kai asmens galėjimas būti nusikaltimo subjektu siejamas su tam tikra įstatymų nustatyta pareiga, kurios atsiradimą lemia tai, kad asmuo turi būti sulaukęs daugiau nei aštuoniolika metų (pavyzdžiui, BK 314 str., numatantis atsakomybę už šaukimo į privalomąją karo tarnybą vengimą). Plačiau žr.: PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 100.

konstatuoti, kad pakaltinamumo samprata išplaukia iš nepakaltinamumo sampratos. Tuo tarpu baudžiamosios teisės teorijoje¹⁰² *pakaltinamumas* apibrėžiamas kaip fizinio asmens sugebėjimas suvokti savo veiksmų esmę, o kartu ir juos valdyti. Savo ruožtu *nepakaltinamumo* apibrėžimas pateiktas BK 17 str., kuriame teigiama, kad asmuo yra nepakaltinamas, jeigu darydamas BK uždraustą veiką jis dėl psichikos sutrikimo negalėjo suvokti jos pavojingumo arba valdyti savo veiksmų. Baudžiamosios teisės teorijoje¹⁰³ skiriami du nepakaltinamumo kriterijai: medicininis (biologinis) ir juridinis (psichologinis). Pirmasis, t.y. medicininis (biologinis) kriterijus apibūdina bendrą psichinę asmens būseną. Dėl įvairiausių priežasčių žmogaus psichika gali būti sutrikdyta. Psichikos sutrikimai labai įvairiai pažeidžia skirtingų asmenų psichiką. Vienais atvejais pažeidžiamas žmogaus jutimas, atmintis, kitais – intelektas, sąmonė, asmenybė ir pan. Dėl tokio pobūdžio psichikos sutrikimų asmuo neadekvačiai suvokia ir vertina jį supančią aplinką, nepakankamai gerai joje orientuojasi, todėl nepajėgia pasirinkti tinkamo elgesio varianto.

Tuo tarpu juridinis (psichologinis) kriterijus apibūdina žmogaus intelektą ir valią darant pavojingą veiką. Šiuo atveju kalbama apie tokį asmens psichikos sutrikimą, kuris atima iš jo sugebėjimą suvokti savo veiksmų esmę arba, nors ir suvokiant tą esmę, sugebėjimą juos valdyti. Taigi galime konstatuoti, kad juridinį (psichologinį) nepakaltinamumo kriterijų sudaro du požymiai: intelektualusis (nesugebėjimas suvokti savo veiksmų esmę) ir valinis (negalėjimas valdyti savo veiksmų). Pažymėtina, kad juridiniam (psichologiniam) kriterijui konstatuoti pakanka nustatyti bent vieną aukščiau paminėtą požymį. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nepakaltinamu asmuo pripažįstamas tik tuomet, jei yra nustatomas tiek medicininis (biologinis), tiek ir juridinis (psichologinis) kriterijai. Galiausiai pastebėtina, kad asmuo, padaręs baudžiamuoju įstatymu uždraustą veiką, tačiau teismo pripažintas nepakaltinamu, neatsako pagal BK už padarytą pavojingą veiką ir netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Toks reglamentavimas grindžiamas tuo, kad nesuvokdamas savo veiksmų esmės arba nors ir suvokdamas, bet negalėdamas jų valdyti, asmuo nebus pajėgus suvokti ir jam skiriamos bausmės arba baudžiamojo poveikio priemonės. Vienintelės, ką gali taikyti nepakaltinamam asmeniui teismas – priverčiamosios medicinos priemonės.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet nusikalstamą veiką padaro asmenys, kurie turi tam tikrų psichikos sutrikimų, kurie nesudaro pakankamo pagrindo pripažinti asmenį nepakaltinamu. Dėl šios priežasties BK yra numatytas riboto pakaltinamumo institutas, įteisinantis ribotai pakaltinamų asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumus.¹⁰⁴ Antai BK 18 str. įtvirtinta

¹⁰² ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 113.

¹⁰³ Ten pat, p. 114-115.

¹⁰⁴ Pripažinus asmenį ribotai pakaltinamu, jis, padaręs baudžiamąjį nusikaltimą, nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis BK 59 str. arba jis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės taikant BK 67 str. numatytas baudžiamojo poveikio priemones, arba BK 98 str. numatytas priverčiamąsias medicinos priemones. Tuo tarpu jei asmuo, pripažintas ribotai pakaltinamu,

nuostata, kad *ribotas pakaltinamumas* - tai tokia asmens būseną, kuomet jis, darydamas nusikalstamą veiką, dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamu, negalėjo visiškai suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Baudžiamosios teisės teorija¹⁰⁵ ir šiuo atveju išskiria du riboto pakaltinamumo kriterijus. Jie tapatūs tiems, kurie buvo minimi nagrinėjant nepakaltinamumo kriterijus: medicininis (biologinis) ir juridinis (psichologinis). Skirtumas nuo nepakaltinamumo šiuo atveju glūdi tame, kad kalbant apie medicininį (biologinį) kriterijų, riboto pakaltinamumo atveju psichikos sutrikimo laipsnis ir jo pasireiškimo intensyvumas neturi ir negali būti pakankamas asmenį pripažinti nepakaltinamu. Tuo tarpu kalbant apie juridinį (psichologinį) riboto pakaltinamumo kriterijų, jis, kitaip nei nepakaltinamumo atveju, apibūdina tokį asmens psichikos sutrikimą, kai jis ne visiškai, o tik iš dalies nesugeba suvokti savo veiksmų esmę arba, nors ir suvokiant ją, tik iš dalies sugeba juos valdyti. Kaip ir nepakaltinamumo atveju, norint asmenį pripažinti ribotai pakaltinamu, būtina konstatuoti abu kriterijus.

Juridinis asmuo kaip nusikalstamos veikos subjektas. BK 20 str. įtvirtintas naujas institutas Lietuvos baudžiamojoje teisėje – juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė. Šio instituto atsiradimas BK siejamas su LR tarptautiniais įsipareigojimas ir daugybe ratifikuotų tarptautinių sutarčių. Kalbant apie šį baudžiamosios teisės institutą, pradėti reikėtų nuo keleto įvadinųjų pastabų. Pirma, baudžiamosios teisės teorijoje juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutas sukelia daug diskusijų. Visi, dalyvaujantys šioje diskusijoje, paprastai skirstomi į dvi stovyklas. Pirmosios stovyklos atstovai – *fikcijos* teorijos šalininkai, kurių nuomone, juridiniai asmenys negali veikti kaltai ir padaryti nusikalstamų veikų, nes juridinis asmuo realiai neegzistuoja, tai tiesiog fikcija. Prie šios teorijos atstovų priskirtini V. Piesliakas, E. Sinkevičius,¹⁰⁶ taip pat ir R. Drakšas.¹⁰⁷ Tuo tarpu *realistinės* teorijos atstovų požiūriu, juridinis asmuo yra savarankiškas subjektas, jis egzistuoja kaip socialinė tikrovė, todėl jo baudžiamoji atsakomybė visiškai natūralus dalykas. D. Soloveičiko nuomone, juridinis asmuo yra *sui generis* subjektas, iš esmės jis yra tapatus fiziniam asmeniui, galinčiam padaryti nusikalstamą veiką.¹⁰⁸ Pirmojoje darbo dalyje nagrinėdami nusikalstamo susivienijimo požymius konstatavome, kad praktikoje visai tikėtina situacija, kuomet nusikalstamas susivienijimas būtų sudarytas iš juridinių asmenų. Todėl realistinės teorijos šalininkų pateikiami argumentai, bent jau

padarė sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, jis atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis BK 59 str. Abiem atvejais spręsti apie bausmės švelninimą arba atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės gali tik bylą nagrinėjantis teismas. Šiuo atveju tai yra ne jo pareiga, o diskrecijos laisvė.

¹⁰⁵ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 116-117.

¹⁰⁶ Šių autorių nuomone, juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė yra išvestinė iš fizinio asmens baudžiamosios atsakomybės

¹⁰⁷ R. Drakšo nuomone, juridinis asmuo, būdamas teisinių santykių subjektu, apskritai negali būti nusikalstamos veikos subjektu.

¹⁰⁸ SOLOVEIČIKAS D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 86.

darbo autoriaus nuomone, skamba įtikinamiau. Nesivieliant į gilesnę diskusiją šuo klausimu, galime konstatuoti, kad tai, jog BK įtvirtintas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį už tam tikras nusikalstamas veikas atsako ir juridinis asmuo, reiškia, kad juridinis asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, vadinasi, jis yra nusikalstamos veikos subjektas. Kitas dalykas yra tai, kad įstatymų leidėjas ne iki galo tinkamai sureguliuavo juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės atsiradimo sąlygas, bet apie tai – kiek vėliau.

Antra, iki šiol yra mažoka išsamios baudžiamosios teisės doktrinos ir teismų praktikos, pagrindžiančios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės instituto būtinybę. Dar daugiau, pasak R. Drakšo, kyla rimtų abejonių, ar juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės įtvirtinimas BK nėra tik aklas kai kurių valstybių praktikos kopijavimas. Anot autoriaus, Lietuvos sąlygomis šis baudžiamosios teisės institutas ne tik sunkiai pritaikomas, bet ir gali iš esmės koreguoti teisingumo principo suvokimą bei jo įgyvendinimą skiriant bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Dėl šių aspektų neatmestina ir tokia tikimybė, kad šis institutas dėl nepakankamai aiškaus reglamentavimo Lietuvos teismų praktikoje nebus nuosekliai įgyvendinamas ir gali tapti vienu iš retai taikomų BK institutų.¹⁰⁹

Pereinant konkrečiai prie juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės, BK nepateikia nei juridinio asmens sampratos, nei juridinio asmens rūšių. Visa tai apibrėžta Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK), kurio 2.33 str. 1 d. nurodyta, kad juridiniu asmeniu laikoma savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme. CK 2.34 str. įtvirtina nuostata, kad juridiniai asmenys gali būti tiek viešieji, tiek ir privatieji. Savo ruožtu CK 2.50 str. pateikia kitą galimą juridinių asmenų skirstymą: į ribotos ir neribotos turtinės atsakomybės. Ypač reikšmingas yra juridinių asmenų skirstymas į viešuosius ir privačiuosius, nes nuo juridinio asmens rūšies priklauso, ar yra galimybė patraukti juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn: BK 20 str. 5 d. įtvirtinta nuostata, kad pagal baudžiamąjį įstatymą neatsako valstybė, savivaldybės, valstybės ir savivaldybės institucija ar įstaiga, taip pat viešoji tarptautinė organizacija.

Kalbant apie juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindus bei sąlygas, BK 20 str. 1 d. įtvirtinta nuostata, kad juridinis asmuo atsako tik už tas nusikalstamas veikas, už kurių padarymą BK Specialiojoje dalyje numatyta juridinio asmens atsakomybė. Pabrėžtina, kad BK pateikia išsamų nusikalstamų veikų, kurių nusikaltimo subjektu gali būti juridinis asmuo, sąrašą. BK 20 str. 2 d. nustatytos privalomos sąlygos, kurių nesant, negalima būtų patraukti juridinio asmens baudžiamojon atsakomybėn:

- 1) fizinio asmens padaryta nusikalstama veika;

¹⁰⁹ DRAKŠAS R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 231-232.

- 2) ši fizinio asmens nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai arba interesams, o ją padarant buvo veikiamas individualiai arba juridinio asmens vardu;
- 3) fizinis asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, eina tam tikras vadovaujantis pareigas juridiniame asmenyje ir turi teisę atstovauti jam arba priimti jo vardu sprendimus, arba kontroliuoti jo veiklą.

Ypač svarbi yra antroji sąlyga, t.y. kad nusikalstamą veiką fizinis asmuo padaro juridinio asmens naudai arba jo interesais. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas šiuo klausimu yra konstatavęs tai, kad „šis požymis leidžia nustatyti, kada fizinio asmens padaryta nusikalstama veika gali būti vertinama kaip juridinio asmens nusikalstama veika, t.y. kai iš šios veikos juridinis asmuo turi konkrečios naudos ir tą naudą pripažįsta arba kai juridinis asmuo yra suinteresuotas tokia veika ir jos sukuriama padariniais“.¹¹⁰ Tuo tarpu BK 20 str. 3 d. yra išvardytos sąlygos, kurioms esant juridinis asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn:

- 1) nusikalstamą veiką padarė fizinis asmuo, kuris yra juridinio asmens darbuotojas arba įgaliotas atstovas;
- 2) nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai;
- 3) nusikalstamos veikos padarymas sąlygotas nepakankamos kaltininko priežiūros ar kontrolės, kurią privalėjo užtikrinti vadovujančias pareigas einantis asmuo.

Pastebėtina, kad įstatymų leidėjo BK 20 str. 3 d.vartojama sąvoka „juridinis asmuo gali atsakyti už nusikalstamas veikas“ aiškintina kaip reiškianti, kad „teismas, sprenddamas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, turi įvertinti vadovujančias pareigas einančio asmens nepriežiūros ar kontrolės stokos pobūdį ir įtaką nusikalstamos veikos padarymui: ar vadovujančias pareigas einantis asmuo sąmoningai arba netgi piktybiškai nevykdė ar aplaidžiai vykdė jam pavestas priežiūros ir kontrolės funkcijas, ar tos funkcijos buvo įvykdytos nepakankamai rūpestingai ir ar tai galėjo lemti (ar net skatinti) nusikalstamos veikos padarymą ir pan.“¹¹¹ Galiausiai BK 20 str. 4 d. įtvirtinta nuostata, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė nepašalina fizinio asmens, kuris padarė, organizavo, kurstė arba padėjo padaryti nusikalstamą veiką, baudžiamosios atsakomybės. Pažymėtina, kad tokiais atvejais abu nusikalstamą veiką padarę subjektai yra traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tiesa,

¹¹⁰ 2009 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin. Nr. 69-2798.

¹¹¹ Ten pat.

baudžiamasis persekiojimas vykdomas atskirai, kiekvienu atveju nurodant, kokį vaidmenį atliko fizinis asmuo.

Aptarę nusikalstamos veikos subjekto teorinius klausimus bei pateikę jo reglamentavimą baudžiamajame įstatyme, galime pereiti prie BK 249 str. numatyto konkretaus nusikaltimo subjekto – prie nusikalstamo susivienijimo subjekto analizės. Taigi galiojančiame BK įtvirtinta nuostata, kad nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo subjektu gali būti tiek fizinis, tiek ir juridinis asmuo. Tad ir pradėkime nuo fizinio asmens, kaip nusikalstamo susivienijimo subjekto, aptarimo, o vėliau pereikime prie juridinio asmens.

Vadovaudamiesi BK 13 str. 1 d. nustatyta bendrąja amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, riba ir atsižvelgdami į BK 13 str. 2 d., kurioje pateiktas išsamus nusikalstamų veikų, už kurių padarymą asmuo gali atsakyti nuo keturiolikos metų, sąrašas, galime konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo subjektu gali būti šešiolikos metų sulaukęs fizinis asmuo. Amžiaus kriterijus yra neabejotinai svarbus mūsų nagrinėjamo nusikaltimo atveju. Teismų praktika rodo, kad pasitaiko atvejų, kuomet nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvauja ir nepilnamečiai asmenys: „L. L. [...] 2002 m. vasarą, tiksliau tyrimo nenustatytu laiku, Vilniuje, į bendrą nusikalstamą veiklą įtraukęs T. M., pravarde „M“, 2002 m. rudenį į bendrą nusikalstamą veiklą įtraukęs *nepilnametį M. K.*, gimusį 1985 m., pravarde „M“, bei *nepilnametį M. B.*, gimusį 1986 m., pravarde „S“, 2003 m. žiemą į bendrą nusikalstamą veiklą įtraukęs P. M., pravarde „M“, 2002 m. rudenį organizavo nusikalstamą susivienijimą, skirtą sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams daryti ir jam vadovavo. [...] Vadovaudamas nusikalstamam susivienijimui, paskirstė nusikalstamo susivienijimo nariams vaidmenis: nurodė T. M., *M. K.*, *M. B.*, P. M. patiems prekiauti narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis pagal paskirstytas konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui Vilniaus teritorijas“.¹¹²

Prisimindami aukščiau pateiktas BK 17 str. ir BK 18 str. nuostatas ir turėdami omenyje, kad pakaltinamumas yra vienas iš dviejų būtinų fizinio asmens kaip nusikalstamos veikos subjekto požymių, galime daryti išvadą, kad nusikalstamo susivienijimo subjektui be to, kad jis yra sulaukęs šešiolikos metų, turi būti būdingas ir pakaltinamumo kriterijus. Nesant abiejų šių požymių, asmens nebūtų galima traukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str.

Pereinant prie juridinio asmens, kaip nusikalstamo susivienijimo subjekto, minėta, kad juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė – tai naujas institutas Lietuvos baudžiamajoje teisėje. Todėl natūralu, kad senajame BK nebuvo numatyta juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą. Nebuvo to numatyta ir 2003 m. įsigaliojus naujam baudžiamajam įstatymui. BK 249 str. 4 d., numatančia ir juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę už

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-218/2010.

nusikalstamą susivienijimą, buvo papildytas tik 2005 m.¹¹³ Teismų praktikoje vis dar nėra aptikta atvejų, kuomet BK 249 str. būtų taikomas juridiniam asmeniui. Tad bent jau kol kas juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą išlieka labiau teorinis ir hipotetinis, o ne praktikoje pasitaikantis klausimas. Vis dėlto tai nereiškia, kad anksčiau ar vėliau nepasitaikys tokių atvejų, kai pagal BK 249 str. baudžiamojon atsakomybėn bus patrauktas ir juridinis asmuo. Kadangi teismų praktikos minėtu klausimu nėra, o kartu nėra ir juridinių asmenų patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str. realių pavyzdžių, manytina, kad naudinga būtų aptarti kelis teorinius klausimus, kurie ateityje galėtų išskirti praktikoje.

Pirmasis teorinis klausimas, kurį vertėtų aptarti – tai juridinių asmenų bendrininkavimo darant nusikalstamą veiką problema. Baudžiamosios teisės doktrinoje jau seniai analizuojamas šis klausimas. Pripažįstama, kad galimi bendrininkavimo atvejai, kuomet nusikalstamą veiką padaro tiek keli juridiniai asmenys, tiek ir juridinis asmuo kartu su vienu ar keliais fiziniais asmenimis. Tačiau visa tai – teoriniai nagrinėjamo klausimo aspektai. Kalbant apie praktinius dalykus, pasak D. Soloveičiko, juridinis asmuo yra *sui generis* subjektas, iš esmės jis yra tapatus fiziniam asmeniui, galinčiam padaryti nusikalstamą veiką. Todėl būtų visiškai natūralu ir logiška, jei juridinis asmuo taip pat kaip ir fizinis asmuo galėtų bendrininkauti darydamas nusikalstamą veiką.¹¹⁴ Tačiau įstatymų leidėjas galiojančiame BK įtvirtino kiek kitokią nuostatą. Antai BK 24 str. 1 d. įtvirtinta bendrininkavimo sąvoka. Bendrininkavimu laikomas tyčinis bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Pakaltinamumo ir amžiaus požymiai leidžia daryti išvadą, kad šiuo atveju įstatymų leidėjas kalba apie fizinį asmenį. Minėjome, kad BK 249 str. 4 d. įtvirtinta nuostata, kad už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą arba dalyvavimą jo veikloje atsako ir juridinis asmuo. Tad kyla klausimas – ar gali egzistuoti nusikalstamas susivienijimas, kuris būtų sudarytas iš juridinių asmenų? Vadovaujantis BK 24 str. 1 d., kurioje aiškiai pasakyta, kad nusikalstamos veikos bendrininkais gali būti tik fiziniai, pakaltinami ir sulaukę amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė, nuostata, lyg ir konstatuotina, kad juridinis asmuo tiesioginiu bendrininkavimo subjektu negali būti. Štai šioje vietoje ir aptinkamas įstatymų leidėjo darbo brokas. Akivaizdu, kad jeigu įstatymų leidėjas pripažįsta, kad juridinis asmuo gali būti tapatus fiziniam asmeniui nusikalstamos veikos subjektas, vadinasi, reikėtų pripažinti ir tai, kad juridinis asmuo gali būti ir bendrininku: „nėra teisinga ir pagrįsta, viena vertus, pripažinti, kad juridinis asmuo gali padaryti

¹¹³ BK 249 straipsnis papildytas 4 dalimi 2005 m. birželio 23 d. įstatymu Nr. X-272 (Žin., 2005, Nr. 81-2945), įsigaliojusiu 2005 m. birželio 30 d.

¹¹⁴ SOLOVEIČIKAS D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 85.

nusikalstamą veiką, ir, kita vertus, teigti, jog jis negali bendrininkauti“.¹¹⁵ Dar daugiau, akivaizdu, kad ši pozicija, kuria vadovaujantis juridinis asmuo negali būti bendrininkavimo subjektu, prieštarauja juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, koncepcijai. Taigi logiška išvada, kad įstatymų leidėjas, pripažindamas juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, teisinį statusą, neturėtų riboti galimybės traukti šį asmenį baudžiamojon atsakomybėn už bendrininkavimą. Todėl pagal dabartinį reglamentavimą, įtvirtintą galiojančiame BK, išeity, kad atsakymas į aukščiau pateiktą klausimą - ar gali egzistuoti nusikalstamas susivienijimas, kuris būtų sudarytas iš juridinių asmenų? – turėtų būti neigiamas. Tačiau vargu ar toks reglamentavimas yra teisingas ir pagrįstas. Nesuprantama, kodėl, įstatymų leidėjo manymu, teoriškai negalėtų egzistuoti nusikalstamas susivienijimas, sudarytas iš juridinių asmenų. Akivaizdu, jog tokiose nusikalstamosiose veikose, kaip kad didelės vertės sukčiavimai (pavyzdžiui, neteisėtos operacijos su pridėtinės vertės mokesčiu (PVM), neteisėtas paramos gavimas iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų ir pan.) yra žymiai palankiau veikti per juridinį, o ne per fizinį asmenį. Todėl manytina, kad visai reali situacija, kuomet bendrai nusikalstamai veiklai vykdyti susijungtų, tarkime, trys juridiniai asmenys, kurių kiekvienas atliktų tam tikrus veiksmus ar (ir) funkcijas tam, kad pavyktų įgyvendinti tikslą – padaryti didelės vertės sukčiavimą, t.y. sunkų nusikaltimą. Taigi mes turėtumėme visus būtinuosius nusikalstamo susivienijimo požymius. Tačiau pagal dabartinį BK įtvirtintą bendrininkavimo reglamentavimą, tokio juridinių asmenų susivienijimo nebūtų galima pripažinti nusikalstamu. Manytina, kad tokia įstatymų leidėjo pozicija nėra visiškai teisinga. Iš dalies tokia pozicija gali būti argumentuojama tuo, kad juridinis asmuo yra savarankiškas, *specifinis* teisinių santykių subjektas. Jo specifiškumą lemia *inter alia* tai, kad juridinis asmuo, turėdamas teisnumą ir veiksnumą, teisinių santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.). Juridinio asmens veikla yra neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kurios jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma. Dėl šios priežasties įstatymų leidėjas, nustatydamas juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę, turi atsižvelgti į minėtą juridinio asmens specifiką. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad juridinio asmens specifiška lemia ir kai kurių baudžiamosios teisės institutų taikymo juridiniams asmenims ypatumus. Tad šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad dėl juridinio asmens specifiškumo, palyginti su fiziniu asmeniu, juridiniam asmeniui negalima taikyti tam tikrų fiziniams asmenims nustatytų baudžiamosios teisės normų. Tokiu būdu juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiškumas lemia, kad BK gali būti nustatytas

¹¹⁵ Ten pat, p. 87.

diferencijuotas teisinis reguliavimas, susijęs su fizinio asmens ir juridinio asmens baudžiamąja atsakomybe.¹¹⁶

Vis dėlto atsižvelgiant į pateiktas pastabas, manytina, kad būtų naudinga pasiūlyti tam tikras bendrininkavimo traktuotės modifikacijas BK, kurios atsižvelgtų į juridinio asmens specifiką. Manytina, kad įstatymų leidėjas turėtų papildyti bendrininkavimo sąvoką ir įtvirtinti nuostatą, kad juridinis asmuo taip pat galėtų būti nusikalstamos veikos bendrininku. Pastebėtina, kad tokio pobūdžio pasiūlymai aptinkami ir baudžiamosios teisės teorijos atstovų darbuose. Antai D. Soloveičiko manymu, BK 24 str. 1 d. naudinga būtų papildyti, nurodant, kad bendrininkavimas yra tyčinis dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių baudžiamajame įstatyme nustatyto amžiaus asmenų, *taip pat ir juridinių asmenų* dalyvavimas darant nusikalstamą veiką. Greta to, įtvirtintina ir tokia nuostata, kad galimas fizinio ir juridinio asmens ir (ar) kelių juridinių asmenų tarpusavio bendrininkavimas.¹¹⁷

Kitas gana įdomus teorinis klausimas, galintis iškilti praktikoje – situacija, kuomet nusikalstamą susivienijimą sudaro tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys. Kol kas apibendrintoje teismų praktikoje nerasta tokio atvejo, tačiau tai nereiškia, kad to negalėtų įvykti ateityje. Šioje situacijoje atkreiptinas dėmesys į tai, kad tam tikrais atvejais nusikalstamų veikų padarymas per juridinius asmenis gali būti ženkliai palankesnis kaltininkams. Juridinio asmens turtas yra atskirtas nuo jo dalyvių turto; juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė – vis dar naujas, ne iki galo išplėtotas institutas; praktikoje neretai kyla sunkumų kvalifikuojant fizinių asmenų veiksmus kaip dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, todėl akivaizdu, kad BK 249 str. inkriminavimas juridiniams asmenims dar labiau sudėtingas. Visa tai gali lemti, kad praktikoje gali susiformuoti ir toks nusikalstamas susivienijimas, kurį sudarytų ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Tokiu atveju galima būtų kelti pagrįstą klausimą – kiek fizinių ir juridinių asmenų turi būti, kad galėtume konstatuoti nusikalstamo susivienijimo buvimą? Ar šiuo atveju taip pat būtų taikomas trijų ar daugiau asmenų požymis, nurodytas BK 25 str. 4 d.? Manytina, kad atsakymas turėtų būti teigiamas ir tokioje situacijoje reikėtų vadovautis tuo pačiu trijų ar daugiau asmenų požymiu. Įstatymų leidėjas BK 25 str. 4 d. pateikdamas formuluotę „susivienija trys ar daugiau asmenų“ nenurodo, apie kokius asmenis kalbama: fizinius ar juridinius. Vadinas, šis požymis galioja abiems subjektams. Kitaip būtų tuo atveju, jei įstatymų leidėjas konkrečiai nurodytų kiek ir kokių asmenų – fizinių ar juridinių – reikalaujama nustatyti, kad galima būtų konstatuoti esant nusikalstamą susivienijimą.

¹¹⁶ 2009 m. birželio 11 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin. Nr. 69-2798.

¹¹⁷ SOLOVEIČIKAS D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 88.

Apibendrinami dar kartą galime konstatuoti, kad nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo subjektu gali būti pakaltinamas, sulaukęs šešiolikos metų fizinis asmuo, taip pat ir juridinis asmuo.

2.4. Subjektyvioji pusė

Nagrinėdami nusikalstamos veikos sudėties sąvoką, nustatėme, kad tai – objektyvių ir subjektyvių požymių visuma. Analizuodami objektyviąją nusikalstamos veikos sudėties pusę, priėjome prie išvados, kad ją sudaro išorinė nusikalstamos veikos pusė. Logiška, kad pereidami prie subjektyviosios nusikalstamos veikos pusės, iš karto galime konstatuoti, kad ją sudaro vidinė nusikalstamos veikos pusė. Kalbant apie subjektyviosios pusės definiciją, kurią pateikia baudžiamosios teisės teorija, subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė suprantama kaip *subjektyvių požymių, apibūdinančių pavojingą veiką ir pasekmes, visuma*.¹¹⁸ Kaip ir objektyviosios pusės atveju, subjektyviąją nusikalstamos veikos pusę taip pat sudaro tam tikri požymiai. Baudžiamosios teisės teorijoje prie tokių požymių priskiriami: *kaltė, motyvas, tikslas*.¹¹⁹ Pagrindinis subjektyviosios pusės požymis yra kaltė. Tuo tarpu motyvas ir tikslas priskiriami prie papildomų subjektyviosios pusės požymių. Norint atlikti išsamią nusikalstamo susivienijimo subjektyviosios pusės analizę, privalu aptarti kiekvieną iš minėtų požymių atskirai. Tad pradėkima nuo pagrindinio požymio analizės, o tuomet pereikime prie papildomų požymių nagrinėjimo.

Kaltė. Baudžiamosios teisės teorijoje¹²⁰ kaltės sąvoka suprantama kaip asmens psichinis santykis su daroma pavojinga veika (veikimu ar neveikimu) ir pasekmėmis. Kaltės formos įtvirtintos BK 14 str., kuriame teigiama, kad asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo. Šių kaltės formų išskyrimas grįstas asmens sąmonės ir valios ryšiu su daroma pavojinga veika ir jos pasekmėmis. Kaltė jungia savyje dvi skirtingas kategorijas – intelekto ir valios. Būtent skirtingas šių kategorijų tarpusavio derinys padarant nusikalstamą veiką ir leidžia išskirti aukščiau minėtas dvi kaltės formas – tyčią ir neatsargumą.

Kalbant apie tyčios turinį, jis priklauso nuo to, kokia tyčia yra nagrinėjama: tiesioginė ar netiesioginė. Tyčios skirstymas į tiesioginę ir netiesioginę yra įtvirtintas BK 15 str. 1 d., kurioje nustatyta, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas

¹¹⁸ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, 197.

¹¹⁹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors ir kiekvieno šio požymio baudžiamoji teisinė reikšmė yra skirtinga, vis dėlto tik šių požymių visuma gali parodyti asmens sąmonės ir valios ryšį su pavojinga veika ir pasekmėmis, taip pat atspindėti asmens viduje vykstančius psichinius procesus darant pavojingą veiką. Plačiau žr.: ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, 197.

¹²⁰ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 197-202.

tiesiogine ar netiesiogine tyčia. BK 15 str. 2 d. teigiama, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu:

- 1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti;
- 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo.

Savo ruožtu netiesioginei tyčiai yra būdinga tai, kad nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kalbant apie tiesioginę tyčią, šiam darbui žymiai aktualesnis yra BK 15 str. 2 d. 1 p., kuriame įtvirtinti formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių tiesioginės tyčios požymiai: nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti. Tokiu būdu galime išskirti du formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių atveju tiesioginiai tyčiai būdingus požymius:

- 1) pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas (intelektualusis elementas);
- 2) norėjimas veikti (valinis elementas).

Priminsime, kad formalioji nusikalstamos veikos sudėtis nereikalauja padarinių atsiradimo, minimų BK 15 str. 2 d. 2 p. ir netiesioginės tyčios apibrėžime. Savo ruožtu BK 15 str. 2 d. 2 p. yra aktualus materialiuųjų nusikalstamų veikų sudėčių atveju. Tas pats pasakytina ir apie netiesioginę tyčią. Abiem pastaraisiais atvejais įstatymų leidėjas mini padarinius, kurių nereikalauja formaliosios nusikalstamų veikų sudėtys, tačiau jos yra būtinas materialiuųjų nusikalstamų veikų sudėčių požymis. Taigi kalbant apie tiesioginę tyčią, materialiuųjų nusikalstamų veikų sudėčių atvejus bei apie netiesioginę tyčią, šiai kaltės formai būdinga tai, kad asmuo suvokia savo veikos pavojingumą, numato šios veikos pavojingas pasekmes ir šių pasekmių siekia arba sąmoningai leidžia joms kilti. Taigi šioje vietoje galime išskirti tris tyčiai būdingus požymius:

- 1) pavojingos veikos suvokimą;
- 2) pavojingų pasekmių numatymą;
- 3) šių pasekmių siekimą arba sąmoningą leidimą joms kilti.

Pavojingos veikos suvokimas ir pavojingų pasekmių numatymas sudaro intelektualųjį tyčios elementą, tuo tarpu pavojingų pasekmių siekimas arba sąmoningas leidimas joms kilti – valinį.

Grįžtant prie antrosios kaltės formos, neatsargumo, jos samprata pateikiama BK 16 str. 1 d., kurioje įvirtinta nuostata, kad nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra neatsargus, jeigu jis padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo. Kadangi BK 249 str. numatytos nusikalstamos veikos neįmanoma padaryti dėl neatsargumo, nuspręsta apsiriboti lakonišku neatsargumo pateikimu ir detaliau nenagrinėti šios kaltės formos.

Pereinant konkrečiai prie nusikalstamo susivienijimo subjektyviosios pusės analizės, galime iš karto teigti, kad BK 249 str. numatytas nusikaltimas gali būti padarytas tik *tiesiogine tyčia*. Nusikalstamo susivienijimo dalyviui yra būdingi abu formaliųjų nusikalstamų veikų sudėčių tiesioginės tyčios požymiai, t.y. pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio *suvokimas* ir *norėjimas* veikti.

Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje *suvokimas* gali pasireikšti įvairiausiais būdais. Baudžiamosios teisės teorijoje minimas žinojimas apie priklausomumą nusikalstamai struktūrai, susidedančiai iš trijų ir daugiau narių, nusikalstamos veiklos nuolatinį, o ne atsitiktinį pobūdį, taip pat apie susitarimą daryti nusikalstamas veikas, kurios priskiriamos prie sunkių ar labai sunkių nusikaltimų. Sprendžiant, ar asmuo iš tiesų suvokė save kaip nusikalstamo susivienijimo dalyvį, analizuojamas ir kitos aplinkybės. Pavyzdžiui, suvokimo buvimą ar nebuvimą gali rodyti tokios aplinkybės: ar asmuo turėjo naudos iš susivienijimo daromų nusikaltimų, ar dalyvavo nusikalstamo susivienijimo rengiamuose susirinkimuose, ar palaikė nuolatinį ryšius su kitais susivienijimo nariais, ar laikėsi grupėje nustatytos tvarkos, ar įnešdavo pinigines lėšas į bendrą kasą ir pan.¹²¹ Atkreiptinas dėmesys, kad netgi laisvalaikio leidimas su kitais susivienijimo nariais gali byloti apie nagrinėjamą suvokimą. Teismų praktikoje prie aukščiau išvardytų suvokimo požymių priskiriami ir tokie, kaip kiekvienas nusikalstamo susivienijimo dalyvis suvokia savo vaidmenį ir užduotis, bendrininkų tarpusavio ryšius, techninį, organizacinį nusikalstamos veiklos lygį ir pan.¹²² Svarbu turėti omenyje tai, kad tuo atveju, jei asmuo, veikdamas nusikalstamo susivienijimo interesais, nesuvokia savęs kaip nusikalstamo susivienijimo nario, tuomet būtinos šiam nusikaltimui tyčinės kaltės nėra ir baudžiamasis persekiojimas BK 249 str. pagrindu nėra galimas.

Savo ruožtu *norėjimas* dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje reiškia tai, kad asmuo pats, niekieno neverčiamas ir neįtakojamas, priima sprendimą įgyvendinti šį savo norą ir prisideda prie nusikalstamo susivienijimo veiklos. Manytina, kad šiuo atveju *norėjimas* dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje turi turėti tam tikrą realią išraišką. Turima galvoje tai, kad bendro pobūdžio pamąstymai, įsivaizdavimai, kad galbūt kada nors ateityje visai norėtušį tapti nusikalstamo susivienijimo nariu, neturėtų būti laikomi valiniu tiesioginės tyčios elementu.

¹²¹ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 228.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

Norėjimas dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje turėtų kažkokiu būdu pasireikšti realybėje. Tai galėtų būti veikimas nusikalstamo susivienijimo labui, nusikalstamų veikų susivienijimo sudėtyje darymas ir pan.

Minėjome, kad motyvas ir tikslas priskiriami prie papildomų subjektyviosios pusės požymių. Tačiau nepaisant to, kad įstatymų leidėjas BK 249 str. dispozicijoje nenumatė specialaus nusikaltimo motyvo ir tikslo¹²³, vis dėlto manytina, kad šių požymių aptarimas bus naudingas siekiant atlikti kuo išsamesnę mūsų nagrinėjamo klausimo analizę.

Motyvas. Taigi pereinant prie motyvo, kaip papildomo subjektyviosios pusės požymio, akivaizdu, kad aukščiau aptartas būtinas subjektyviosios pusės požymis neatskleidžia ir negali atskleisti tų asmens vidinių paskatų, kurios paskatino jį daryti pavojingą nusikalstamą veiką. Siekiant atskleisti tas vidines paskatas, į pagalbą galima pasitelkti vieną iš papildomų subjektyviosios pusės požymių – motyvą. Baudžiamosios teisės teorijoje¹²⁴ nusikalstamos veikos padarymo motyvas suprantomas kaip suvoktos vidinės paskatos, kurios nulemia asmens pasiryžimą padaryti nusikalstamą veiką. Teigiama, kad motyvas yra pagrindinis asmens elgesį apibūdinantis veiksnys. Tai tarsi asmenį supančios realybės atspindys, skatinantis jo veiką ir orientuojantis jį patenkinti konkrečius poreikius. Aukščiau minėtos asmens suvoktos vidinės paskatos yra nulemtos tiek socialinės aplinkos, tiek ir asmens gyvenimo patirties. Šios paskatos yra vidinė ir tiesioginė nusikalstamo elgesio priežastis, jos išreiškia asmeninį požiūrį į tai, į ką yra orientuota nusikalstama veika.

Kalbant apie motyvą, kaip mūsų nagrinėjamo nusikaltimo sudėties subjektyviosios pusės požymį, galima išskirti kelis aspektus. Nagrinėjant teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose, akivaizdžiai matyti, kad pagrindinis asmenų motyvas dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje – tai vidiniai lūkesčiai ir paskatos, kad tokiu būdu (nusikalstamo susivienijimo sudėtyje) bus lengviau daryti nusikalstamas veikas. Minėta, kad nusikalstamas susivienijimas paprastai pasižymi aukštesniu nusikalstamos veiklos organizaciniu lygiu, turimomis ryšio, transporto ir kitomis priemonėmis, kurios ženkliai palengvina nusikalstamų veikų darymą. Pastebėtina, kad nusikalstami susivienijimai neretai disponuoja didelėmis lėšų sumomis, gautomis iš nusikalstamos veiklos. Iš šių lėšų formuojamas bendros piniginės kasos, skirtos ne tik nusikalstamo susivienijimo nariams išdalinti kaip atlygį už padarytas nusikalstamas veikas, bet ir teisėsaugos institucijų, policijos pareigūnams papirkti, advokatų paslaugoms apmokėti, kitiems būtiniams nusikalstamos grupės funkcionavimui reikalams užtikrinti. Manytina, kad atsižvelgiant į visas šias aplinkybes, nekyla abejonių, kad

¹²³ Nors įstatymų leidėjas BK 249 str. dispozicijoje ir nenumatė specialaus nusikaltimo tikslo, vis dėlto jis į sudėtį „ateina“ per nusikalstamo susivienijimo sąvoką: tikslas (daryti sunkius/labai sunkius nusikaltimus) yra nusikalstamo susivienijimo kaip bendrininkavimo formos būtinas požymis.

¹²⁴ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 306.

nusikalstamų veikų padarymas nusikalstamo susivienijimo sudėtyje yra lengvesnis nei tuomet, kai nusikalstamą veiką padaro vienas asmuo.

Įsivaizdavimas, kad nusikalstamo susivienijimo sudėtyje yra lengviau daryti nusikalstamas veikas, nėra vienintelis asmenų, dalyvaujančių nusikalstamo susivienijimo veikloje, motyvas. Galima kalbėti ir apie tai, kad dalyvaujant nusikalstamo susivienijimo veikloje lengviau slėpti nusikalstamos veikos padarymo pėdsakus bei išvengti baudžiamosios atsakomybės. Iš šiame darbe pateiktų teismų praktikos pavyzdžių galėjome matyti, kad, vykdydami nusikalstamą veiklą, nusikalstamo susivienijimo nariai pasiskirsto vaidmenimis, funkcijomis, atlieka skirtingas užduotis. Nusikalstamos veikos yra iš anksto parengiamos, suplanuojamos, joms padaryti yra kruopščiai ruošiamasi. Dažnai bandoma rasti silpnų grandžių teisėsaugos, policijos sistemoje, paperkant arba kitais būdais užsitikrinant pareigūnų lojalumą. Nepavykus to padaryti, bent jau pasirūpinama tuo, kad nusikalstamo susivienijimo nariai turėtų tokias ryšio priemones, kurių pagalba galima būtų klausytis policijos pareigūnų radijo dažnių. Visa tai neabejotinai prisideda prie to, kad nusikalstamo susivienijimo dalyvių demaskavimas komplikuojasi.

Galiausiai teismų praktikoje aptinkama ir tokių atvejų, kai dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje motyvu pripažįstami asmens vidiniai stimulai ir noras veikti aukštesnio lygio organizuotame nusikalstamame junginyje: „susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsirado iš bendro visų savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygmeniu nei anksčiau. Kitaip tariant, nusikalstamo susivienijimo susikūrimą lėmė ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai ir noras veikti organizuotame nusikalstamame junginyje“.¹²⁵

Taigi reziumuodami galime konstatuoti, kad paprastai dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje motyvas, tai – susitelkimas tam, kad bendromis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinami suformuoto nusikalstamo susivienijimo tikslai – daryti sunkius arba labai sunkius nusikaltimus, taip pat efektyviau slėpti nusikaltimo padarymo pėdsakus, komplikuoti savo traukimą baudžiamojon atsakomybėn bei įgyvendinti savo vidines paskatas, t.y. veikti organizuotame nusikalstamame junginyje.

Tikslas. Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, kad nusikalstamos veikos padarymo tikslas – tai asmens įsivaizduojami objektyviosios tikrovės pasikeitimai, kurie turi atsirasti dėl pavojingos veikos padarymo.¹²⁶ Dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje tikslas išplaukia iš vieno pagrindinių ir būtinų nusikalstamo susivienijimo požymių. Darbo eigoje analizuodami nusikalstamo susivienijimo sąvoką konstatavome, kad asmenys sudaro

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

¹²⁶ ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 211.

nusikalstamą susivienijimą turėdami konkretų tikslą – daryti vieną arba kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Taip pat pažymėjome, kad nusikalstamas susivienijimas gali būti reikalingas ir vienam, bet sudėtingam sunkiam ar labai sunkiam nusikaltimui padaryti. Visa tai reglamentuoja BK 25 str. 4 d. Taigi, ieškodami atsakymo į klausimą, koks yra asmens tikslas dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje, galime atsakyti vadovaudamiesi BK 25 str. 4 d.: tikslas daryti vieną arba kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Pastebėtina, kad tikslas daryti vieną arba kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus yra privalomas nusikalstamo susivienijimo požymis, kurio nesant nusikalstamo junginio negalima būtų pripažinti nusikalstamu susivienijimu. Natūralu, kad nusikalstamo susivienijimo tikslus nustato ir apibrėžia jo dalyviai. Iš to ir išplaukia išvada, kad nusikalstamo susivienijimo dalyvių tikslai yra tapatūs nusikalstamo susivienijimo tikslams.

Teismų praktikoje nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose taip pat nurodoma, kad asmenys nutaria dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje būtent dėl aukčiau minėtų tikslų. Kartais teismo nutartyje tiesiog apsiribojama bendra išvada, kad asmenys susivienijo turėdami tikslą daryti sunkius turtinio pobūdžio nusikaltimus (žr. LAT kasacinė byla Nr. 2K-668/2003). Kitais atvejais tikslai aprašomi detaliau, nurodant, kokių konkrečių nusikaltimų darymui susivienijo nusikalstamo junginio dalyviai: „nusikalstamo susivienijimo, skirto daryti sunkius nusikaltimus – turto prievartavimus, plėšimus, neteisėtus ginklų, sprogmenų ir sprogstamųjų medžiagų įgijimus ir laikymus, tyčinius turto sunaikinimus, taip pat ir visuotinai pavojingu būdu – susprogdinant, netikrų pinigų – JAV dolerių gaminimą“.¹²⁷

3. Nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamieji požymiai

Įstatymų leidėjas BK 249 str. be pagrindinės nusikalstamo susivienijimo sudėties yra numatęs ir du šio nusikaltimo kvalifikuojamuosius požymius. Antai BK 249 str. 2 d. numatyta baudžiamoji atsakomybė už dalyvavimą šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje, o 3 d. kaip kvalifikuojamasis požymis išskirtas nusikalstamo susivienijimo organizavimas arba vadovavimas jam. Taigi trečioji šio darbo dalis ir skirta šių kvalifikuojamųjų požymių nagrinėjimui.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-25/2006.

3.1. Dalyvavimas šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje

BK 249 str. 2 d. įtvirtinta kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėtis, nustatanti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu tik tuo atveju, jei jis atitinka dvi sąlygas. Pirma, ginkluotumas šiuo atveju reiškia tai, kad nusikalstamas susivienijimas turi turėti šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų. Antra, kiti nusikalstamo susivienijimo nariai privalo žinoti apie tai, kad nusikalstamas susivienijimas yra ginkluotas. Pabrėžtina, kad abi šios sąlygos yra būtinos. Norint detaliau išanalizuoti BK 249 str. 2 d. įtvirtiną dispoziciją, būtina atskirai nagrinėti abi aukščiau išskirtas būtinąsias nagrinėjamos kvalifikuotos sudėties sąlygas.

Ginkluotumas. Taigi kalbant apie ginkluotumą, minėta, kad nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu tuomet, jei nusikalstamas susivienijimas turi šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų. Nors BK 249 str. 2 d. dispozicijoje vartojama daugiskaita, atkreiptinas dėmesys, kad ginkluotumui konstatuoti ir inkriminuoti pakanka, kad nusikalstamas susivienijimas turėtų bent vieną šaunamojo ginklo ar sprogmenų vienetą arba tam tikrą kiekį sprogstamųjų medžiagų. Kai kalbama apie vieną šaunamąjį ginklą ar vieną vienetą sprogmens, tuomet viskas lyg ir aišku, diskusijų ir prieštaravimų nekyla. Konstatuoti tokį šaunamųjų ginklų ir (ar) sprogmenų vienetą nėra problematiška, nes šiuo atveju nustatytas konkretus skaičius. Problematiškesnė situacija yra su sprogstamosiomis medžiagomis, nes nelabai aišku, kokių kiekiu sprogstamųjų medžiagų turi disponuoti nusikalstamas susivienijimas, kad galima būtų jam inkriminuoti ginkluotumo požymį. Baudžiamosios teisės teorijos atstovų siūlymu, būtina, kad nusikalstamas susivienijimas turėtų tokį kiekį sprogstamųjų medžiagų, „kurių pakanka sprogimui, pavojingam žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui, sukelti. [...] Nedidelis sprogstamųjų medžiagų kiekis, nesukeliantis realaus pavojaus žmonėms ir turtui, neturėtų būti laikomas pagrindu pripažinti nusikalstamą susivienijimą ginkluotu“.¹²⁸

Pažymėtina, kad apie tam tikrų daiktų priskirimą prie šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų sprendžiama atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Ginklų ir šaudmenų kontrolės, Lietuvos Respublikos Sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymų nuostatas, taip pat į eksperto ar specialisto, atliekančio minėtų daiktų teismo balistinę ekspertizę, išvadas. Antai Lietuvos Respublikos Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme pateikiamos tiek ginklo, tiek šaunamojo bei nešaunamojo ginklų sąvokos. Akivaizdu, kad norint teisingai suprasti ir tinkamai

¹²⁸ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, 229.

kvalifikuoti BK 249 str. 2 d. nuostatas, tiesiog būtina apibrėžti nagrinėjamo straipsnio dispozicijoje naudojamas sąvokas. Vargu ar galima būtų nusikalstamam susivienijimui inkriminuoti ginkluotumą, tiksliai neapibrėžus, kas yra įvardijama šaunamuoju ginklu, sprogmeniu ar sprogstamąja medžiaga. Taigi minėto įstatymo 2 str. pateikta ginklo sąvoka: „ginklas – įrenginys ar daiktas, sukonstruotas ar pritaikytas gyviesiems ar kitiems objektams, taikiniams naikinti, žaloti ar kitaip jiems paveikti“.¹²⁹ Tas pats įstatymo straipsnis apibrėžia ir šaunamąjį ginklą, kurį įvardija kaip įrenginį ar daiktą, sukonstruotą ar pritaikytą kaip ginklą, iš kurio sproginimo, dujų ar oro slėgio ar kokia nors kita varomąja jėga gali būti paleistas sviedinys (kulka, šratas, strėlė ar kt.), arba kenksmingos, dirginančios medžiagos, skirti mechaniškai, termiškai, chemiškai ar kitaip taikiniui per nuotolį paveikti. Šaunamuoju ginklu laikomos ir pagrindinės šaunamųjų ginklų dalys.¹³⁰ Lietuvos Respublikos Sprogmenų apyvartos kontrolės įstatyme nurodoma, kad sprogmeniu laikomas įtaisas, specialiai pagamintas sproginimui tam tikromis sąlygomis sukelti. Tuo tarpu sprogstamoji medžiaga apibrėžiama kaip cheminis junginys ar mišinys, kuris veikiamas smūgio, kibirkšties, liepsnos, trinties ar kito išorinio impulso geba sprogti.¹³¹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nusikalstamas susivienijimas negali būti pripažintas ginkluotu dėl to, kad turi nešaunamųjų ginklų. Minėta, kad nešaunamojo ginklo sąvoka pateikta Lietuvos Respublikos Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatyme: „nešaunamasis ginklas – ginklas, kuriuo, naudojant žmogaus raumenų jėgą, per nuotolį ar turint tiesioginį sąlytį galima sunaikinti ar kitaip mechaniškai paveikti (durti, kirsti, smogti, triuškinėti) taikinį. Nešaunamaisiais ginklais nelaikomi ūkinės ar buitinės paskirties įrankiai“.¹³² Praktikoje prie dažniausiai naudojamų nešaunamųjų ginklų paprastai priskiriami peiliai, durklai, kastetai, arbaletai ir pan. Nėra pakankamas pagrindas pripažinti nusikalstamą susivienijimą ginkluotu ir tuomet, kai šis disponuoja padegamaisiais įtaisais, kuriems panaudotos ne sprogstamosios, o lengvai užsidegančios medžiagos, pavyzdžiui, benzinas, spiritas, natris ir pan.¹³³ Galiausiai „vien tik šaudmenų turėjimas taip pat paprastai nėra pagrindas taikyti BK 249 str. 2 d., išskyrus atvejus, kai šaudmenyse esamų sprogstamųjų medžiagų kiekis yra pakankamas sproginimui sukelti arba kai jie panaudojami konstruojant sprogstamuosius įtaisus“.¹³⁴

Praktikoje neretai iškyla problemų tuomet, kai nusikalstamas susivienijimas turėdamas ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, nepanaudoja šių priemonių darydamas konkrečius

¹²⁹ Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas. Žin., 2002, Nr. IX-705.

¹³⁰ Ten pat.

¹³¹ Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas. Žin., 2003, Nr. 17-701.

¹³² Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas. Žin., 2002, Nr. IX-705.

¹³³ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, 229.

¹³⁴ Ten pat.

nusikaltimus. Tokiais atvejais nelabai aišku, ar galima nusikalstamam susivienijimui inkriminuoti ginkluotumo požymį, ar tokia baudžiamojo įstatymo interpretacija būtų neteisinga. Teismų praktika pasisako už tai, kad „veikos kvalifikacijai pagal šią BK 249 str. 2 d. neprivalu, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai tiesiogiai atliktų konkrečius veiksmus su nusikalstamo susivienijimo turimais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis, būtinai naudotų juos padarydami kiekvieną nusikaltimą“.¹³⁵ Taigi iš esmės tai reiškia, kad nusikalstamas susivienijimas pripažintinas ginkluotu tiek tada, kai ginklas ar sprogmenys buvo panaudoti darant nusikalstamą veiką, tiek ir tada, kai jie buvo laikomi, gabenami, nešiojami turint tikslą kada nors prirėkus panaudoti. Galiausiai atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog „faktas, kad kuris nors nusikalstamo susivienijimo narys teisėtai įsigijo šaunamąjį ginklą ir turėjo leidimą jį laikyti ir nešioti, nepašalina šio požymio, jeigu šie daiktai iš tikrųjų buvo skirti nusikalstamo susivienijimo tikslams pasiekti“.¹³⁶

Teismai, inkriminuodami asmenims dalyvavimą ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje, paprastai išvardija, kokius ir kiek ginklų, sprogmenų, sprogstamųjų medžiagų nusikalstamas susivienijimas turėjo, kokiems tikslams šios priemonės buvo panaudotos: „iš bylos medžiagos matyti, kad 1995 m. J. R. S. C., R. J., A. M., A. D. ir E. B. iš anksto susitarę bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus, sukūrė nusikalstamą susivienijimą, kuriam vadovavo J. R. S. C. Šis susivienijimas buvo įkurtas neribotam laikui, jis turėjo šaunamuosius ginklus (pistoletą „Astra“ ir savadarbį pistoletą), kurie priklausė gaujos vadeivai J. R. S. C., jie buvo naudojami darant visus nusikaltimus“.¹³⁷ Kartais konkretus skaičius nėra nurodomas, tiesiog apsiribojama tuo, kad teismo nutartyje vardijant šias priemones vartojama daugiskaita: „nusikalstamo susivienijimo nariai buvo ginkluoti pistoletu TT, kovinėmis granatomis, trotilu, naudojo šias priemones darydami tam tikrus nusikaltimus. Būtent susivienijimo ginkluotumo požymis pasirodė esąs svarbus kvalifikavimui parenkant tinkamą baudžiamąjį įstatymą“.¹³⁸

Veikos kvalifikavimui neturi reikšmės, kada nusikalstamas susivienijimas tapo ginkluotas. Praktikoje aptinkama įvairių pavyzdžių. Vienais atvejais nusikalstamas susivienijimas iš karto kuriamas ginkluotas. Kitais atvejais, nusikalstamo susivienijimo dalyviai apsiginkluoja vėliau, susivienijimui jau susikūrus: „L. L. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 249 straipsnio 3 dalį už tai, [...] kad organizavo nusikalstamą susivienijimą, skirtą sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams daryti, ir jam vadovavo. 2003 m. vasarą, įgijęs didelį kiekį – 923 g sprogstamosios medžiagos, perorganizavo nusikalstamą susivienijimą į ginkluotą, toliau jam vadovaudamas, laikotarpiu nuo 2004 m. vasaros iki 2004 m. pabaigos jį papildė šaunamaisiais

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-25/2006.

¹³⁶ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, 229.

¹³⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio 21 d. nutartis Nr. 1A-178/2010.

¹³⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nutartis.

ginklais ir šaudmenimis: dvivamzdžiu lygiavamzdžiu perdirbtu 16-o kalibro medžiokliniu šautuvu, trimis Rusijos pramoninės gamybos dujiniais pistoletais IŽ-79 su pakeistais vamzdžiais, pritaikytais šaudyti 7,65 mm kalibro „Browning“ šoviniais, JAV pramoninės gamybos 12-o kalibro lygiavamzdžiu šautuvu „Winchester“, su jam skirtais šoviniais, 9 mm kalibro pistoletu „Makarov“ bei jam skirtais šaudmenimis”.¹³⁹

Galiausiai pastebėtina, kad BK 249 str. 2 d. taikyti nėra būtina, jog visi nusikalstamo susivienijimo nariai būtų ginkluoti ar apsirūpinę sprogmenimis ar (ir) sprogstamosiomis medžiagomis. Pakanka, kad bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys turėtų minėtus daiktus: „susivienijimo pripažinimui ginkluotu šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis nebūtina, kad visi jo nariai būtų įsigiję ginklų ar sprogmenų“.¹⁴⁰

Žinojimas. Minėta, kad nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu tik tuomet, jei jo dalyviai žino apie tai, kad nusikalstamas susivienijimas arba bent vienas jo narys disponuoja šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis arba sprogstamosiomis medžiagomis. Baudžiamosios teisės teorijoje laikomasi nuostatos, kad mažiausiai trys nusikalstamo susivienijimo nariai turi žinoti apie šių daiktų buvimą ir apie tai, kad jie skirti ir gali būti panaudoti grupės nusikalstamiems tikslams įgyvendinti.¹⁴¹ Su tokia nuostata, aišku, galima ir nesutikti. Nelabai aišku, kodėl kalbama būtent apie tris, o ne, tarkime, apie du ar keturis asmenis. Akivaizdu, kad tai diskutuotinas klausimas. Tačiau akivaizdu ir tai, kad tam tikras žinojusiųjų skaičius privalo būti nustatytas. Paprastai visi nusikalstamo susivienijimo nariai žino apie tai, kad jų susivienijimas yra ginkluotas: „byloje taip pat nustatyta, kad visiems susivienijimo nariams, dalyvavusiems jo veikloje, buvo žinoma, kad jų nusikalstamas susivienijimas nuo 2000 m. sausio mėnesio antrosios pusės buvo ginkluotas šaunamaisiais ginklais“.¹⁴² Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų (ypač, kai kalbama apie didelį narių skaičių turinčius nusikalstamus susivienijimus arba ką tik prisijungusius narius), kuomet ne visi dalyviai žino apie ginkluotumą. Būtent tokiais atvejais ir reikalingas aukščiau minėtas tam tikras žinojusiųjų apie ginkluotumą skaičius.

Praktikoje, kaltiems asmenims taikant BK 249 str. 2 d., šie neretai ginčija faktą, jog jiems buvo žinoma apie nusikalstamo susivienijimo ginkluotumą. Tačiau paprastai tokie teiginiai yra nuginčijami baudžiamojoje byloje surinktais įrodymais: „apeliantas A. S. taip pat nurodo, kad jis nežinojo, jog nusikalstamas susivienijimas buvo ginkluotas, jo turėta ryšio priemonė nebuvo tikrinta, todėl nenustatyta, kad jis palaikė ryšius su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais. Šie teiginiai nepanaikina teismo išvadų apie A. S. dalyvavimą minėto nusikalstamo susivienijimo

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-218/2010.

¹⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nutartis.

¹⁴¹ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, 229.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 8 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-303/2004.

veikloje. [...] A S. pripažintas kaltu parduotuvės „S.“ susprogdinimo epizode, vadinasi, jam buvo žinoma, kad susivienijimo nariai turėjo sprogstamųjų medžiagų“.¹⁴³

Žinojimas apie nusikalstamo susivienijimo ginkluotumą yra būtina sąlyga norint taikyti BK 249 str. 2 d. Tokiu būdu galime daryti išvadą, kad nusikalstamo susivienijimo nariams, kurie nieko nežinojo apie ginklo, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų turėjimą, BK 249 str. 2 d. netaikoma.

Apibendrinami galime daryti išvadą, kad nusikalstamo susivienijimo ginkluotumas pasireiškia dviejų būtinų sąlygų buvimu: ginkluotumu (nusikalstamas susivienijimas turi turėti šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų) ir žinojimu (nusikalstamo susivienijimo nariai privalo žinoti apie tai, kad nusikalstamas susivienijimas yra ginkluotas). Nesant bent vienai iš šių sąlygų, veika kvalifikuotina ne pagal BK 249 str. 2 d., o pagal pagrindinę nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėti, numatytą BK 249 str. 1 d.

3.2. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas

Pagal BK 249 str. 3 d., kuriame įtvirtinta kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėtis, atsako asmenys, kurie nusikalstamą susivienijimą organizavo arba jam vadovavo. Tam, kad organizavimo ir vadovavimo sąvokos bei šių sąvokų turinys būtų atskleistas kuo daugiau, siūloma aptarti jas atskirai. Tad iš pradžių bus aptarta nusikalstamo susivienijimo organizavimo samprata, o tuomet bus pereita prie vadovavimo nusikalstamam susivienijimui.

Nusikalstamo susivienijimo organizavimas suprantamas kaip bet kokio pobūdžio veiksmų atlikimas, kurie yra nukreipti į tai, kad būtų suformuotas nusikalstamas susivienijimas. Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama¹⁴⁴, kad paprastai, siekiant organizuoti nusikalstamą susivienijimą, yra atliekami tokio pobūdžio veiksmai:

- nusikalstamo susivienijimo narių parinkimas, verbavimas, telkimas bendrai nusikalstamai veiklai;
- nusikalstamo susivienijimo formavimo principų nustatymas;
- nusikalstamos veiklos planavimas;
- vaidmenų ir užduočių susivienijimo nariams paskirstymas;
- ginklų, transporto, ryšių priemonių įgijimas;
- nusikalstamo susivienijimo vidinės hierarchinės tvarkos nustatymas ir pan.

¹⁴³ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nutartis.

¹⁴⁴ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 230; АГАПОВ П.В., ХЛЕБУШКИН А.Г. *Организация незаконного вооруженного формирования или участия в нем: политико-правовой, криминологический и уголовно-правовой анализ*. – Москва, 2005, p. 115-116.

Teismų praktikoje prie aukščiau išskirtų požymių priskiriami ir tokie, kaip kad nusikalstamo susivienijimo narių aprūpinimas finansiniais resursais ir kitokios pagalbos jiems suteikimas; „globėjų“ valdžios institucijose ieškojimas; vidinės tvarkos taisyklių nustatymas, taip pat kiti veiksmai, nukreipti sukurti nusikalstamam susivienijimui.¹⁴⁵ Taigi, kaip matome, nusikalstamo susivienijimo organizavimas apima platesnio pobūdžio veiksmus, skirtus būtent nusikalstamo susivienijimo organizavimui, jo suformavimui. Šioje vietoje dar nekalbama apie vadovavimą nusikalstamam susivienijimui. Nusikalstamo susivienijimo organizavimas – tai būtiniausių veiksmų atlikimas, be kurių nusikalstamas susivienijimas nebūtų suvienytas ir tiesiog realiai nefunkcionuotų. Antai kai kalbama apie nusikalstamo susivienijimo narių parinkimą, verbavimą, telkimą bendrai nusikalstamai veiklai, atkreiptinas dėmesys į tai, kad šioje vietoje sąmoningai vartojamas žodžių junginys *nusikalstama veikla*. Tai reiškia, kad organizatorius parenka ir užverbuoja bei sutelkia tam tikrus asmenis ne pavieniės nusikalstamos veikos padarymui, o būtent nusikalstamos veiklos, kuriai būdingas ilgalaikiškumas, organizuotumas, pastovumas, organizavimui. Tas pats pasakytina ir apie nusikalstamos veiklos planavimą, vaidmenų ir užduočių susivienijimo nariams paskirstymą. Šiuo atveju kalbama ne apie konkrečios nusikalstamos veikos planavimą, ne apie vaidmenų ir užduočių susivienijimo nariams paskirstymą darant konkrečią nusikalstamą veiką, o būtent apie nusikalstamos veiklos planavimą. Paprastai organizuodamas nusikalstamą susivienijimą, jo organizatorius iš karto suplanuoja, kokios nusikalstamos veikos bus atliekamos, kokius vaidmenis ar užduotis darant tas nusikalstamas veikas atliks kiekvienas nusikalstamo susivienijimo dalyvis ir pan. Ginklų, transporto, ryšių priemonių įgijimas taip pat suprantamas kaip šių pagalbinių priemonių įgijimas ne konkrečiai nusikalstamai veikai atlikti, o sėkmingos visos nusikalstamo susivienijimo nusikalstamos veiklos užtikrinimui. Galiausiai nusikalstamo susivienijimo formavimo principų, vidinės hierarchinės tvarkos nustatymas taip pat suprantami kaip tam tikros pamatinės nusikalstamo susivienijimo veiklos taisyklės, kurių laikymasis užtikrina ne pavienės nusikalstamos veikos, o susivienijimo nuolat daromos nusikalstamos veiklos atlikimą.

Nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo organizavimą, neišvengiamai tenka kalbėti ir apie nusikalstamo susivienijimo organizatorių. BK 24 str. 4 d. yra nurodytas baigtinis alternatyvių veikų, kurių vieną atlikęs asmuo yra laikomas nusikalstamo susivienijimo organizatoriumi, sąrašas. Antai organizatorius yra asmuo, kuris:

- subūrė nusikalstamą susivienijimą;
- vadovavo nusikalstamam susivienijimui;
- koordinavo nusikalstamo susivienijimo narių veiklą;
- parengė nusikalstamą veiką;

¹⁴⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis Nr. 1A-29/2008.

- vadovavo nusikalstamai veikai.

Taigi, norint asmenį pripažinti nusikalstamo susivienijimo organizatoriumi, nebūtina, kad jo veikloje būtų visi išvardyti požymiai. Užtenka bet kurio vieno iš šių požymių. Praktikoje, suprantama, organizatoriaus veikla būna kur kas įvairesnė, paprastai neapsiribojama vienu požymiu. Neretai nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus veiklai yra būdingi visi aukščiau išskirti požymiai: „B. A. nuteistas už tai, kad dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje darant sunkius nusikaltimus – kontrabandą: 2000 metų pradžioje B. A., turėdamas sumanymą į Lietuvą kontrabanda gabenti kompaktines plokšteles – neteisėtas fonogramų kopijas platinimui komerciniais tikslais, *sukūrė* nusikalstamą susivienijimą, *organizavo* ir *vadovavo* šio nusikalstamo susivienijimo veiklai. Nusikalstamų ketinimų įgyvendinimui B. A. *išnuomojo patalpas*, esančias Vilniuje, Sausio 13-osios gatvėje, *naudojosi* Vilniuje, Karlių gatvėje esančiomis *patalpomis*, kur buvo laikomos atgabentos fonogramų kopijos, kitų asmenų vardu *įgijo* tris *automobilius* „Peugeot 405“, du automobilius „Renault 25“, automobilius „Volvo 740“ ir „Toyota Liteace“, *parūpino įrengti* šiuose *automobiliuose slėptuves* fonogramų kopijų per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabenimui išvengiant muitinės kontrolės, *nusikalstamo susivienijimo dalyviams suteikė pingines lėšas*, reikalingas įgyti ir gabenti fonogramų kopijas bei automobilius, *davė nurodymus įgyti ir pargabenti* iš Ukrainos į Lietuvą automobilių slėptuvėse neteisėtas fonogramų kopijas. Nusikalstamo susivienijimo nariai A. M., F. B., A. P., J. B., A. V., V. K. ir A. S. pagal vaidmenų pasiskirstymą 2000 m. gegužės – liepos mėnesiais, dalyvaudami nusikalstamo susivienijimo veikloje ir vykdydami B. A. nurodymus, įvykdė 24 kontrabandos nusikaltimus, įveždami iš Baltarusijos Respublikos į Lietuvą per Lietuvos Respublikos valstybės sieną, nepateikdami muitinės kontrolei neteisėtas fonogramų kopijas“.¹⁴⁶

Vertinant nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus vaidmenį tokio susivienijimo veikloje, galima drąsiai konstatuoti, kad jis yra labai reikšmingas ir svarbus. Iš esmės galima teigti, kad nusikalstamo susivienijimo organizatorius – tai nusikalstamo susivienijimo dalyvių bendros nusikalstamos veiklos vadovas. Pastebėtina, kad „organizatoriaus veikla ne tik labai reikšminga, bet ir įvairi, visada aktyvi. Jis vadovauja nusikaltimo pasiruošimui: lenkia, verbuoja asmenis dalyvauti darant nusikaltimą, juos suvienija, kuria nusikalstamos veiklos planus, numato jų įvykdymo būdus, priemones, paskirsto vaidmenis bendrininkams, nustato tarpusavio ryšius“.¹⁴⁷ Baudžiamosios teisės teorijoje aptinkama teiginių, kad esą nusikalstamas susivienijimas negali susikurti ir realiai egzistuoti neturint organizatoriaus. Panagrinėjus šiuo klausimu teismų praktiką, tenka pripažinti, kad tokie teiginiai nėra visiškai teisingi. Antai LAT 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje teigiama, kad susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-203/2006.

¹⁴⁷ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 161.

veiklai gali atsirasti iš bendro visų būsimo nusikalstamo susivienijimo dalyvių savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygiu nei anksčiau. Taigi atkreipiamas dėmesys į tai, kad nusikalstamo susivienijimo susikūrimą gali lemti ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai, norai veikti organizuotame nusikalstamame junginyje: „nuteistųjų D. S., L. Ž. ir A. M. kasaciniuose skunduose teigiama, jog teismai pripažino, kad nėra duomenų apie tai, jog nusikalstamas susivienijimas buvo kuriamas parenkant ir verbuojant tinkamus asmenis, paskirstant vaidmenis, aprūpinant ryšio bei technikos priemonėmis, nustatant nusikalstamo junginio narių hierarchinę struktūrą. Todėl nesant kūrimo veiksmų, kasatorių manymu, negalima tvirtinti, jog buvo įkurtas ir pats susivienijimas. [...] Iš tikrųjų, nusikalstamas susivienijimas paprastai kuriamas tokiu būdu, kaip nurodė kasatoriai. Tai yra išoriniai vieno ar kelių asmenų organizaciniai veiksmai organizuojant ir telkiant nusikalstamą junginį. Šios bylos atveju tokių veiksmų nereikėjo, nes D. S., L. Ž. ir A. M. turėjo nusikalstamos veiklos patirtį, todėl susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai atsirado iš bendro visų savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygmeniu nei anksčiau. Kitaip tariant, nusikalstamo susivienijimo susikūrimą lėmė ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai ir noras veikti organizuotame nusikalstamame junginyje. [...] Tai reiškia, jog nusikalstamas junginys formavosi palaipsniui, apsirūpinant nusikaltimų darymą palengvinančiomis techninėmis priemonėmis, pasitelkiant kitus asmenis pagrobtų automobilių identifikaciniams ženklams panaikinti, vagysčių metu sugadintoms signalizacijoms ir spynelėms sutvarkyti, automobilių dokumentams suklastoti“.¹⁴⁸

Kitas probleminis nagrinėjamo klausimo aspektas yra tas, kad kvalifikuojant veiką pagal BK 249 str. 3 d. privalu visada turėti galvoje tai, kad šis kvalifikuojamasis požymis taikomas tik nusikalstamo susivienijimo organizatoriui arba asmeniui, vadovavusiam šiam susivienijimui. Praktikoje įmanomos situacijos, kuomet asmuo dėl savo asmeninių ir psichologinių savybių kitų susivienijimo dalyvių pripažįstamas lyderiu. Tačiau šioje vietoje norima akcentuoti tai, kad nusikalstamo susivienijimo organizatorius ir nusikalstamo susivienijimo lyderis nėra tapačios sąvokos. Teismų praktikoje pavyko aptikti atvejį, kai asmuo pirmosios instancijos teismo buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str. 3 d., nors iš tikro jis buvo ne nusikalstamo susivienijimo organizatorius, o lyderis. Apeliacinės instancijos teismas visiškai pagrįstai ištaisė šią klaidą: „teismai įrodymais pagrindė ir argumentavo, kodėl pripažino D. S. nusikalstamo susivienijimo lyderiu, tačiau apeliacinės instancijos teismas kartu pripažino ir argumentavo, jog D. S. nebuvo nusikalstamo susivienijimo įkūrėjas ir organizatorius, o buvo pirmasis tarp lygių narių nusikalstamo susivienijimo, kuris susikūrė, kaip buvo minėta,

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkčio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.

palaiptiesniui, visų jo narių pastangų dėka, siekiant bendro nusikalstamo tikslo”.¹⁴⁹ Taigi dar kartą atkreiptinas dėmesys į tai, kad norint asmeniui inkriminuoti BK 249 str. 3 d. visais atvejais būtina labai kruopščiai nagrinėti visas baudžiamosios bylos aplinkybes vadovautis aukščiau pateiktais nusikalstamo susivienijimo organizavimo požymiais ir tik tuomet daryti išvadą apie tai, ar galima kaltininko veiką kvalifikuoti pagal nagrinėjamą baudžiamojo įstatymo straipsnį.

Pabrėžtina tai, kad nusikalstamo susivienijimo organizavimas laikomas baigtu nusikaltimu vos tik sukūrus nusikalstamą susivienijimą. Tuo atveju, jeigu nuo kaltininko nepriklausančių priešasčių jam nepavyko sukurti nusikalstamo susivienijimo, veika kvalifikuotina kaip pasikėsinimas organizuoti nusikalstamą susivienijimą.

3.3. Vadovavimas nusikalstamam susivienijimui

Aptarti nusikalstamo susivienijimo organizavimo požymiai daugeliu atvejų būdingi ir nusikalstamo susivienijimo vadovavimui. Tačiau vadovavimo požymiams labiau būdinga tai, kad čia, kitaip nei organizavimo požymių atveju, kalbama ne apie platesnio pobūdžio veiksmus, skirtus nusikalstamam susivienijimui suformuoti ir nusikalstamai veiklai organizuoti, o apie konkrečius veiksmus, kuriais susivienijimo vadovas sutelkia ir nukreipia nuo jo priklausomus susivienijimo narius tam, kad būtų palaikytas susivienijimo gyvybingumas, būtų parengtos ir padarytos konkrečios nusikalstamos veikos ir pan. Taigi galime konstatuoti tai, kad organizavimo požymių atveju kalbėjome apie strateginius veiksmus, nukreiptus į nusikalstamo susivienijimo organizavimą. Tuo tarpu vadovavimas apima labiau taktinius nusikalstamo susivienijimo veiklos aspektus.

Baudžiamosios teisės teorijoje galima aptikti daugybę vadovavimo nusikalstamam susivienijimui požymių. Prie dažniausiai pasitaikančių galima būtų išskirti ir detaliau panagrinėti šiuos požymius¹⁵⁰:

- konkrečių nusikaltimų parengimas ir padarymas bei vaidmenų, funkcijų ir užduočių nusikalstamo susivienijimo nariams darant nusikalstamas veikas, paskirstymas;
- vidinės drausmės, tam tikro bendravimo būdo, nustatytų taisyklių palaikymas;
- vidaus ginčų išsprendimas ir lemiamų sprendimų iškilusiais klausimais priėmimas;

¹⁴⁹ Ten pat.

¹⁵⁰ PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, 230; КОЗАЧЕНКО И. Я. (отв. ред.), *Уголовное право. Особенная часть*. Москва: Норма, 2008, p. 484-485; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

- nusikalstamo susivienijimo dalyvių susirinkimų ir susitikimų su kitomis nusikalstamomis grupuotėmis rengimas, taip pat patalpų nusikalstamo susivienijimo susirinkimams išlaikymas;
- lėšų kaupimo taisyklių, pelno paskirstymo, bendro fondo panaudojimo, „bendros kasos“ formavimo principų nustatymas;
- nusikalstamo susivienijimo dalyvių ryšių koordinavimas;
- nusikalstamam susivienijimui reikšmingos informacijos rinkimas, sisteminimas ir saugojimas;
- ginklų, sprogmenų, transporto, ryšio ir kitokių techninių priemonių, palengvinančių nusikalstamo susivienijimo veiklą, įgijimo, saugojimo, priežiūros bei skirstymo valdymas;
- ryšių su advokatais, teisėsaugos institucijų pareigūnais palaikymas siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės;
- kitų veiksmų, skirtų nusikalstamo susivienijimo gyvybingumo palaikymui, atlikimas.

Pastebėtina, kad analizuojant teismų praktiką ir bandant surasti aukščiau pateiktų vadovavimo nusikalstamam susivienijimui požymių pavyzdžių teismų sprendimuose, pavyko aptikti praktiškai visų minėtų požymių. Antai LAT 2003 m. gruodžio 2 d. nutartyje konstatavo, kad asmens vadovavimas nusikalstamam susivienijimui pasireiškė vaidmenų susivienijimo nariams konkrečiame nusikaltime paskirstymu, vadovavimu darant šiuos nusikaltimus arba informacijos apie juos gavimu tuoj po nusikaltimų padarymo; drausmės, sudarant baimės atmosferą, palaikymu: „byloje surinktais nukentėjusiųjų, liudytojų parodymais, daiktiniais ir kitais įrodymais nustatyta, kad nuteistieji J. K., V. S., M. T., E. K., A.A., R. C. ir kiti asmenys, kurių atžvilgiu byla nutraukta, susivienijo turėdami tikslą daryti sunkius turtinio pobūdžio nusikaltimus. Šią išvadą patikimai patvirtina aplinkybės, jog nuteistieji įvairiomis sudėtimis, iš anksto susitarę ir pasiskirstę vaidmenimis darydavo plėšimus, turto prievartavimus, vagystes. Nusikalstamą susivienijimą organizavo J. K. ir V. S., jam vadovavo J. K. Kiti susivienijimo nariai dalyvavo susivienijime darydami konkrečius nusikaltimus vadovaujami J. K. arba apie tai jam pranešdavo po nusikaltimo padarymo. Ši aplinkybė akivaizdžiai matyti iš teismų nuosprendžių aprašomųjų dalių, todėl nuteistieji nepagrįstai teigia, kad nenurodyti konkretūs jų veiksmai dalyvaujant nusikalstamame susivienijime. J. K. pats dažnai gaudavo informacijos apie darytinus nusikaltimus, paskirstydavo nusikalstamo susivienijimo nariams vaidmenis, nustatydamas, kas ką konkrečiai darys, kaip veiks kiekviename konkrečiame nusikaltime. [...] J. K. kaip susivienijimo vadovas palaikė drausmę susivienijime, sudarydamas baimės atmosferą, nurodydamas, kad iš susivienijimo negalima pasitraukti, negalima pereiti į kitas nusikalstamas

grupuotes <...> todėl teismai tinkamai nustatė, kad nuteistųjų bendrininkavimo forma yra nusikalstamas susivienijimas“.¹⁵¹

Nusikalstamų veikų parengimas, vaidmenų ir užduočių paskirstymas bei nurodymų davimas, o iš esmės – tiesioginis vadovavimas konkrečių nusikaltimų padarymams, kaip vadovavimo nusikalstamam susivienijimui požymis, išskiriamas ir LAT 2004 m. birželio 8 d. nutartyje: „byloje nustatyta, kad visų minėtų nusikalstamų veikų, išskyrus nukentėjusiosios A. Š. apiplėšimą, organizatorius buvo nusikalstamo susivienijimo ir nusikalstamo susivienijimo, ginkluoto šaunamaisiais ginklais, įkūrėjas V. A., t. y. jis parengdavo nusikalstamą veiką, parinkdavo nusikaltimų bendrininkus, paskirstydavo vaidmenis ir duodavo nurodymus, o M. S., apiplėšiant S. L., B. D., P. M., V. J., V. B. ir pasikėsinant apiplėšti įmonę „Anakta“, R. L. – apiplėšiant V. J., V. B. ir pasikėsinant apiplėšti įmonę „Anakta“, R. A. – apiplėšiant P. M., V. J. ir pasikėsinant apiplėšti S. L., o S. A. – apiplėšiant B. G. ir B. D., atliko padėjėjų vaidmenį, t. y. pagal iš anksto suderintus planus M. S., R. L. ir R. A. veždavo nusikaltimų vykdytojus į nusikaltimų vietas ir iš jų, M. S. ir R. L. plėšimo iš įmonės „Anakta“ metu atvežė šaunamąjį ginklą ir perdavė G. F., S. A. suteikė informaciją apie G. ir D. turimą turtą bei kitą jiems apiplėšti reikalingą informaciją.“¹⁵²

2008 m. liepos 1 d. nutartyje LAT nurodė, kad vadovavimas nusikalstamam susivienijimui pasireiškė šio nusikalstamo susivienijimo vadovo nurodymais susivienijimo nariams dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje, paklusti jo vadovams, daryti sunkius nusikaltimus bei iš nusikalstamos veiklos gautų lėšų dalį perduoti į „bendrą kasą“: „nuo 1993 iki 2004 metų A. K. ir E. K. Vilniuje vadovavo nusikalstamam susivienijimui, vadinamam „U“, skirtam daryti sunkius nusikaltimus – prievartauti didelės vertės turtą, daryti didelės vertės turto plėšimus ir kitus nusikaltimus; per šį laikotarpį į šio nusikalstamo susivienijimo veiklą įtraukė V. V., G. R., V. K., V. M., V. P., D. V., V. M., I. M., J. T. ir kitus tyrimo metu nustatytus asmenis; šiems asmenims nurodydavo dalyvauti nusikalstamo susivienijimo veikloje, paklusti jo vadovams, daryti sunkius nusikaltimus (didelės vertės turto prievartavimus, plėšimus ir kt.), iš nusikalstamos veiklos gautų lėšų dalį perduoti į „bendrą kasą“.¹⁵³ Toje pačioje nutartyje LAT atkreipė dėmesį ir į tai, kad tokie veiksmai, kaip kad nusikalstamo susivienijimo dalyvių susirinkimų, taip pat susitikimų su kitomis nusikalstamomis grupuotėmis rengimas, sutikimų nusikalstamo susivienijimo nariams vykdyti nusikaltimus davimas taip pat pripažįstami vadovavimu nusikalstamam susivienijimui: „nuo 1993 iki 1998 metų nusikalstamam susivienijimui ir jo daromiems nusikaltimams vadovavo A. K. ir E. K., o nuo 1998 iki 2004 metų ir V. K.: rengdavo nusikalstamo susivienijimo susirinkimus, kuriuose buvo rengiami ir planuojami nusikaltimai, aptariami nusikalstamo

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 2 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-668/2003.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 8 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-303/2004.

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-177/2008.

susivienijimo narių tarpusavio santykiai ir santykiai su kitomis nusikalstamomis grupuotėmis, sprendžiami kiti nusikalstamo susivienijimo veiklai svarbūs klausimai, taip pat rengdavo susitikimus su kitų nusikalstamų grupuočių nariais, išlaikydavo patalpas nusikalstamo susivienijimo narių susirinkimams, duodavo sutikimą nusikalstamo susivienijimo nariams vykdyti nusikaltimus, paskirstydavo susivienijimo narių vaidmenis darant konkrečius nusikaltimus, vadovaudavo jiems, rinkdavo iš narių maždaug po 10 procentų piniginių lėšų, gautų darant nusikalstamas veikas, iš šių lėšų formavo „bendrą kasą“, kurią laikė pas save, šiuos pinigus panaudodavo rengiant naujus nusikaltimus, apmokant advokatų, gynusių susivienijimo narius baudžiamosiose bylose, paslaugas, suteikiant materialinę pagalbą suimtiems ir laisvės atėmimo bausmę atliekantiems susivienijimo nariams, taip pat palaikydavo ryšius su advokatais, teisėsaugos institucijų pareigūnais, šiuos ryšius panaudodavo darydami nusikalstamas veikas, siekdami išvengti baudžiamosios atsakomybės“.¹⁵⁴

Galiausiai gera vadovavimo nusikalstamam susivienijimui iliustracija pateikta LAT 2010 m. birželio 22 d. nutartyje. Šioje nutartyje labai sėkmingai atskleistas visas vadovavimo nusikalstamam susivienijimui procesas: nuo konkrečių nusikaltimų parengimo bei vaidmenų, funkcijų ir užduočių nusikalstamo susivienijimo nariams darant šiuos nusikaltimus paskirstymo iki kitų veiksmų, skirtų nusikalstamo susivienijimo gyvybingumo palaikymui, atlikimo: „L. L. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 249 straipsnio 3 dalį už tai, kad [...] 2002 m. rudenį organizavo nusikalstamą susivienijimą, skirtą sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams daryti ir jam vadovavo [...] iki 2005 m. sausio mėnesio. L. L. (pravarde „L“), vadovaudamas nusikalstamam susivienijimui, paskirstė nusikalstamo susivienijimo nariams vaidmenis: nurodė T. M., M. K., M. B., P. M. patiems prekiauti narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis pagal paskirstytas konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui Vilniaus teritorijas, neteisėtam narkotinių bei psichotropinių medžiagų, tiekiamų L. L., įgijimui, gabenimui bei pardavimui surasti tinkamus asmenis, kurie tiesiogiai prekiautų narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis, išsinuomoti garažus bei butus šių medžiagų bei šaunamųjų ginklų ir sprogstamųjų medžiagų laikymui, surasti butus, kuriuose apsigyvenę minėtam tikslui surasti asmenys pardavinėtų narkotines ir psichotropines medžiagas, perduoti šiems mobiliuosius telefonus bei SIM korteles ryšio palaikymui su nusikalstamo susivienijimo nariais bei pirkėjais, įgyti narkotinių bei psichotropinių medžiagų svėrimo bei pakavimo priemonės, taip palengvinant nusikalstamų veikų darymą. L. L. paskirstė kiekvienam konkrečiam nusikalstamo susivienijimo nariui konkrečią narkotinių bei psichotropinių medžiagų rūšį, kuria šie turėtų prekiauti, bei nurodė šių medžiagų tam tikrų kiekių kainas ir gautų pajamų paskirstymą, taip pat nurodė

¹⁵⁴ Ten pat.

minėtiems nusikalstamo susivienijimo nariams surinkti už parduotas narkotines ir psichotropines medžiagas gautas lėšas, kurias pats kaupė ir skirstė savo nuožiūra“.¹⁵⁵

Pažymėtina, kad vadovavimą nusikalstamam susivienijimui galima kvalifikuoti kaip baigtą nusikalstamą veiką vos tik asmeniui pradėjus atlikti aukščiau aptartus veiksmus realiai vaikiančio nusikalstamo susivienijimo rėmuose.

Reziumuodami galime apibendrinti, kad BK 249 str. 3 d. numatyta baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą arba vadovavimą jam. Nusikalstamo susivienijimo organizavimo požymiui būdingas platesnio pobūdžio strateginių veiksmų atlikimas, kuris yra nukreiptas į tai, kad būtų suformuotas nusikalstamas susivienijimas. Tuo tarpu vadovavimo požymiams labiau būdingi siauresnio, labiau taktinio pobūdžio veiksmai, kuriais susivienijimo vadovas sutelkia ir nukreipia nuo jo priklausomus susivienijimo narius tam, kad būtų palaikytas susivienijimo gyvybingumas, būtų parengtos ir padarytos konkrečios nusikalstamos veikos ir pan.

Išvados ir rekomendacijos

Igyvendinus darbo įvade iškeltus uždavinius, galima pateikti tokius svarbiausius analizės metu išryškėjusius rezultatus:

Pirma, BK įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo požymiai nėra optimalūs ir yra tobulintini. Pirmasis požymis – trijų asmenų buvimas. Bendrininkų ir organizuotos grupės atveju įstatymų leidėjas kalba apie du dalyvius, tačiau, pridėję dar vieną asmenį, jau galime kalbėti apie hipotetinį nusikalstamą susivienijimą. Trys asmenys – ženkliai per mažas skaičius. Kai kalbama apie susivienijimą, pirma kylanti asociacija – dešimtis, net kelias dešimtis, o ne tris narius turinčios nusikalstamos grupuotės. Galiojant dabartiniam teisiniam reglamentavimui kyla pavojus, kad nusikalstamu susivienijimu gali būti pripažinta grupė, neturinti nieko bendro su organizuotu nusikalstamumu. Antrasis požymis – tikslas daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. BK 249 str. numatytas nusikalstamas susivienijimas jau pats savaime yra labai sunkus nusikaltimas. Nelogiška situacija, kuomet asmenys susivienija, šis jų susivienijimas, esant būtiniems požymiams, jau laikomas labai sunkiu nusikaltimu, o jie susivienija padaryti, tarkime, sunkų nusikaltimą. Šiuo atveju aptinkama reikšminga disproporcija. Dėl trečiojo požymio – vaidmenų pasiskirstymo ir pastovių tarpusavio ryšių – taip pat kyla neaiškumų. Iš darbe pristatytos hipotetinės situacijos matėme, kad pastovūs tarpusavio ryšiai gali atsirasti ne dėl nusikalstamų sumanymų, o tiesiog dėl giminytės ryšių. Todėl tobulintinas ir šis požymis.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-218/2010.

Antra, nusikalstamo susivienijimo objektas – visuomenės saugumas – tai toks įstatymo saugomas teisinis gėris, kuris turi idealų pobūdį. Analizuojant visuomenės saugumo kaip nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo objektą, kilo tam tikrų sunkumų, nes visuomenės saugumas, kaip teisinis gėris, yra neapčiuopiamas, nematerialus gėris. Visuomenės saugumo turinys yra toks platus, kad įstatymų leidėjas net negalėjo pateikti šio teisinio gėrio sudedamųjų dalių baigtinio sąrašo. Situaciją komplikavo ir tai, kad mūsų šalies teisės aktuose visuomenės saugumo sąvoka nors ir aptinkama, tačiau juose visiškai nepaaiškinamas šios sąvokos turinys. Į pagalbą pasitelkus baudžiamosios teisės doktriną, konstatuota, kad visuomenės saugumas, kaip kėsinimosi objektas, suvokiamas dvejopai: 1) tai bendras žmonių poreikis gyventi saugioje visuomeninėje aplinkoje, kurioje užtikrinama apsauga nuo pavojų žmonių gyvybei, sveikatai ir turtui; 2) grėsmė visuomenės saugumui dažniausiai siejama su pavojumi ne konkrečiam individui, bet didelei arba neapibrėžtai žmonių grupei. Atlikus gilesnę šių teiginių analizę, prieita prie išvados, kad visuomeninė saugi aplinka, kurioje turi poreikį gyventi kiekvienas visuomenės narys suprantama dvejopai. Pirma, tai bendra kriminogeninė situacija valstybėje: visuomeninė aplinka nebus laikoma saugi, jei kriminogeninė situacija bus pernelyg pavojinga, jei jos mastai peržengs tam tikrą kritinę ribą. Antra, tai pačios visuomenės suvokimas, kad gyventi tam tikroje aplinkoje yra saugu: visuomenėje nėra baimės atmosferos, visuomenės nariai jaučiasi saugiai, nebijo išeiti iš namų tamsiu paros metu, leisti vienų vaikų į mokyklą ir pan. Tuo tarpu grėsmė visuomenės saugumui kaip pavojus ne konkrečiam asmeniui, o didelei, neapibrėžtai žmonių grupei reiškia tai, kad šiuo atveju kalbama apie tam tikros gyvenamosios vietos, atskiro miesto, savivaldybės ar net visos tam tikroje valstybėje gyvenančios visuomenės saugumą. Šiuo atveju pavojus yra toks grėsmingas, kad gali padaryti žalą ne vienam žmogui, o didelei žmonių grupei. Vienas iš tokių pavojų yra organizuotas nusikalstamumas, kuris apima didesnio organizuoto laipsnio nusikalstamų grupuočių veiklą. Galiausiai teismų praktika rodo, kad nusikalstamo susivienijimo dalyviai yra nuteisiami ne vien pagal BK 249 str., bet ir už kitas jų padarytus įvairaus sunkumo nusikalstamas veikas. Ši aplinkybė leidžia daryti išvadą, kad nusikalstamas susivienijimas savo veikloje visada (bent jau iki šiol) greta visuomenės saugumo pažeidžia ir kitus BK saugomus objektus.

Trečia, dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, tai: 1) bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimas; 2) konkrečių nusikalstamų veikų darymas arba rengimas; 3) kitokia veikla grupės naudai (susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, jiems teikiamas prieglobstis; nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymas, bendros kasos laikymas; grupei svarbios informacijos rinkimas ir pan). Dalyvavimui nusikalstamo susivienijimo veikloje taip pat būdingi du esminiai požymiai: pastovumas ir funkcionalumas. Norint asmeniui inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje

ir patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str. 1 d., būtina nustatyti bent vieną iš aukščiau pateiktų dalyvavimo formų ir abu dalyvavimo požymius.

Ketvirta, teismų praktikoje vis dar nėra aptikta atvejų, kuomet BK 249 str. būtų taikomas juridiniam asmeniui. Tad bent jau kol kas juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą susivienijimą išlieka labiau teorinis ir hipotetinis, o ne praktikoje pasitaikantis klausimas. Visgi, atlikus juridinio asmens, kaip nusikalstamo susivienijimo subjekto, analizę, prieita prie išvados, kad praktikoje, traukiant juridinį asmenį baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 249 str., gali iškilti sunkumų. BK 20 str. įtvirtintas juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutas, reiškiantis, kad juridinis asmuo gali būti nusikalstamos veikos subjektas. Todėl būtų visiškai natūralu ir logiška, jei juridinis asmuo taip pat kaip ir fizinis asmuo galėtų bendrininkauti darydamas nusikalstamą veiką. Tačiau pagal BK 24 str. 1 d. nusikalstamos veikos bendrininkais gali būti tik fiziniai asmenys, pakaltinami ir sulaukę atitinkamo amžiaus, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė. Ši nuostata reiškia, kad juridinis asmuo tiesioginiu bendrininkavimo subjektu negali būti. Tačiau, jeigu įstatymų leidėjas pripažįsta, kad juridinis asmuo gali būti tapatus fiziniam asmeniui nusikalstamos veikos subjektas, vadinasi, reikėtų pripažinti ir tai, kad juridinis asmuo gali būti ir bendrininkas. Pozicija, kuria vadovaujantis juridinis asmuo negali būti bendrininkavimo subjektas, prieštarauja juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, koncepcijai. Įstatymų leidėjas, pripažindamas juridinio asmens, kaip nusikalstamos veikos subjekto, teisinį statusą, neturėtų riboti galimybės traukti šį asmenį baudžiamojon atsakomybėn už bendrininkavimą, nes vargu ar toks reglamentavimas yra teisingas ir pagrįstas. Dėl išsakytų pastabų manytina, kad būtų naudinga pasiūlyti bendrininkavimo traktuotės modifikacijas BK, kurios atsižvelgtų į juridinio asmens specifiką. Įstatymų leidėjas turėtų papildyti bendrininkavimo sąvoką ir įtvirtinti nuostatą, kad juridinis asmuo taip pat galėtų būti nusikalstamos veikos bendrininku.

Penkta, išsprendus aukščiau pateiktą probleminį aspektą ir pripažinus juridinį asmenį bendrininkavimo subjektu, praktikoje galėtų iškilti dar vienas neaiškumas. Antai susidarius situacijai, kuomet nusikalstamą susivienijimą sudarytų tiek fiziniai, tiek ir juridiniai asmenys, pagal dabartinį teisinį reglamentavimą neaišku, koks turėtų būti bendrininkų skaičius, kad būtų galima konstatuoti nusikalstamo susivienijimo buvimą. Manytina, kad tokioje situacijoje reikėtų vadovautis tuo pačiu trijų ar daugiau asmenų požymiu, kuris išvardytas BK 25 str. 4 d. ir šiuo metu taikomas fiziniams asmenims.

Šešta, analizuojant nusikalstamo susivienijimo subjektyviąją pusę, prieita prie išvados, kad paprastai dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje motyvas - tai susitelkimas tam, kad bendromis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinami suformuoto nusikalstamo susivienijimo tikslai – daryti sunkius arba labai sunkius

nusikaltimus, taip pat efektyviau slėpti padaryto nusikaltimo pėdsakus, komplikuoti traukimą baudžiamojon atsakomybėn bei įgyvendinti savo vidines paskatas, t.y. veikti organizuotame nusikalstamame junginyje. Tuo tarpu kalbant apie dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje tikslą, nors įstatymų leidėjas BK 249 str. dispozicijoje ir nenumatė specialaus nusikaltimo tikslo, vis dėlto jis į sudėtį „ateina“ per nusikalstamo susivienijimo sąvoką: tikslas (daryti sunkius/labai sunkius nusikaltimus) yra nusikalstamo susivienijimo, kaip bendrininkavimo formos, būtinas požymis.

Septinta, neteisingi baudžiamosios teisės teorijoje aptinkami teiginiai, esą nusikalstamas susivienijimas negali susikurti ir realiai egzistuoti neturėdamas organizatoriaus. Darbo eigoje prieita prie išvados, kad susitarimas susijungti bendrai nusikalstamai veiklai gali atsirasti iš bendro visų būsimo nusikalstamo susivienijimo dalyvių savitarpio supratimo, nusiteikimo organizuoti nusikalstamą veiklą aukštesniu lygiu nei anksčiau. Taigi nusikalstamo susivienijimo susikūrimą gali lemti ne vieno kurio nors dalyvio telkiantys organizaciniai veiksmai, o kiekvieno nario vidiniai stimulai, norai veikti organizuotame nusikalstamame junginyje.

Aštunta, BK 249 str. 3 d. įtvirtintas kvalifikuojamasis požymis taikomas tik nusikalstamo susivienijimo organizatoriui arba asmeniui, vadovavusiam šiam susivienijimui. Praktikoje įmanomos situacijos, kuomet asmuo dėl savo asmeninių ir psichologinių savybių kitų susivienijimo dalyvių pripažįstamas lyderiu. Tačiau nusikalstamo susivienijimo organizatorius ir nusikalstamo susivienijimo lyderis nėra tapačios sąvokos.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Žin., 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Žin., 1961, Nr. 18-147.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais įstatymas. Žin., 2005, Nr. 81-2945.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Žin., 2003, Nr. 74-3423.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39-1 ir 306-1 straipsniais įstatymas. Žin., 2003, Nr. 38-1733.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1) straipsnio pripažinimo netekusiu galios, 41(1), 45, 227(1) straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 51(2) straipsniu įstatymas. Žin., 2003, Nr. 10-340.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo įstatymas. Žin., 1998, Nr. 115-3238.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu įstatymas. Žin., 1997, Nr. 45-1104.
10. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso, civilinio proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1995, Nr. 104-2325.
11. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1994, Nr. 60-1182.
12. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo. Žin., 1993, Nr. 5-90.
13. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. Žin., 2000, Nr. 90-2777.
14. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas. Žin., 2002, Nr. IX-705.

15. Lietuvos Respublikos sprogmenų apyvartos kontrolės įstatymas. Žin., 2003, Nr. 17-701.

Specialioji literatūra

16. ABRAMAVIČIUS A. et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
17. BAZYLEVAS I. *Organizuotas nusikalstamumas ir prekyba žmonėmis*. Vidaus reikalų ministerija, <www.lygus.lt/ITC/files_smurtas/Kd.doc>. [Žiūrėta 2011-01-27].
18. DAPŠYS A. Nusikalstamumo tendencijos ir jo prevencijos perspektyvos Lietuvoje. Kriminologinis prognostinis aspektas. <www.nplc.lt/lit/tyr/pane200011/pan_g5.doc >. [Žiūrėta 2011-04-05].
19. DAPŠYS A. Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija: prevencijos ir kontrolės sistemos kūrimo Lietuvoje prielaidos bei perspektyvos. *Teisės problemos*, 1997/4.
20. DRAKŠAS R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008.
21. GUTAUSKAS A. Organizuota grupė kaip organizuoto nusikalstamumo forma ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 41 (33).
22. GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 1999. T. 13(5).
23. GUTAUSKAS A. Organizuotas nusikalstamumas Lietuvoje: faktinė padėtis ir teisėsaugos institucijų praktika. *Jurisprudencija*. T. 49 (41), 2003.
24. GUTAUSKAS A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 45 (37).
25. KALESNYKAS R. Policijos funkcijos įgyvendinimo efektyvumas: viešųjų ir privačių interesų derinimo problema. *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai*. 2000, T. 24 (16).
26. PAVILONIS V. (sud.), *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
27. PIESLIAKAS V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*. 1993. Nr.1.
28. PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
29. PRAPIESTIS J. (sud.). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.
30. SOLOVEIČIKAS D., *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė (lyginamieji aspektai)*. Vilnius: Justitia, 2006.

31. АГАПОВ П.В., ХЛЕБУШКИН А.Г. *Организация незаконного вооруженного формирования или участия в нем: политико-правовой, криминологический и уголовно-правовой анализ.* – Москва, 2005.
32. КОЗАЧЕНКО И. Я. (отв. ред.). *Уголовное право. Особенная часть.* Москва: Норма, 2008.

Teismų praktika

33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin. Nr. 69-2798.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 22 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-218/2010.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-154/2009.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-177/2008.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 16 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-471/2007.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 14 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-203/2006
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 28 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-25/2006.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 17 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-198/2005.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 8 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-303/2004.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 2 d. kasacinė nutartis Nr. 2K-668/2003.
44. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. balandžio 21 d. nutartis Nr. 1A-178/2010.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis Nr. 1A-29/2008.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. vasario 4 d. nutartis Nr. 1A-36/2005.
47. Vilniaus m. apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-290/1996.
48. Kauno apygardos teismo 2004 m. sausio 22 d. nuosprendis.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika, Nr. 26, 2007.

Kiti šaltiniai

50. Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. Žin., 2002 m. Nr. 51.
51. Nacionalinė nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimu Nr. IX-1383.
52. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. gegužės 28 d. nutarimas Nr. IX-907 Dėl Nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo, Žin., 2002, Nr. 56-2233.
53. Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos prevencijos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 62.

Santrauka

Nusikalstamo susivienijimo sudėties analizė

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje Lietuvoje ėmė smarkiai augti nusikalstamumas, todėl šalyje vis dažniau pavienius nusikaltimus ir atskirus nusikaltėlius ėmė keisti organizuotas nusikalstamumas. Reaguodama į tai, valstybė nusprendė organizuoto nusikalstamumo sampratą įtraukti į BK bei nustatyti baudžiamąją atsakomybę už dalyvavimą šiame reiškinyje. Dėl to 1993 m. įstatymų leidėjo dėka baudžiamasis įstatymas buvo papildytas nauju straipsniu, numačiusiu baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jo veikloje. Vieno iš šio nusikaltimo kriminalizavimo teisinių segmentų, t.y. nusikalstamo susivienijimo sudėties, analizė ir yra atliekama šiame darbe.

Tyrimas pradedamas nuo nusikalstamo susivienijimo sampratos ir jo požymių aptarimo. Pristatant nusikalstamo susivienijimo sampratą, vadovaujamosi BK 25 str., kuriame nustatyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra viena iš bendrininkavimo formų, taip pat pateikiamas nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas kartu išskiriant ir būtinuosius jo požymius. Trumpai aptarus šiuos klausimus ir išryškinus svarbiausius nagrinėjamo klausimo probleminius aspektus, pereinama prie atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimo ir raidos BK. Visų pirma akcentuojama tai, kaip ir koku būdu nusikalstamas susivienijimas buvo kriminalizuotas, tuomet pristatoma nusikalstamo susivienijimo sudėties evoliucija BK nurodant, kaip ir dėl kokių priežasčių įstatymų leidėjas koregavo baudžiamajame įstatyme įtvirtintą nusikalstamo susivienijimo sudėtį.

Susipažinus su nusikalstamo susivienijimo samprata ir požymiais bei aptarus atsakomybės už nusikalstamą susivienijimą įtvirtinimo ir raidos BK subtilybes, pereinama prie nusikalstamo susivienijimo pagrindinės sudėties nagrinėjimo. Analizė pradedama nusikalstamos veikos sudėties sąvokos ir jos struktūrinių elementų pristatymu. Tuomet pereinama prie kiekvieno iš šių elementų nagrinėjimo. Pradedama nuo nusikalstamo susivienijimo objekto aptariant tiek teorinius, tiek ir praktinius šio elemento aspektus. Tuomet nagrinėjama šio nusikaltimo objektyvioji pusė. Toliau atliekama fizinio ir juridinio asmens, kaip nusikalstamo susivienijimo subjekto, analizė. Galiausiai nagrinėjama nusikalstamo susivienijimo subjektyvioji pusė. Atliekant nusikalstamo susivienijimo pagrindinės sudėties analizę, neapsiribojama baudžiamosios teisės ir teismų praktikos suformuluotais teiginiais nagrinėjamu klausimu. Priešingai, pateikus baudžiamajame įstatyme įtvirtintą teisinį reguliavimą, stengiamasi pateikti savas nagrinėjamo klausimo išvalgas, siūlyti galimas teisinio reglamentavimo modifikacijas ir pan.

Atlikus nusikalstamo susivienijimo pagrindinės sudėties analizę, pereinama prie nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamųjų požymių aptarimo. Remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktika bei darbo autoriaus nuomone nagrinėjamu klausimu, analizuojami tokie nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamieji požymiai, kaip dalyvavimas šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje; nusikalstamo susivienijimo organizavimas; vadovavimas nusikalstamam susivienijimui.

Summary

Analysis of the Corpus Delicti of Criminal Organisation

In the eighties of the last century in Lithuania crime significantly increased, resulting in increasingly isolated individual criminal offenders and organized crime began to change. In response, the Government decided to incorporate the concept of organized crime in the Criminal Code of Lithuania and to establish criminal responsibility for participation in this phenomenon. In this way, in 1993 the legislature through the criminal law has been supplemented by a new article, which offered the criminal responsibility of organizing a criminal organization, leadership and participation in its activities. So this master thesis presents Analysis of the Corpus Delicti of Criminal Organisation.

The master thesis starts with the concept of criminal conspiracy and its character. Presentation of the concept of a criminal organization, governed by Article 25 of the Criminal Code, which provides that a criminal organization is one of the forms of complicity and the definition of criminal conspiracy, with the minimum of its distinguishing features. After brief discussion of these issues and highlighted the key aspects we proceed to the unification of criminal liability for the establishment and development of the Lithuanian Criminal Code. In particular, the emphasis is how and in what way a criminal organization was criminalized, then proceeding with the evolution of the composition of a criminal organization Criminal Code of the Republic of Lithuania, along with how and why the legislature corrected the Criminal Code provides criminal conspiracy there.

Familiar with the concept of criminal conspiracy and features and discussion of the responsibility for criminal association establishment and development of the Lithuanian Criminal Code refinement, we proceed to the main composition of the criminal conspiracy investigation. Analysis starts with the concept of the constituent elements and its structural presentation. Then it's time to transit to each of these elements of the examination. Starting from the criminal conspiracy of course, discussing both theoretical and practical aspects of this element. Then the issue of crime objectivist side. Further subjected to physical or legal entity subject to criminal conspiracy, analysis. Finally, the issue in a criminal organization subjective side. In the main composition of the criminal conspiracy analysis goes beyond the criminal law and judicial practice of assertion on the subject. In contrast, on the criminal law established legal and regulatory efforts to make their vision of the question, proposing possible modifications of legal regulations and so on.

After the criminal conspiracy main analysis of the composition, the phase of a criminal organization qualifying characters discussion. According to the criminal law doctrine and jurisprudence, and not forgetting to submit their thoughts on the subject, analyzing a criminal organization qualifying characters, such as features as the presence of firearms, explosives or explosive substances to the pool of armed criminal action, organizing a criminal organization, directing a criminal organization.